

Aktivno in zdravo staranje za aktivno in zdravo starost

Analitsko poročilo DP3 projekta AHA.SI *ANALIZA*

Avtorji:

Kavaš Damjan
Koman Klemen
Kump Nataša
Majcen Boris
Sambt Jože
Stropnik Nada

Ljubljana, januar 2016

Inštitut za ekonomska raziskovanja
Institute for Economic Research

KAZALO

1. UVOD	3
2. DEMOGRAFSKE SPREMEMBE IN PROJEKCIJE	3
2.1 Umrljivost.....	4
2.2 Rodnost.....	5
2.3 Migracije	7
2.4 Obstoječa starostna struktura prebivalstva	8
2.5 EUROPOP2013	8
2.6 Primerjava rezultatov najnovejših demografskih projekcij EUROPOP2013 s predhodnimi (EUROPOP2010).....	13
2.7 Občutljivost rezultatov na posamezne predpostavke demografskih projekcij	18
2.8 Rezultati alternativnih variant demografskih projekcij	19
3. PRIVLAČNOST DELOVNE AKTIVNOSTI IN MOTIVI ZA UPOKOJEVANJE V SLOVENIJI.....	22
4. UPOKOJEVANJE	32
4.1 Strateški dokumenti.....	33
4.2 Scenariji.....	34
4.2.1 Rezultati	35
4.2.2 Sklepne misli	48
5. TRG DELA	48
5.1 Uvod.....	48
5.2 Analitični pregled stanja trga dela v EU in Sloveniji.....	49
5.2.1 Trg dela v EU	49
5.2.2 Trg dela v Sloveniji	58
5.2.3 Sklepne misli	68

1. UVOD

Staranje prebivalstva prinaša pomembne izzive na ravni posameznika, podjetij in celotne družbe. Staranje prebivalstva bo tako imelo tudi velik vpliv na slovensko gospodarstvo, saj staranje delovne sile in druge družbene spremembe pred organizacije, zaposlene in vse socialne partnerje postavlja številne izzive prilagoditve (starajoča delovna sila, pomanjkanje delovne sile, novi načini poslovanja, novi trgi).

Da bi lahko pripravili ustrezne ukrepe, smo v okviru projekta AHA.SI pripravili ustrezne analize, ki so predmet tega poročila. Poročilo ima naslednjo strukturo. Po uvodu, v drugem poglavju predstavljamo demografske projekcije za Slovenijo in natančno opišemo predpostavke. Tretje poglavje je namenjeno slovenskemu javnemu mnenju glede privlačnosti delovne aktivnosti in motivom za upokojevanje. Ugotovitve temeljijo na raziskavi SHARE¹, Evropski družboslovni raziskavi in Peti evropski študiji o delovnih razmerah za Slovenijo. Pokojninski sistem je tema četrtega poglavja, kjer najprej na kratko opišemo dinamični mikrosimulacijski model ter podamo oceno vpliva staranja prebivalstva na izdatke za pokojnine. V petem poglavju preidemo na področje trga dela, kjer predstavimo stanje v EU in Sloveniji, s poudarkom na starejših od 55 let.

2. DEMOGRAFSKE SPREMEMBE IN PROJEKCIJE

Poznavanje demografskega stanja in pričakovanih sprememb je potrebno tako za načrtovanje ukrepov na trgu dela kot za načrtovanje potrebnih prilagoditev pokojninskega sistema. Pri izračunih glede prihodnjega gibanja izdatkov za pokojnine in bruto domačega proizvoda smo uporabili najnovejše demografske projekcije Eurostata z oznako EUROPOP2013, objavljene v letu 2014. Demografske projekcije Eurostat pripravi na vsakih nekaj let – prejšnje so nosile oznako EUROPOP2010 in so bile objavljene v letu 2011. Na osnovi njih se nato vsakokrat navežejo izračuni Skupine za staranje (AWG).

V zadnjih demografskih projekcijah (EUROPOP2013) so poleg osnovne variante projekcij prikazane še štiri dodatne variante, ki pokažejo občutljivost na drugačno gibanje glede prihodnjega gibanja predpostavk glede rodnosti, umrljivosti in migracij. Na ta način se pokaže občutljivost rezultatov v primeru drugačnega prihodnjega gibanja, kot je predpostavljeno v osnovni varianti. V študiji bomo prikazali rezultate za vseh pet Eurostatovih variant ter nekaj nadaljnjih variant, ki smo jih sami izračunali.

¹ "This study uses data from SHARE Wave 4 (DOIs: 10.6103/SHARE.w4.500), see Börsch-Supan et al. (2013) for methodological details.*

The SHARE data collection has been primarily funded by the European Commission through FP5 (QLK6-CT-2001-00360), FP6 (SHARE-I3: RII-CT-2006-062193, COMPARE: CIT5-CT-2005-028857, SHARELIFE: CIT4-CT-2006-028812) and FP7 (SHARE-PREP: N°211909, SHARE-LEAP: N°227822, SHARE M4: N°261982). Additional funding from the German Ministry of Education and Research, the U.S. National Institute on Aging (U01_AG09740-13S2, P01_AG005842, P01_AG08291, P30_AG12815, R21_AG025169, Y1-AG-4553-01, IAG_BSR06-11, OGHA_04-064) and from various national funding sources is gratefully acknowledged (see www.share-project.org)."

V nadaljevanju najprej predstavimo gibanje umrljivosti, rodnosti in migracij v preteklosti in njihovo predpostavljeno gibanje v prihodnje. Nato iz predpostavljenega gibanja teh kategorij v prihodnje izračunamo demografske kazalnike, ki so aktualni z vidika pokojninskega sistema. Demografske projekcije nam nato predstavljajo vhodne podatke za simulacije pokojninskih izdatkov.

2.1 Umrljivost

V osnovni varianti demografskih projekcij EUROPOP2013, ki jo bomo uporabili tudi v naših simulacijah pokojninskih izdatkov, se predpostavlja nadaljnje podaljševanje življenjskega pričakovanja tako za ženske kot tudi (oz. še bolj) za moške. Ženskam naj bi se življenjsko pričakovanje ob rojstvu povišalo s 83,1 leta v letu 2013 na 85,4 v letu 2030 in nadalje na 88,9 v letu 2060. Za moške pa naj bi se povišalo s 77,2 v letu 2013 na 80,0 v letu 2030 in nadaljnje na 84,3 let v letu 2060. V obdobju od leta 2013 do 2060 naj bi se torej življenjsko pričakovanje ob rojstvu za ženske povišalo za 5,6 let, za moške pa za 7,2 let.

Pri tem se v zadnjih dveh desetletjih umrljivost v Sloveniji znižuje z bistveno hitrejšim tempom kot predpostavljajo prikazane ERUOPOP2013 projekcije za v prihodnje. Nižja umrljivost se kaže v višjem življenjskem pričakovanju. Življenjsko pričakovanje ob rojstvu je v letu 1992 znašalo za moške 69,6 let, za ženske pa 77,6 let. Do leta 2002 se je vrednost za moške povišala na 72,6 let (torej za 3 leta v enem desetletju), za ženske pa na 80,5 let (torej za 2,9 let v enem desetletju). V letu 2012 je vrednost znašala že 77,1 za moške in 83,3 let za ženske (Eurostat, 2014). To pomeni, da se je življenjsko pričakovanje v enem desetletju povišalo za 2,8 let za ženske in kar za 4,5 leta za moške; izračunano za oba spola skupaj se je tako v enem desetletju povečalo za 3,7 leta (s 76,6 v letu 2002 na 80,3 v letu 2012). Z drugimi besedami, v tem obdobju se je pričakovano trajanje življenja ob rojstvu podaljševalo za skoraj 9 ur na dan.

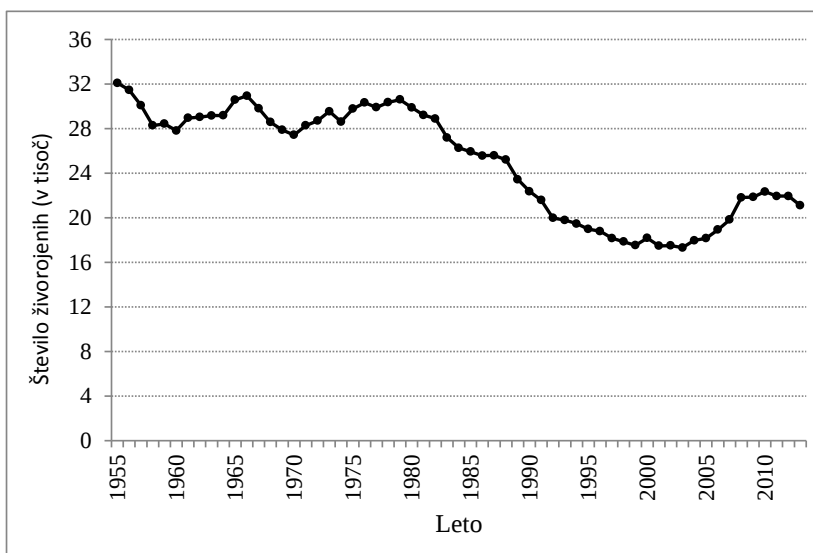
Opisano hitro naraščanje življenjskega pričakovanja v Sloveniji je hitrejše kot v večini drugih razvitih držav. Pri vseh preteklih Eurostatovih in nacionalnih projekcijah prebivalstva Slovenije se je izkazalo, da je bila hitrost naraščanja dolgoživosti podcenjena. Dejansko povišanje življenjskega pričakovanja je bilo vsakokrat višje, kot je bilo predvideno v projekcijah. Tudi v tokratnih projekcijah prebivalstva EUROPOP2013 je pričakovano trajanje življenja že v izhodišču precej višje, kot je bilo za leto 2013 napovedano v prejšnjih projekcijah prebivalstva EUROPOP2010.

Tako ne bo presenečenje, če se bo v prihodnjem desetletju življenjsko pričakovanje v Sloveniji povišalo za več, kot predvideva Eurostat v svojih projekcijah (v obdobju 2013-2023 predvideva povišanje za 1,4 leta za ženske in za 1,7 leta za moške). Tehnično namreč Eurostat za vse države predpostavlja enotno matematično funkcijo prehoda s trenutne ravni življenjskega pričakovanja po posameznih državah do tehnično zastavljene ciljne ravni v 2150, ko naj bi vse države dosegle isto raven (gre samo za tehnično predpostavko, medtem ko so projekcije izdelali do leta 2080, ko je dosežena samo določena stopnja približevanja življenjskega pričakovanja v posameznih državah). Hitrost naraščanja dolgoživosti, kot ga predpostavlja Eurostat, je v začetnih letih projekcij bližje povprečni hitrosti podaljševanja življenjskega pričakovanja v razvitih državah, manj pa državam, kot je Slovenija, v katerih življenjsko pričakovanje zaenkrat narašča hitreje.

2.2 Rodnost

Po drugi svetovni se je v Sloveniji letno rojevalo med 32 in 36 tisoč živorojenih otrok, nato pa je se je do začetka 1980-ih število živorojenih gibalo okrog 30 tisoč letno (glej Sliko 2.1). V naslednjih dveh desetletjih je rodnost močno upadla ter v letu 2003 upadla na vsega 17 tisoč živorojenih.

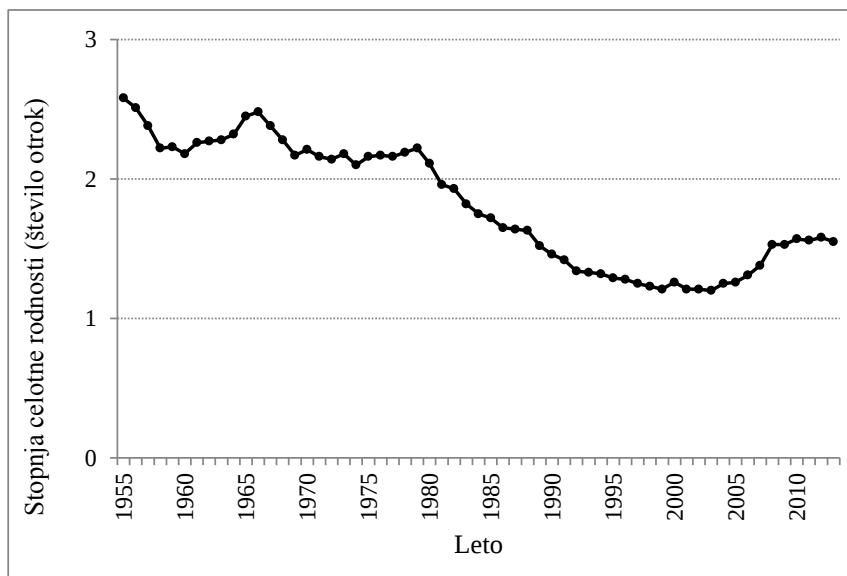
Slika 2.1: Gibanje števila živorojenih otrok v Sloveniji v obdobju 1955-2013

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014.

Podobno se je gibala tudi stopnja celotne rodnosti. Ta kazalec kaže število otrok, ki bi jih rodila ženska tekom svoje rodne dobe ob rodnosti po posameznih starostnih razredih iz proučevanega leta. Stopnja celotne rodnosti nam kaže, ali ob odsotnosti migracij rodnost zagotavlja obnavljanje prebivalstva na dolgi rok. Za obnavljanje prebivalstva bi morala ženska tekom svoje rodne dobe v razvitih državah roditi okrog 2,1 otroka. Gibanje števila živorojenih na žensko prikazujemo v Sliki 2.2.

Slika 2.2: Gibanje stopnje celotne rodnosti (število otrok, ki jih ena ženska rodi tekom svoje rodne dobe ob rodnosti iz proučevanega leta) v Sloveniji v obdobju 1955-2013

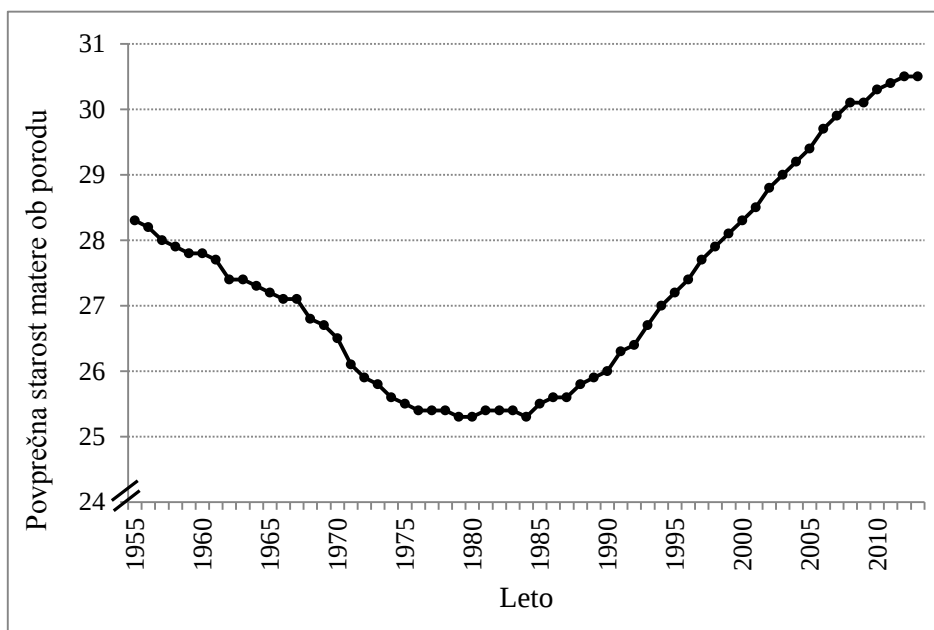

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014.

Kot lahko razberemo iz zgornje slike, je v letu 2003 stopnja celotne rodnosti znašala samo 1,2 otroka. To je bila takrat ena najnižjih vrednosti v svetu nasploh. V obdobju od leta 2003 do 2008 je porasla na 1,53 otroka na žensko in se nato ustalila na vrednostih med 1,5 in 1,6. Zadnji podatek, ki je na voljo, je za leto 2013 in znaša 1,55 otroka.

V veliki meri se prikazano gibanje rodnosti lahko pojasni z odlaganjem rojstev v višjo starost žensk, ki ga prikazujemo v Sliki 2.3. Leta 1984 je bila povprečna starost matere ob rojstvu otroka 25,3 let, leta 2008 pa že 30,1 let. Povprečna starost mater ob porodu se je torej v tem obdobju 25 let povečevala v povprečju za 0,2 leta vsako leto. To pomeni, da se je v povprečju vsako leto rojevalo 20 % manj otrok, kot bi se jih sicer, saj je vsaka peta ženska rodnost odložila v eno leto višjo starost. Tako se je npr. v začetku 1990-ih let rojevalo 20 tisoč otrok letno namesto okrog 25 tisoč, kolikor bi se jih, če ne bi bilo odlaganja rojstev v višjo starost. Vsaka generacija mladih, ki sedaj vstopa na trg dela, je torej za okrog 20 % oziroma 5 tisoč oseb manjša, kot bi bila sicer – in to vsako leto! Zato bomo imeli iz tega naslova v prihodnjih desetletjih za okrog 25 krat po 5 tisoč, torej skupaj okrog 75 tisoč manj oseb v delovni starosti, kot bi jih imeli sicer. Ustrezno manjše bo tudi število žensk v rodni dobi, kar bo negativno vplivalo na število živorojenih otrok v prihodnjih desetletjih.

Slika 2.3: Gibanje povprečne starosti ženske ob porodu v Sloveniji v obdobju 1955-2013

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014.

Kot lahko vidimo v Sliki 2.3, se je v zadnjih letih odlaganje rojstev upočasnilo, kar je bilo glede na izkušnje drugih, bolj razvitih držav (ki so že pred časom dosegle mejo 30 let) pričakovano. To upočasnjevanje pojasni višjo stopnjo celotne rodnosti, ki smo ji priča v zadnjih nekaj letih (glede na minimum iz leta 2003).

Kot je predstavljeno v Sliki 2.2, je v Sloveniji rodnost v zadnjega četrta stoletja pod 1,6 otroka na žensko. To pomeni, da je raven rodnosti daleč pod mejo, ki bi zagotavljala obnavljanje prebivalstva. V EUROPOP2013 se predpostavlja, da se bo rodnost v prihodnje postopoma poviševala – z 1,59 v letu 2013 na 1,75 do leta 2060 (Eurostat, 2014).

V preteklosti so imele podobno nizko raven in obliko gibanja rodnosti tudi vzhodnoevropske države oz. bivše socialistične države, medtem ko povprečje EU nikoli ni padlo tako nizko, saj je minimum znašal okrog 1,5 otroka na žensko, sedaj pa znaša okrog 1,6 otroka na žensko – temu povprečju EU se je sedaj torej približala tudi Slovenija. Najvišjo rodnost beležijo v državah Evropske unije Francija in skandinavske države – med 1,7 in 2,0 otroka na žensko.

2.3 Migracije

Od leta 1993 pa do leta 2006 so se v Sloveniji neto migracije gibale na ravni okrog 2500 oseb letno, kar pomeni, da se je vsako leto priselilo približno 2500 oseb več, kot se jih je odselilo. V letih 2007 do 2009 so neto priselitve znašale skoraj 15 tisoč neto priseljenih letno. Nato pa je ob nastopu krize v letu 2010 sledil močan upad, saj se je v obdobju 2010-2013 v povprečju neto priseljevalo samo še 700 oseb na leto. V vseh prvih treh četrletjih leta 2014 so bile neto selitve celo rahlo negativne, kar pomeni, da se je iz Slovenije odselilo več oseb, kot pa se jih je v Slovenijo priselilo (SURS, 2015a, 2015b, 2015c).

V projekcijah prebivalstva EUROPOP2013 Eurostat predpostavlja, da se bo do leta 2060 vsako leto v Slovenijo priseljevalo od 4 do 6 tisoč prebivalcev več, kot pa se jih bo iz Slovenije odseljevalo. Dejansko je toliko znašalo tudi povprečje za obdobje 1993-2009, to je 5 tisoč neto priseljenih letno, predvsem, kot omenjeno, na račun visokih neto priselitev v letih 2007-2009. Ker pa so vrednosti v zadnjih nekaj letih bistveno nižje, se postavlja vprašanje, ali bo Slovenija v prihodnje res uspela privabljati tolikšno število neto priseljenih vsako leto. Kot bomo pokazali v nadaljevanju, ima predpostavka o neto selitvah pomemben vpliv na število in starostno strukturo prebivalstva. Če predpostavljenega neto priseljevanja v Slovenijo v prihodnje ne bi bilo, bi bilo staranje prebivalstva bistveno bolj intenzivno. Hkrati se izkaže, da ima pomemben vpliv na rezultate tudi različna predpostavka o neto migracijah v prihodnjih dveh desetletjih – v najnovejših projekcijah EUROPOP2013 je namreč predpostavka bistveno različna kot v prejšnjih projekcijah EUROPOP2010.

2.4 Obstoječa starostna struktura prebivalstva

Poleg predpostavljenih gibanj umrljivosti, rodnosti in migracij v prihodnje bo imela ključen vpliv na demografske projekcije tudi obstoječa starostna struktura prebivalstva. Obstoječa starostna struktura prebivalstva je rezultat umrljivosti, rodnosti in migracij v preteklih desetletjih. Je dana in je trenutno v Sloveniji z ekonomskega vidika zelo neugodna. Kot bomo predstavili v nadaljevanju, se številčne generacije, rojene v obdobju izbruha rodnosti (»baby-boom« generacije) po drugi svetovni vojni, začenjajo upokojevati. Na drugi strani začenjajo vstopati na trg dela in v rodno dobo generacije, rojene v času nizke rodnosti, ki so zato malo številčne. Skupaj z visokim in naraščajočim življenjskim pričakovanjem bomo tako v prihodnje priča močnemu staranju prebivalstva tudi v primeru morebitno ugodnih gibanj glede rodnosti in migracij. Tako bo v prihodnje mogoče pritisk na javnofinančni sistem z migracijami in višjo rodnostjo zgolj blažiti, nikakor pa ne zaustaviti oziroma rešiti.

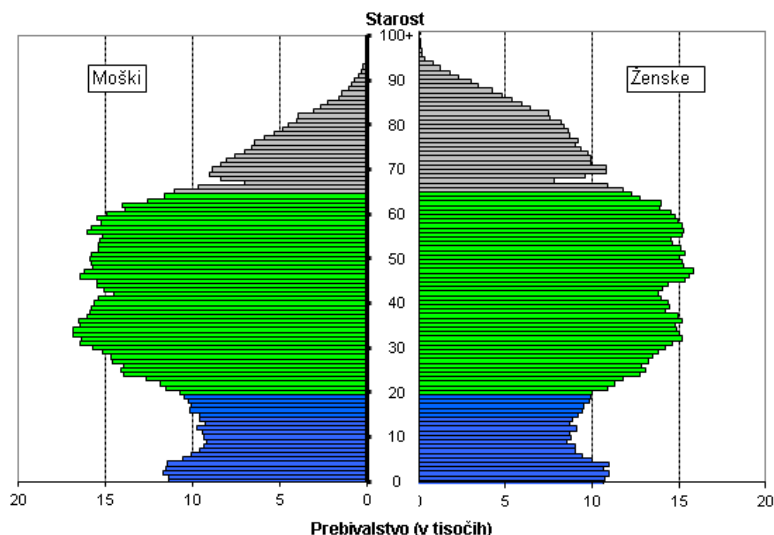
2.5 EUROPOP2013

V letu 2014 je Eurostat predstavil nove projekcije prebivalstva EUROPOP2013. Izdelal jih je za države članice EU, Islandijo, Norveško in Švico (Eurostat, 2014). Gre za ustaljeno prakso izdelave novih projekcij prebivalstva na vsakih dve do tri leta. Tokrat jih je izdelal za obdobje do leta 2080, medtem ko jih je v preteklosti izdeloval do leta 2060. Ključen uporabnik teh Eurostatovih projekcij je Evropska komisija, natančneje Skupina za staranje prebivalstva (Ageing Working Group, AWG), ki deluje v okviru Economic Policy Committee (EPC). AWG skupina analizira dolgoročno vzdržnost izdatkov za pokojnine, zdravstvo in dolgotrajno oskrbo, pa tudi za brezposelnost in izobraževanje, torej izdatkov, ki so povezani s staranjem prebivalstva.

V Sliki 2.4 prikazujemo starostno strukturo prebivalstva Slovenije v letu 2013 s pomočjo starostne piramide. Na levi strani je prikazana porazdelitev moških po posameznih starostnih razredih, na desni strani pa porazdelitev žensk. Vidimo lahko, da so najbolj številčne generacije med starostjo 30 in 60 let. V višjih starostnih razredih je število manjše zaradi umrljivosti, ki v teh starostnih razredih hitro narašča. V starostnih razredih pod 30 let pa je nizko število prebivalcev posledica opisanega zniževanja rodnosti po letu 1980, ki je dosegla minimum v letu 2003. V letu 2013, ki ga prikazuje slika, je torej najnižje število prebivalcev v starosti okrog 10 let. Nekoliko višje število

prebivalcev v starostnem razredu 0-5 let je posledica višje rodnosti v zadnjih nekaj letih, kar smo opisali zgoraj.

Slika 2.4: Starostna piramida prebivalstva Slovenije na dan 1. 1. 2013

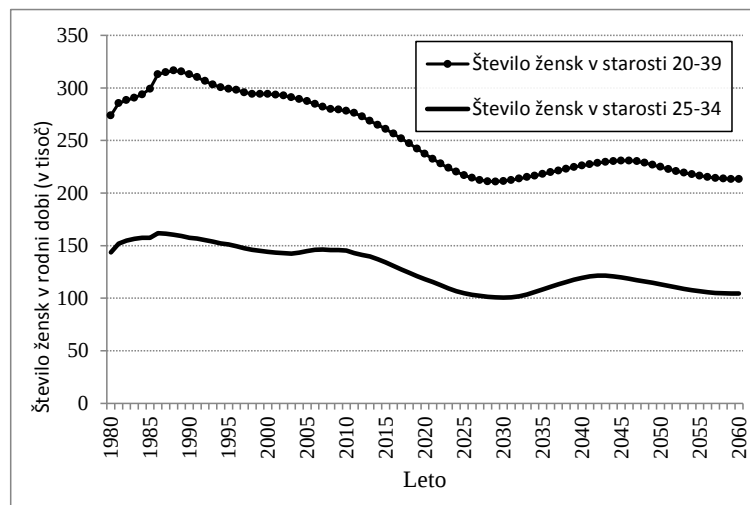

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Kot lahko razberemo v Slikah 2.1 in 2.2, se je v preteklosti število živorojenih otrok gibalo podobno kot raven rodnosti, izražena s stopnjo celotne rodnosti. Gibanje je bilo podobno zato, ker je bilo število žensk v rodni starosti ves čas dokaj stabilno. V Sliki 2.5 prikazujemo gibanje števila žensk v starosti 20-39 let. Rodna doba je pri ženskah v demografiji opredeljena s starostim razponom od 15 do 49 let, vendar pa je v začetnih in končnih starostih tega intervala število rojstev zelo nizko. V letu 2013 je tako bilo 97,4 vseh rojstev v starostih med 20 in 39 let. Hkrati prikazujemo še gibanje števila žensk v starosti 25-34 let, to je vsoto dveh 5-letnih starostnih razredov, kjer je rodnost najvišja. V letu 2013 se je ženskam v starosti 25-34 let rodilo kar 69,2 % vseh otrok, rojenih v Sloveniji tega leta.

V Sliki 2.5 vidimo, da bo število žensk v starosti 25-34 let do leta 2030 močno upadlo – z ravni okrog 150 tisoč, kolikor je znašalo pred letom 2010, se bo do leta 2030 zmanjšalo na okrog 100 tisoč, torej za okrog eno tretjino. To bo povzročilo, da bo število živorojenih, ki se je po letu 2003 začelo povečevati, začelo ponovno upadati – in to kljub temu, da Eurostat v projekcijah prebivalstva predpostavlja poviševanje rodnosti v smislu števila otrok, ki jih bo v povprečju rodila ena ženska tekom svoje rodne dobe. Negativni učinek na število živorojenih zaradi opisanega zmanjšanja števila žensk v rodni dobi bo namreč mnogo močnejši od pozitivnega učinka poviševanja števila otrok na eno žensko. Tako bomo do leta 2030 pričali upadanju števila rojstev. To je razvidno tudi iz Slike 2.6, ki prikazuje starostno strukturo v letu 2030 – število otrok v starosti 0-20 let bo predvidoma vedno nižje. Po letu 2030 bo število žensk v starostnem razredu 25-34 let prenehalo upadati, s tem pa tudi število živorojenih.

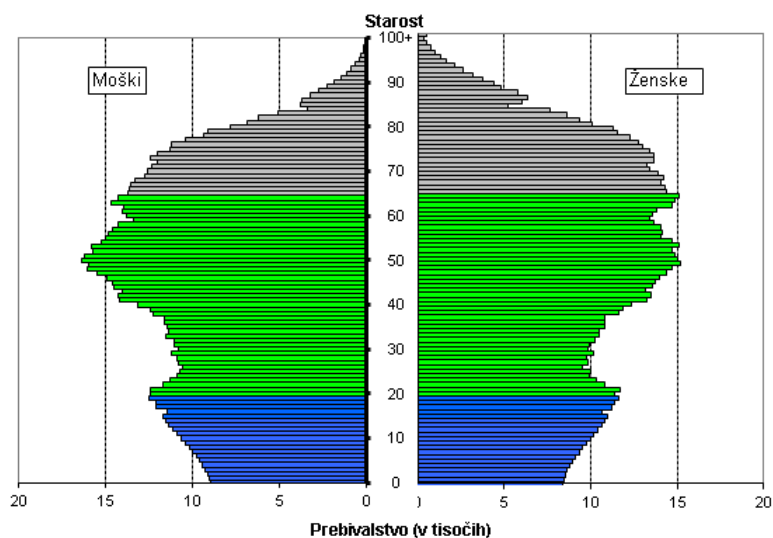
Slika 2.5: Število žensk v starosti 20-39 let in 25-34 let; dejanske vrednosti 1980-2013 in projekcije za obdobje 2014-2060 (srednja varianta projekcij EUROPOP2013)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2015; Eurostat, 2014.

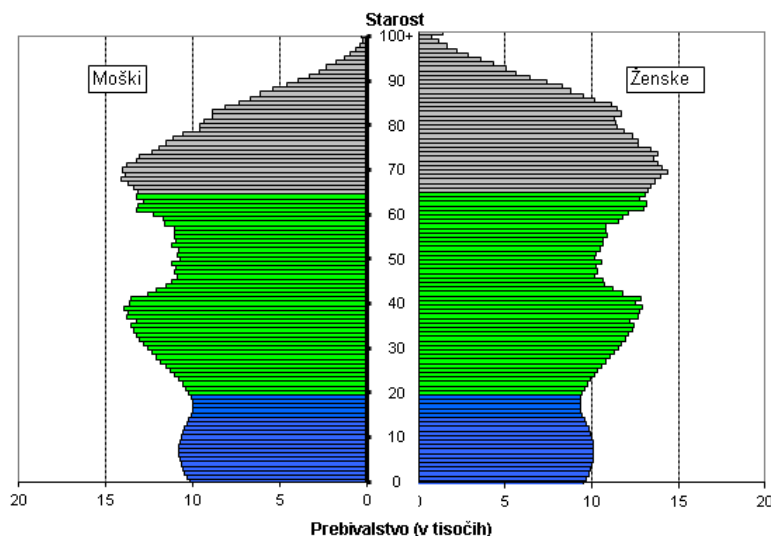
Slika 2.6 kaže dalekosežnost demografskih posledic zaradi zelo nizke rodnosti, ki jo v Sloveniji beležimo v zadnjih dveh do treh desetletjih. Najprej torej nastopi neposredni učinek znižanja števila otrok zaradi nizke rodnosti kot take. Ko pa te maloštevilne generacije deklic dosežejo rodno dobo, pa sledi še negativni učinek na število živorojenih otrok preko nizkega števila žensk v rodni dobi. V Sliki 2.7, ki prikazuje projekcijo prebivalstva Slovenije za leto 2050, se to kaže kot nizko število prebivalcev v starosti okrog 50 let in tudi v starosti okrog 20 let.

Slika 2.6: Starostna struktura prebivalstva Slovenije na dan 1. 1. 2030 (srednja varianta projekcij EUROPOP2013)

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Slika 2.7: Starostna struktura prebivalstva Slovenije na dan 1. 1. 2050 (srednja varianta projekcij EUROPOP2013)

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Z dodatnim zamikom 20-30 let pa se ustrezno zniža tudi število oseb na trgu dela, ko manj številne generacije (nižje število živorojenih oseb) začnejo vstopati na trg dela. Negativni demografski učinki na trg dela in vzdržnost javnofinančnega sistema imajo torej lahko »izvor« v več kot pol stoletja oddaljeni preteklosti oziroma takratni nizki rodnosti.

Dejansko generacije, rojene v zadnjih 25 letih (ko je v Sloveniji stopnja celotne rodnosti pod 1,6 otroka na žensko), vstopajo sedaj tudi že na trg dela in bodo v prihodnje predstavljale vedno večji delež v celotnem številu zaposlenih, zato se bo število zaposlenih zaradi demografije zniževalo. Na drugi strani pa številčne »baby-boom« generacije, rojene v obdobju izbruha rodnosti po drugi svetovni vojni, vedno bolj intenzivno prehajajo v upokojitev. Kot je razvidno iz starostnih piramid, bo število oseb, ki bodo vstopale v starost 20-64 let, celo manjše od števila oseb, ki bodo iz te delovne starosti izstopale. Skupaj s hitrim podaljševanjem življenjskega pričakovanja se bo tako delež prebivalstva v starosti 65 let in več (65+) v prihodnje hitro povečeval.

Kot omenjeno, Eurostat na osnovi preteklega gibanja migracij predpostavlja, da se bo tekom obdobja projekcij v Slovenijo priseljevalo letno med 4 in 6 tisoč oseb več, kot se jih bo odseljevalo. Vendar bodo tudi te visoke pozitivne vrednosti lahko staranje prebivalstva zgolj blažile, še zdaleč pa ga ne bodo mogle zaustaviti. Res pa je, kot bomo prikazali, da bi bilo brez pozitivnega neto priseljevanja staranje prebivalstva Slovenije v prihodnje še bistveno bolj izrazito. Priseljujejo se namreč predvsem mlajši prebivalci, zato pozitivne neto selitve povečujejo število delovno aktivnega prebivalstva ter se tem zmanjšujejo delež starejših in obremenjenost javnofinančnega sistema. V Tabeli 2.1 tako zbirno prikazujemo gibanje števila prebivalstva po posameznih starostnih skupinah, ki so aktualne z ekonomskega vidika: a) mladi v starosti 0-19 let, ki v razvitih državah praviloma še ne delajo, b) delovni kontingent v starosti 20-64 let, od katerih je večina delovno aktivnih, in c) starejši v starosti 65+, ki praviloma več ne delajo, saj so že upokojeni. Medtem ko Tabela 2.1 prikazuje gibanje v izbranih letih, je v Sliki 2.8 prikazano gibanje deležev tudi za vsa vmesna leta v obdobju 1980-2060.

Tabela 2.1: Število prebivalstva Slovenije po posameznih starostnih skupinah; dejanske vrednosti 1980-2013 in projekcije za obdobje 2014-2060 (srednja varianta projekcij EUROPOP2013)

	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050	2060
	Število prebivalcev po posameznih starostnih skupinah								
P₀₋₁₉	583245	559355	456145	393342	415505	406290	383348	405090	408511
P₂₀₋₆₄	1087063	1224878	1255897	1316712	1241943	1158303	1115021	1046007	1031963
P₆₅₊	214169	213857	278230	339207	430428	522518	580098.5	618296	599208
Skupaj	1884477	1998090	1990272	2049261	2087876	2087111	2078467	2069393	2039681
	Delež prebivalcev v posameznih starostnih skupinah glede na celotno število prebivalcev								
P₀₋₁₉	30,9	28,0	22,9	19,2	19,9	19,5	18,4	19,6	20,0
P₂₀₋₆₄	57,7	61,3	63,1	64,3	59,5	55,5	53,6	50,5	50,6
P₆₅₊	11,4	10,7	14,0	16,6	20,6	25,0	27,9	29,9	29,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

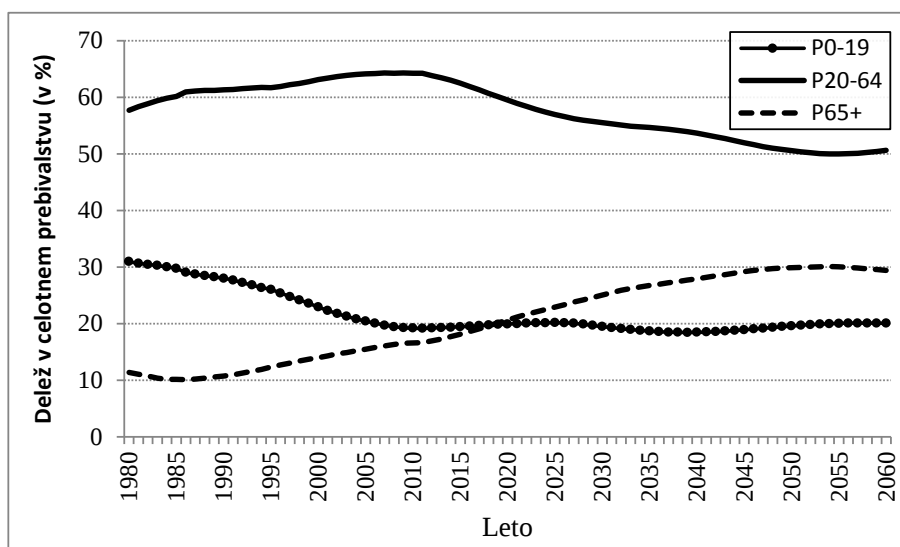
Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014, Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Kot je prikazano v Tabeli 2.1, bo število prebivalstva tekom obdobja projekcij nekoliko poraslo, do leta 2060 pa upadlo nazaj na približno isto raven, kot je bilo v letu 2013. Glede gibanja števila prebivalstva Eurostatove projekcije napovedujejo torej zgolj minimalne spremembe.

Velike spremembe pa se obetajo v starostni strukturi prebivalstva, in sicer glede deleža prebivalstva v delovni starosti (20-64 let) in deleža starejših (starih 65 let in več). V letu 2013 so prebivalci v delovni starosti predstavljali slabi dve tretjini (63,4 %) vseh prebivalcev, ta delež pa naj bi se do leta 2050 zmanjšal na zgolj okrog eno polovico (50,5 %) vseh prebivalcev in se na tej ravni ustalil. Na drugi strani pa naj bi se delež starejših (stari 65+) povišal s 17,3 % v letu 2013 na kar 29,9 % vseh prebivalcev v letu 2050 in se nato na tej ravni ustalil. Delež starejših prebivalcev se bo torej v prihodnjih 35 letih skoraj podvojil.

Iz Tabele 2.1 in Slike 2.8 lahko razberemo, da se je delež mladih v starosti 0-19 let postopoma znižal z okrog 30 % v letu 1980 na okrog 20 % v letu 2005 in se na tej ravni ustalil. Tudi v prihodnje se pričakuje, da bo nihal okrog sedanjih 20 % tekom celotnega obdobja projekcij, to je do leta 2060. Spreminjanje deležev se torej predvideva samo v starostnih skupinah 20-64 let (delež se bo močno znižal) in 65+ (delež se bo močno povišal), delež mladih (0-19 let) pa bo ostajal približno nespremenjen.

Slika 2.8: Delež prebivalstva Slovenije po posameznih starostnih skupinah; dejanske vrednosti 1980-2013 in projekcije za obdobje 2014-2060 (srednja varianta projekcij EUROPOP2013)

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013); lastni izračuni.

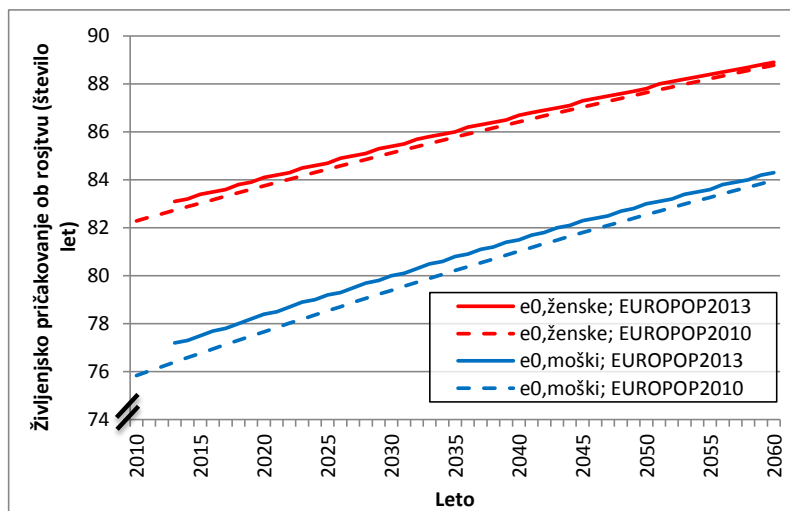
2.6 Primerjava rezultatov najnovejših demografskih projekcij EUROPOP2013 s predhodnimi (EUROPOP2010)

Čeprav Eurostat demografske projekcije pripravlja vsakih dve do tri leta, se rezultati tokratnih demografskih projekcij iz leta 2014 (EUROPOP2013) bistveno razlikujejo od rezultatov predhodnih demografskih projekcij iz leta 2011 (EUROPOP2010). Oznaka v imenu projekcij označuje leto, v katerem so se projekcije začele pripravljati, kar je praviloma eno leto prej, preden jih dokončajo in objavijo.

V nadaljevanju bomo prikazali, kolikšne so te razlike in v kolikšni meri so posledica spremenjene predpostavke glede gibanja umrljivosti v prihodnje, v kolikšni meri posledica spremenjene predpostavke glede rodnosti in v kolikšni meri posledica spremenjene predpostavke glede migracij.

Glede umrljivosti se je izkazalo, da je bilo v letu 2013 dejansko doseženo življenjsko pričakovanje višje, kot so predpostavljale projekcije EUROPOP2010. V Sliki Slika 2.9 je tako izhodiščno življenjsko pričakovanje v letu 2013 višje, kot se je za leto 2013 predvidevalo v EUROPOP2010. V EUROPOP2013 so rahlo višje tudi ciljne vrednosti, tehnično postavljene za leto 2150. Glede na prejšnje projekcije tokrat predpostavljajo višje življenjsko pričakovanje za celotno obdobje 2013-2060. Zaradi predpostavke, da bodo ljudje živeli dlje, pričakujemo torej višji delež prebivalcev, starih 65 let in več. V nižjih starostnih razredih opaznejših razlik ne pričakujemo, saj je tam umrljivost mnogo nižja kot v starostnih razredih nad 65 let.

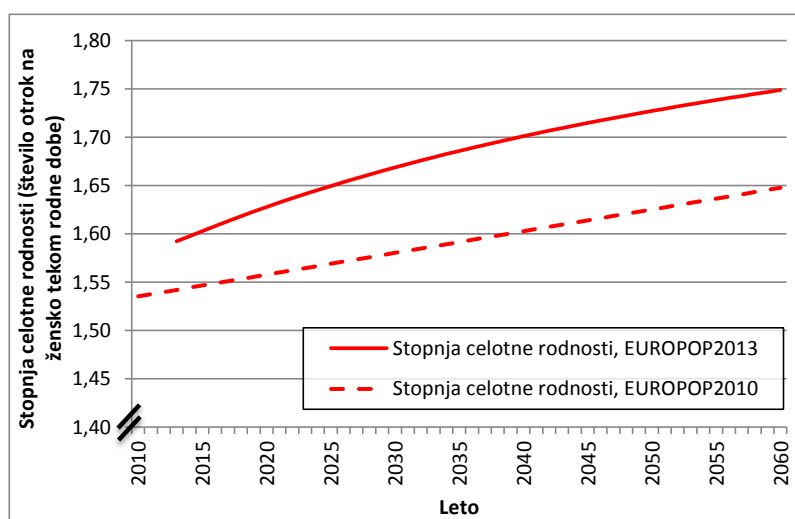
Slika 2.9: Predpostavka glede prihodnjega gibanja življenjskega pričakovanja ob rojstvu po projekcijah prebivalstva EUROPOP2010 in EUROPOP2013

Vir: Eurostat, 2011 (EUROPOP2010); Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Glede rodnosti je Eurostat v najnovejših projekcijah EUROPOP2013 predpostavil precej višje vrednosti kot v prejšnjih projekcijah. Tudi pri rodnosti se je izkazalo, da je bila dejanska raven v letu 2013 višja kot predpostavljena v EUROPOP2010. Tako je v projekcijah EUROPOP2013 za izhodišče uporabil najnovejši podatek o dejanski ravni rodnosti. Hkrati pa je Eurostat v zadnjih projekcijah postavil tudi višje ciljne vrednosti, h katerim naj bi se do leta 2150 rodnost po matematični funkciji postopoma približevala. Tako se sedaj predpostavlja, da se bo do leta 2060 stopnja celotne rodnosti povišala na 1,75 otroka, medtem ko so v prejšnjih projekcijah EUROPOP2010 za leto 2060 predpostavljali 1,65 otroka. Z vidika naše analize torej pričakujemo, da v najnovejših projekcijah višja rodnost blaži staranje prebivalstva.

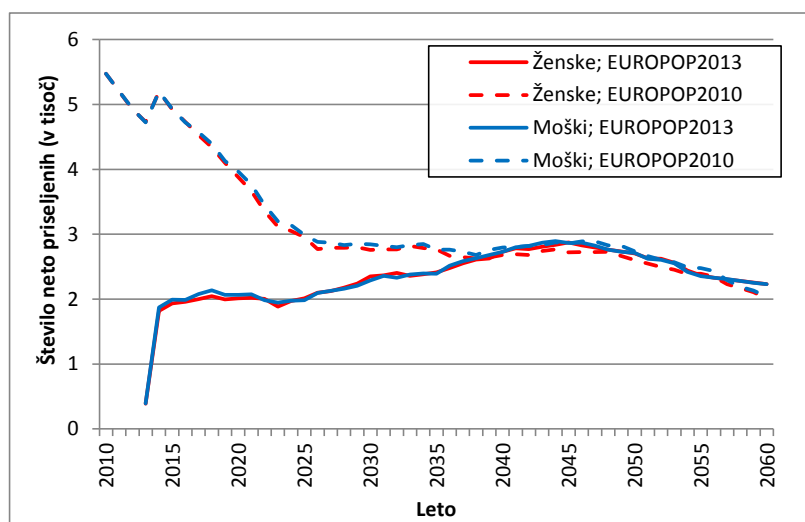
Slika 2.10: Eurostatove predpostavke glede prihodnjega gibanja stopnje celotne rodnosti

Vir: Eurostat, 2011 (EUROPOP2010); Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Migracije so najbolj negotova predpostavka v demografskih projekcijah. Izkaže se, da ima predpostavka glede migracij posebno močan vpliv na spremembe rezultatov v zadnjih demografskih projekcijah EUROPOP2013 glede na predhodne EUROPOP2010, kar je razvidno iz Slike 2.11.

Slika 2.11: Predpostavke o prihodnjem gibanju števila neto priseljenih oseb v prejšnjih demografskih projekcijah (EUROPOP2010) in najnovejših demografskih projekcijah (EUROPOP2013)

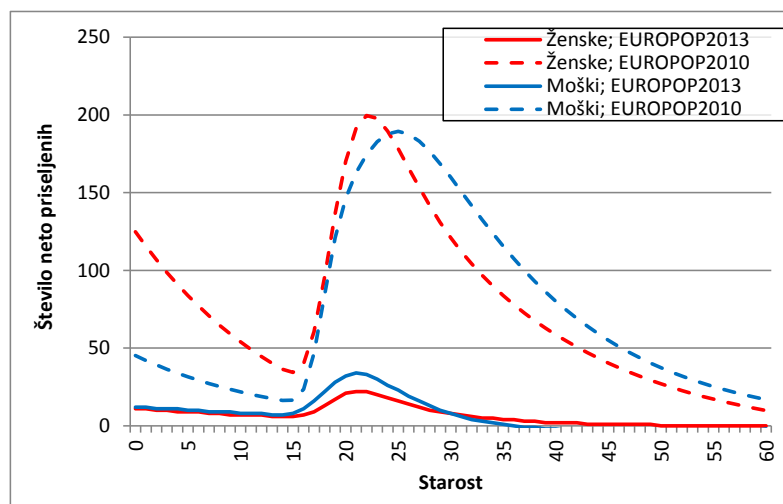

Vir: Eurostat, 2011 (EUROPOP2010); Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

V obdobju od 2007 do 2009 je Slovenija beležila zelo visoke neto migracije – letno se je priseljevalo skoraj 15 tisoč oseb več, kot odseljevalo. Na osnovi tega dogajanja je Eurostat v prejšnjih demografskih projekcijah EUROPOP2010 predpostavljal v začetnih letih projekcij več kot 10 tisoč neto priseljenih letno, ki naj bi se do leta 2025 postopoma znižale na okrog 6 tisoč neto migracij letno (Slika 2.11). V obdobju 2010-2012 so se neto migracije močno znižale – povprečje za ta tri leta je znašalo okrog 700 neto priseljenih na leto. Temu je v zadnjih projekcijah EUROPOP2013 sledil tudi Eurostat in znižal predpostavke o neto migracijah v začetnem obdobju projekcij na okrog 4 tisoč neto migracij letno.

Če pogledamo starostno strukturo priseljenih, so to mladi, predvsem v starosti med 20 in 35 let (Slika 2.12). Tako je vpliv priselitev na zaviranje staranja prebivalstva pozitiven.

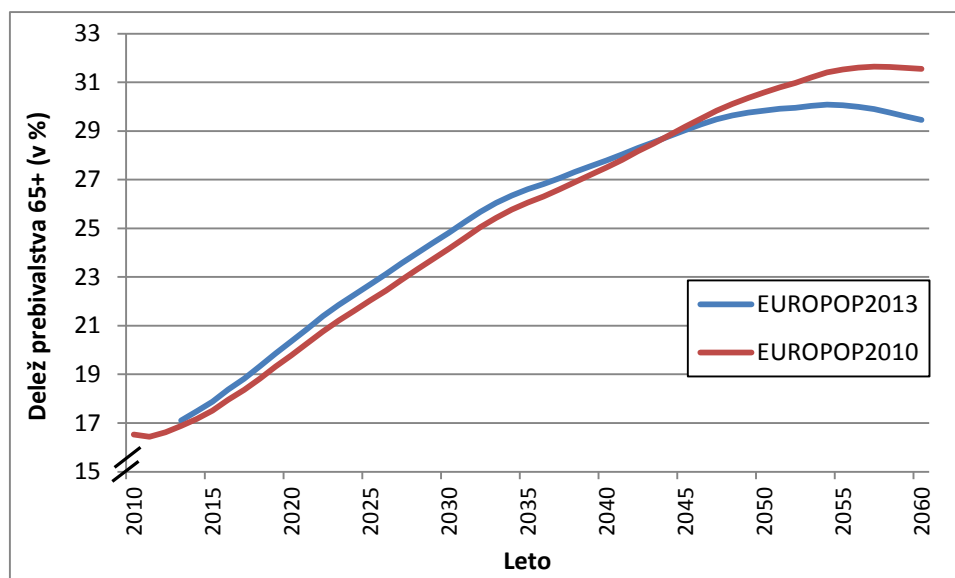
2.12: Eurostatove predpostavke glede porazdelitve neto selitev po starosti v letu 2013

Vir: Eurostat, 2011 (EUROPOP2010); Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

V Sliki 2.13 prikazujemo gibanje deleža starih 65 let in več po najnovejših Eurostatovih projekcijah (EUROPOP2013) in prejšnjih Eurostatovih projekcijah (EUROPOP2010). Ker je predpostavljeno število neto priseljenih v EUROPOP2013 bistveno manjše, je delež starejših prebivalcev (in posledično potem tudi delež izdatkov za pokojnine v BDP) do leta 2045 višji kot bi bil, če bi imeli več neto priselitev (kar je bila predpostavka v EUROPOP2010). Po letu 2045 pa se je v EUROPOP2010 začelo prehajanje teh istih priseljencev (20-35 letniki iz začetnih obdobj projekcij) v starostno skupino 65+. V projekcijah EUROPOP2013 tega učinka več ni, saj so predpostavljene neto priselitve v začetnem obdobju projekcij bistveno nižje. V najnovejših EUROPOP2013 torej ni več visokih neto migracij v obdobju do leta 2045, zato je delež prebivalcev v starosti 65+ do tega leta višji (in s tem je večji tudi pritisk na pokojninsko blagajno) kot v prejšnjih projekcijah, proti koncu obdobja projekcij pa je njihov delež bistveno manjši.

Slika 2.13: Projekcije deleža prebivalcev, starih 65 let in več, v celotnem prebivalstvu (v %); Slovenija, EUROPOP2010 in EUROPOP2013

Vir: Eurostat, 2011 (EUROPOP2010); Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Da bi pokazali vpliv posamezne izmed predpostavk (umrljivost, rodnost, migracije) na ta spremenjeni rezultat, smo pri prehodu z rezultatov EUROPOP2010 na EUROPOP2013 v svojih izračunih spreminjali po eno predpostavko naenkrat. Pri tem se bomo osredotočili samo na rezultat deleža prebivalcev, starih 65+ v letu 2060, v katerem je tudi razlika med obema projekcijama največja:

- Kot smo predstavili, EUROPOP2013 glede na EUROPOP2010 predpostavlja, da se bo življenjsko pričakovanje še bolj povišalo kot v prejšnji verziji projekcij: iz tega naslova se delež prebivalcev 65+ še dodatno poveča, in sicer za nekaj manj kot 0,3 odstotne točke.
- Zaradi višje predpostavljene rodnosti v EUROPOP2013 glede na EUROPOP2010 naj bi bil delež prebivalcev v starosti 65+ v letu 2060 za okrog 1,0 odstotno točko nižji kot po EUROPOP2010.
- Zaradi nižjih neto migracij v EUROPOP2013 v začetnem obdobju projekcij je delež prebivalcev, starih 65+, v letu 2060 za okrog 1,3 odstotne točke nižji kot v EUROPOP2010.

Skupni neto učinek vseh treh predpostavk (umrljivosti, rodnosti in migracij) je za **okrog 2,1 odstotne točke nižji delež starih 65+** v celotnem prebivalstvu (29,5 % namesto 31,6 %) v letu 2060, kar se nato **odrazi v za okrog 1,5 odstotnih točk nižjem deležu pokojnin v BDP v letu 2060** v primerjavi s prejšnjimi demografskimi projekcijami. Gre torej za veliko in pomembno razliko, ki bistveno spremeni tudi projekcije pokojninskih izdatkov, zato smo jo podrobneje analizirali in predstavili.

2.7 Občutljivost rezultatov na posamezne predpostavke demografskih projekcij

Na rezultat demografskih projekcij torej vplivajo rodnost, umrljivosti in migracije; pa tudi obstoječa demografska struktura, ki je posledica omenjenih treh demografskih procesov v preteklosti. V nadaljevanju prikazujemo različne variante projekcij, pri katerih spreminjamo vsakič po eno od predpostavk. Na ta način dobimo občutek za to, koliko so rezultati občutljivi na posamezno izmed predpostavk. S tem vidimo, koliko bi lahko vplivali na prihodnje gibanje števila in strukture prebivalstva, če bi uspeli vplivati na posamezno predpostavko – pri tem mislimo na vplivanje na rodnost in neto priseljevanje.

Že Eurostat je kot sestavni del EUROPOP2013 pripravil 5 različnih variant projekcij:

- osnovna varianta projekcij,
- varianta z višjim življenjskim pričakovanjem,
- varianta z nižjo rodnostjo,
- varianta z nižjimi migracijami,
- varianta brez migracij.

Kot omenjeno, se pri tem vsakič spreminja samo ena izmed predpostavk, ki je zajeta v imenu variante, medtem ko ostali dve predpostavki ostajata isti kot v osnovni varianti. Razberemo lahko, da se v vseh variantah, ki jih je pripravil Eurostat, parametri gibljejo vedno v neugodno smer, gledano z vidika vzdržnosti pokojninskega sistema. Namen teh variant je namreč pokazati nevarnost dodatnega zaostrovanja staranja prebivalstva v primeru, če bi bile posamezne predpostavke manj ugodne kot v osnovni varianti.

Glede navedenih variant smo uporabili rezultate Eurostatovih projekcij, dodatno pa smo izračunali še nekatere nadaljnje variante. Pri tem smo uporabili enako programsko opremo in ostale predpostavke, ki so v ozadju izračunov. Poleg gibanja agregatnih vrednosti glede rodnosti, umrljivosti in migracij je namreč v ozadju izračunov tudi starostna porazdelitev rodnosti (po starosti žensk), starostno-spolna porazdelitev migracij, in tudi pri predpostavljenem podaljševanju življenjskega pričakovanja je v ozadju porazdelitev, kako se bo umrljivost zniževala po posameznih starostnih razredih. Vsaka izmed navedenih porazdelitev je v splošnem drugačna v vsakem koledarskem letu projekcij.

V dodatnih variantah smo predpostavljali enak odmik posamezne predpostavke (rodnost, umrljivost in migracije) od osnovne variante, le da v nasprotno smer. V prvi dodatni varianti torej predpostavljamo, da bi bila rodnost višja kot v osnovni varianti; v drugi dodatni varianti predpostavljamo, da bi bila umrljivost nižja kot osnovni varianti; v tretji dodatni varianti pa predpostavljamo, da bi bile neto migracije višje kot v osnovni varianti. Za razliko od Eurostata, ki je vsakokrat predpostavljaval občutljivost rezultatov v neugodno smer (kar se tiče staranja prebivalstva in s tem pritiskov na vzdržnost pokojninskega sistema), mi v teh predpostavkah preverjamo še zrcalni odmik v pozitivno smer.

Kot zanimivost pa bomo dodali še varianto »Rodnost takoj na 2,1«, kjer predpostavljamo, da se

rodnost takoj poviša na raven 2,1 otroka², kolikor je potrebno za obnavljanje prebivalstva na dolgi rok, in ostaja na tej ravni vse do leta 2060. Gre za povsem nerealistično varianto, vendar želimo pokazati učinek te visoke ravni rodnosti na število prebivalstva, predvsem pa na zaviranje staranja prebivalstva in vzdržnost pokojninskega sistema. Pogosto se namreč pričakuje, da bi višja rodnost lahko rešila problem staranja v naslednjih nekaj desetletjih, v resnici pa je domet celo tako nerealistično visoke rodnosti zelo omejen. Tabela 2.2 povzema predpostavke, uporabljene v posamezni varianti.

Tabela 2.2: Variante demografskih projekcij – vrednosti v začetku obdobja projekcij in letu 2060

Varianta	Življenjsko pričakovanje ob rojstvu (število let)				Rodnost (število otrok na žensko)		Neto migracije (število oseb letno)	
	2013		2060		2013	2060	2015*	2060
	Moški	Ženske	Moški	Ženske				
Osnovna varianta	77,2	83,1	84,3	88,9	1,59	1,75	3924	4462
Rodnost: višja	77,2	83,1	84,3	88,9	1,59	2,10	3924	4462
Rodnost: nižja	77,2	83,1	84,3	88,9	1,59	1,40	3924	4462
Živ. pričak. višje	77,2	83,1	86,3	90,9	1,59	1,75	3924	4462
Živ. pričak. nižje	77,2	83,1	82,3	86,9	1,59	1,75	3924	4462
Migracije višje	77,2	83,1	84,3	88,9	1,59	1,75	4702	5346
Migracije nižje	77,2	83,1	84,3	88,9	1,59	1,75	3146	3578
Migracije: 0	77,2	83,1	84,3	88,9	1,59	1,75	0	0
Rodnost takoj na 2,1	77,2	83,1	84,3	88,9	2,07	2,07	3924	4462

Opomba: *ker sta za leto 2013 in 2014 vrednosti nereprezentativno nizki, prikazujemo vrednost za 2015.

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

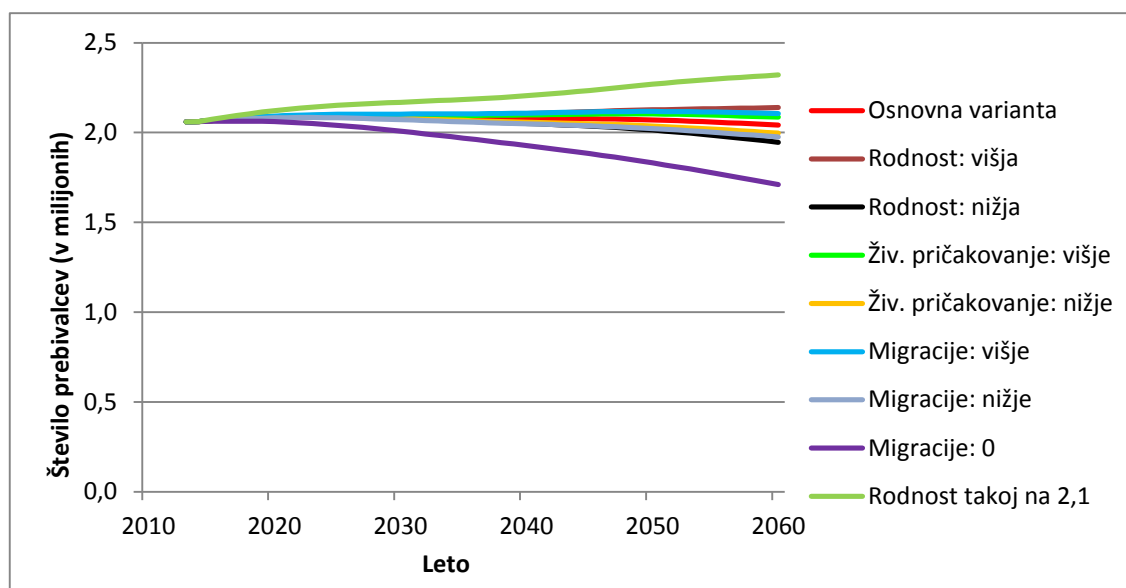
2.8 Rezultati alternativnih variant demografskih projekcij

Dobljeni rezultati po posameznih variantah demografskih projekcij kažejo, da naj bi bilo v letu 2060 število prebivalstva Slovenije približno tolikšno, kot je sedaj; v vmesnem obdobju naj bi se sicer najprej rahlo povečalo, nato pa upadlo na približno sedanjo raven. V posameznih variantah je število prebivalstva nekoliko različno, vendar pa so z izjemo variante z ničelnimi neto migracijami in nerealistične variante »Rodnost takoj na 2,1« rezultati dokaj podobni. Izmed prikazanih variant najmanj vpliva na število prebivalstva predpostavka o življenjskem pričakovanju, nekoliko večji vpliv ima varianta z višjimi oz. nižjimi migracijami, še nekoliko večji pa varianta z nižjo oz. višjo

² V razvitih državah, kot je Slovenija, je potrebna raven rodnosti za obnavljanje prebivalstva, izražena natančno na dve decimalni mesti, 2,07 otroka na žensko tekom rodne dobe. To vrednost smo uporabili tudi v naših izračunih. Nekoliko več kot 2 otroka mora biti zato, ker se rodi manj deklic kot fantkov (na 100 fantkov se rodi okrog 94 do 95 deklic). Zato bi morale ženske v svoji rodni dobi roditi v povprečju več kot 2 otroka, da bi s tem rodile v povprečju eno deklico ter tako nadomestile samo sebe. Nekaj nad 2 pa mora biti rodnost tudi zato, ker nekatere ženske umrejo, preden dosežejo konec rodne dobe. Vendar pa je umrljivost žensk do te starosti v razvitih državah zelo nizka, tako da je vpliv tega dejavnika minimalen.

rodnostjo. Najbolj odstopa varianta, ki predpostavlja, da bi bile v prihodnje neto priselitve enake nič, torej da bi se v Slovenijo priseljevalo enako število prebivalcev, kot bi se jih iz Slovenije odseljevalo. V tem primeru bi namreč število prebivalstva Slovenije med 2013 in 2060 upadlo za okrog 350 tisoč prebivalcev – torej na okrog 1,7 milijona. V varianti »Rodnost takoj na 2,1« bi število prebivalstva v obdobju 2013-2060 naraslo za 280 tisoč, na okrog 2,3 milijona.

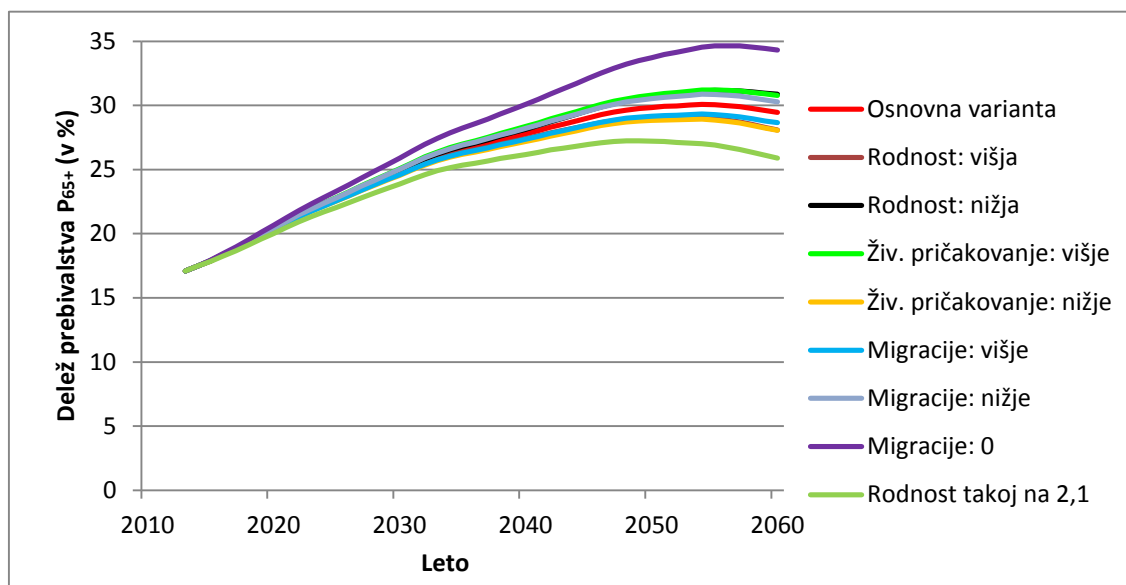
Slika 2.14: Gibanje števila prebivalstva Slovenije v prihodnje po posameznih variantah demografskih projekcij (v milijonih)

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Kljub temu, da so rezultati projekcij po posameznih variantah dokaj podobni (izjema sta varianta brez migracij in varianta »Rodnost takoj na 2,1«), pa se bo v prihodnje ob tem izjemno močno spremenila starostna struktura prebivalstva. V Sliki 2.15 prikazujemo, da se bo delež starejših prebivalcev v starosti 65 let in več močno povečal v vseh predstavljenih variantah. Medtem ko je v letu 2013 delež starih 65+ znašal okrog 17 %, naj bi do leta 2050 narasel na približno 30 % ter se nato na tej ravni ustalil oziroma se celo nekoliko znižal. Podobno kot je prej višja rodnost pozitivno vplivala na število prebivalstva, tokrat pozitivno vpliva na zaviranje staranja prebivalstva. Ta pozitivni učinek je tokrat tudi močnejši od učinka višjih neto migracij, ki prav tako pozitivno vplivajo na zaviranje staranja prebivalstva. Najmočnejši pa je vpliv daljšega življenjskega pričakovanja, ki pa staranje prebivalstva pospešuje. Ponovno se od ostalih variant najbolj razlikuje varianta brez migracij. Brez neto migracij bi bilo staranje prebivalstva v prihodnje še bistveno bolj intenzivno. Glede na srednjo varianto bi bil delež starih 65+ v letu 2060 višji za skoraj pet odstotnih točk (Slika 2.15), torej okrog 35 % namesto 30 %. Če torej ne bi uspeli privabljati več oseb v Slovenijo, kot bo odselitev iz Slovenije, bi delež starih 65+ v letu 2060 predstavljal več kot tretjino vseh prebivalcev. Tudi v nerealistični varianti takojšnjega povišanja rodnosti na 2,1 otroka bi delež prebivalcev 65+ še vedno narasel s 17 % v letu 2013 na 27 % v letu 2050. Celó tako visoka rodnost v prihodnjih nekaj desetletjih ne bi kaj dosti zavrla hitro naraščanje deleža starih 65+.

Slika 2.15: Projekcije deleža prebivalcev, starih 65 let in več, v celotnem prebivalstvu (v %)

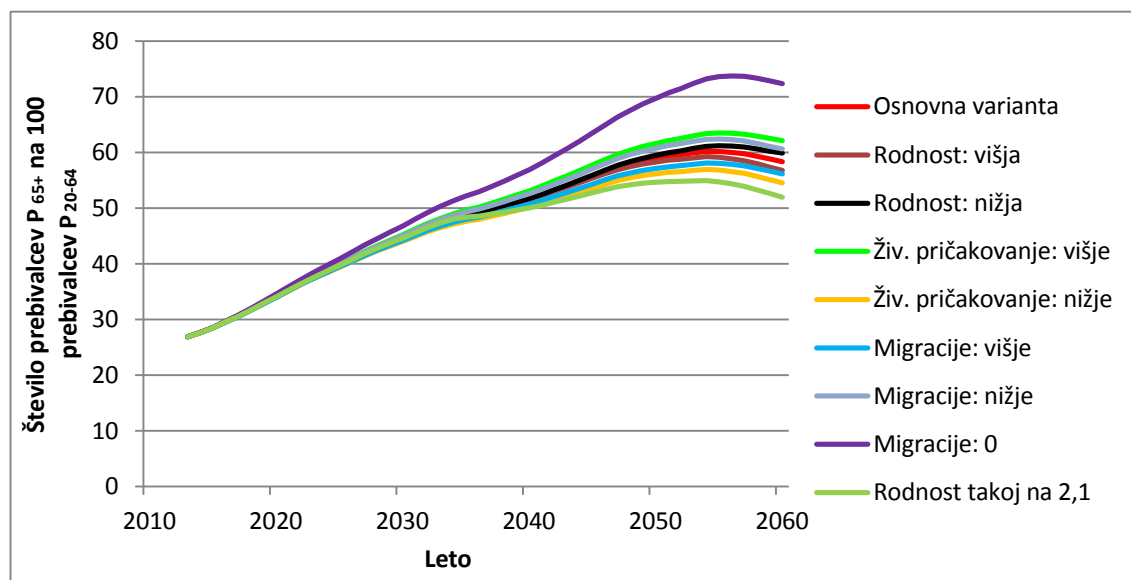

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Močno povišanje deleža starega prebivalstva napovedujejo vse predstavljene variante, še posebej so rezultati podobni v prvih dveh desetletjih projekcij. Tudi če bi kombinirali predpostavke, ki bi po dveh ali celo po vseh treh predpostavkah (rodnost, umrljivost in migracije) zavirale staranje prebivalstva, bi rezultat še vedno kazal na močno staranje prebivalstva. Hkrati bi bila taka optimistična varianta zelo malo verjetna. Po drugi strani bi kombiniranje predpostavk v neugodno smer z vidika staranja (torej nižja rodnost, višje življenjsko pričakovanje in nižje neto migracije) vodilo še do bistveno močnejšega staranja. Tudi ta varianta se smatra kot zelo malo verjetna. Kombinacije, kjer bi vsakokrat spreminjali po dve predpostavki hkrati, bi ležale med navedenima dvema ekstremoma. Zaradi preglednosti vseh teh variant ne prikazujemo, rezultat pa bi bil vsota posameznih odklikov posamezne variante od osnovne variante projekcij in hkratnega medsebojnega vpliva posameznih predpostavk.

Delež prebivalcev v starosti 65+ je z vidika pritiska na vzdržnost pokojninskega sistema ključen. Vendar pa je hkrati pomembno tudi, kako se giblje delež prebivalcev v delovnem kontingentu (delovni starosti); to so tisti, ki plačujejo prispevke, iz katerih se pokojninski izdatki v glavnem financirajo. Zato v Sliki 2.16 prikazujemo, koliko prebivalcev v starosti 65+ pride na 100 prebivalcev v starosti 20-64 let. Ugotovimo, da se v osnovni varianti razmerje P_{65+}/P_{20-64} (krat 100) v obdobju 2013-2050 poviša s 27 na okrog 60. Tudi v ostalih variantah se to razmerje močno poviša in imamo opravka zgolj z relativno majhnim nihanjem okrog osnovne variante. Nekoliko bolj izstopa nerealistična varianta »Rodnost takoj na 2,1«. Ta rezultat torej kaže, da ima povišanje rodnosti pozitivni učinek na to razmerje šele v daljšem časovnem obdobju. V prvih dvajsetih letih namreč ni nobenega pozitivnega učinka, ker višje število živorojenih še ne vstopa na trg dela. Po drugi strani pa je tudi v letu 2050 ob opisanih predpostavkah razmerje $P_{65+}/P_{20-64} \cdot 100$ nižje samo za 4 osebe na 100 oseb. Upanje, da bi lahko v prihodnjih desetletjih z višjo rodnostjo bistveno zmanjšali pritisk staranja na pokojninsko blagajno, torej ni upravičeno. Tudi tokrat pa najbolj odstopa varianta brez neto migracij, saj bi v tem primeru prišlo v letu 2050 na 100 prebivalcev v starosti 20-64 let kar 70 prebivalcev v starosti 65+.

Slika 2.16: Projekcije števila starih 65 let in več na 100 prebivalcev v starosti 20-64 let

Vir: Eurostat, 2014 (EUROPOP2013).

Vse prikazane variante napovedujejo hitro staranje prebivalstva v prihodnje, saj je poleg prihodnjega gibanja rodnosti, umrljivosti in migracij ključna obstoječa starostna struktura prebivalstva. Starostna struktura prebivalstva je posledica delovanja rodnosti, umrljivosti in migracij v preteklosti. Je dana, kar pomeni, da je ne moremo spremeniti, in bo povzročala hitro staranje prebivalstva Slovenije v prihodnje. Kot smo lahko videli s starostne piramide v Sliki 2.4, bodo namreč v prihodnjih letih na trg dela in v rodno dobo vstopale številčno vedno manjše generacije, rojene v zadnjih 25 letih, ko je bila rodnost pod 1,6 otroka na žensko. Na drugi strani začnejo številčne generacije, rojene v obdobju izbruha rodnosti po 2. svetovni vojni, prestopati iz delovne starosti v upokojitev, hkrati pa se jim življenjsko pričakovanje hitro podaljšuje. Demografski procesi imajo veliko vztrajnost: ko trajajo daljši čas – npr. desetletja nizke rodnosti in hitrega podaljševanja življenja, čemur smo priča v Sloveniji – imajo močan in predvidljiv vpliv na starostno strukturo prebivalstva še vrsto desetletij.

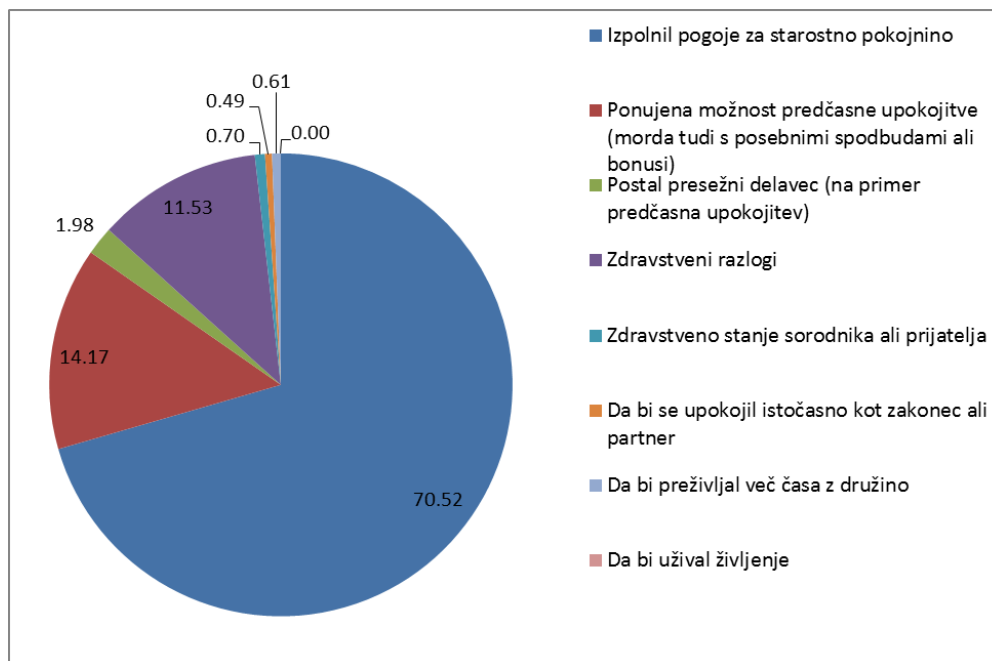
Kot nas opozarja varianta brez neto migracij, bo staranje prebivalstva hitro celo v primeru, da bi se vsako leto priseljevalo od štiri do šest tisoč (mladih) priseljencev več, kot pa bi se jih odseljevalo. V primeru, da pa neto priseljevanja ne bo – da bo torej število priseljenih približno enako številu odseljenih (čemur smo priča v zadnjem času) –, pa bo staranje prebivalstva Slovenije do leta 2050 še bistveno močnejše.

3. PRIVLAČNOST DELOVNE AKTIVNOSTI IN MOTIVI ZA UPOKOJEVANJE V SLOVENIJI

Slovenija med vsem državami izstopa po zelo zgodnjem odhajanju v upokojitev. Dejansko se je izkazalo, da se v veliki večini primerov ljudje upokojijo takoj, ko je mogoča upokojitev brez zmanjšanja (malusov). To nam kaže tudi spodnji graf, iz katerega lahko ugotovimo, da se je več kot 70 % upokojencev upokojilo, ker so izpolnili pogoje za starostno pokojnino, skoraj 15 %

upokojencev pa je izbralo možnost predčasne upokojitve. Med pomembnimi razlogi za upokojitev so navedeni tudi zdravstveni razlogi.

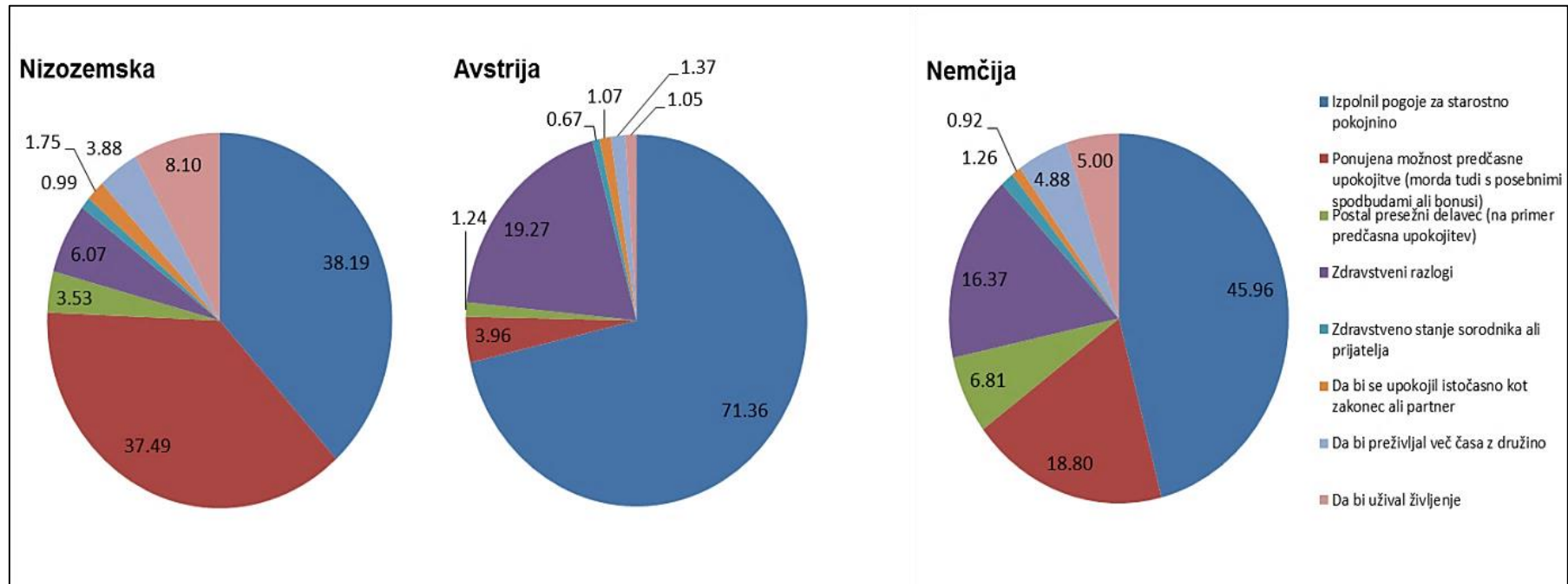
Slika 3.1: Razlogi za upokojevanje v Sloveniji, 2011

Vir: Börsch-Supan, A. (2013). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w4.500, lasten izračun.

Slovenija je zelo podobna Avstriji, kjer je upokojitvena starost ravno tako nizka in so motivi za daljše ostajanje na trgu dela majhni. Zato se tudi v Avstriji pojavljajo zelo podobni razlogi za upokojevanje, medtem ko so v Nemčiji in na Nizozemskem pomembni razlogi tudi partnerjeva upokojitev, družina in uživanje življenja (glej Slika 3.2).

Slika 3.2: Razlogi za upokojevanje na Nizozemskem, v Avstriji in v Nemčiji (50 let in več), 2011

Vir: Börsch-Supan, A. (2013). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w4.500, lasten izračun.

Izrazita težnja Slovencev, da se upokojijo takoj, ko je to mogoče, je razvidna tudi iz Tabela 3.1 in Tabela 3.2, na podlagi katerih lahko potrdimo pričakovanja, da je želja po upokojitvi statistično značilno večja ob manjšem zadovoljstvu na delovnem mestu. Vendar je presenetljivo, da se več kot polovica vprašanih, ki je popolnoma zadovoljna svojim delovnim mestom, in skoraj 80 % tistih, ki so s svojim delovnim mestom zadovoljni, namerava upokojiti takoj, ko bo to mogoče. Če primerjamo Slovenijo z drugimi državami, ki so vključene v raziskavo SHARE, vidimo, da je tam delež (popolnoma) zadovoljnih s svojim delovnim mestom, ki se želijo upokojiti takoj, ko bo to mogoče, precej nižji. V povprečju se v drugih državah želi upokojiti takoj, ko bo mogoče, manj kot tretjina tistih, ki so popolnoma zadovoljni svojim delovnim mestom, in približno polovica tistih, ki so zadovoljni. Tudi med nezadovoljnimi s svojim delovnim mestom je v drugih državah v povprečju želja po upokojitvi manjša kot v Sloveniji.

Tabela 3.1: Želja po upokojitvi glede na zadovoljstvo s svojim delovnim mestom in spol, Slovenija in druge države (50 let in več), 2011

MOŠKI, SAMO SLOVENIJA 4. VAL				ŽENSKÉ, SAMO SLOVENIJA 4. VAL			
Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče				Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče			
Zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da		Zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da	
Se popolnoma strinjam	47.46% (28)	52.54% (31)	100% (59)	Se popolnoma strinjam	45.12% (37)	54.88% (45)	100% (82)
Se strinjam	22.28% (41)	77.72% (143)	100% (184)	Se strinjam	19.62% (31)	80.38% (127)	100% (158)
Se ne strinjam	20.00% (3)	80.00% (12)	100% (15)	Se ne strinjam	16.67% (2)	83.33% (10)	100% (12)
Se sploh ne strinjam	0.00% (0)	100.00% (3)	100% (3)	Se sploh ne strinjam	25.00% (1)	75.00% (3)	100% (4)
	27.59% (72)	72.41% (189)	100% (261)		27.73% (71)	72.27% (185)	100% (256)
Pearson chi2(3)	=	15.8285	Pr=0.0010	Pearson chi2(3)	=	18.3078	Pr=0.0000
Cramér's V	=	0.2463		Cramér's V	=	0.2674	
MOŠKI, VSE DRŽAVE 4. VAL				ŽENSKÉ, VSE DRŽAVE 4. VAL			
Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče				Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče			
Zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da		Zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da	
Se popolnoma strinjam	68.61% (2,175)	31.39% (995)	100% (3,170)	Se popolnoma strinjam	70.06% (2,534)	29.94% (1,083)	100% (3,617)
Se strinjam	49.78% (1,810)	50.22% (1,826)	100% (3,636)	Se strinjam	51.94% (2,075)	48.06% (1,920)	100% (3,995)
Se ne strinjam	27.58% (107)	72.42% (281)	100% (388)	Se ne strinjam	26.25% (137)	73.75% (385)	100% (522)
Se sploh ne strinjam	28.92% (24)	71.08% (59)	100% (83)	Se sploh ne strinjam	14.29% (16)	85.71% (96)	100% (112)
	56.56% (4,116)	43.44% (3,161)	100% (7,277)		57.75% (4,762)	42.25% (3,484)	100% (8,246)
Pearson chi2(3)	=	413.902	Pr=0.0000	Pearson chi2(3)	=	578.9007	Pr=0.0000
Cramér's V	=	0.2385		Cramér's V	=	0.265	

Vir: Börsch-Supan, A. (2013). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w4.500, lasten izračun.

Pri želji o takojšnji upokojitvi ima izobrazba pomembno vlogo tudi v Sloveniji, saj vidimo, da se anketirani s terciarno izobrazbo manj pogosto želijo upokojiti takoj, ko bo mogoče. Tretjina vprašanih Slovencev s terciarno izobrazbo, ki je s svojim delovnim mestom popolnoma nezadovoljnih, se celo ne želi upokojiti ob prvi možnosti. A še vedno je želja po upokojitvi takoj, ko je to mogoče, za vse izobrazbene ravni višja pri Slovencih kot v povprečju v ostalih državah.

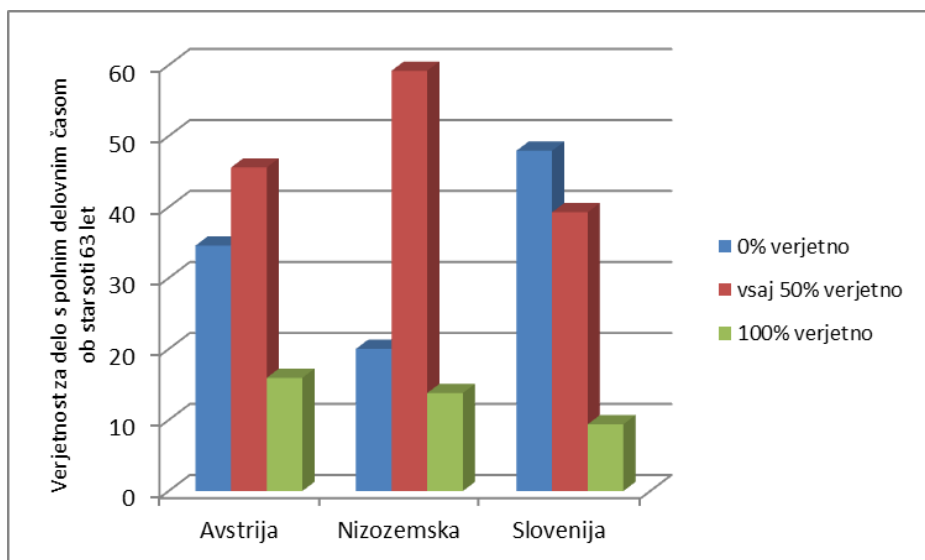
Tabela 3.2: Želja po upokojitvi glede na zadovoljstvo s svojim delovnim mestom in izobrazbo, Slovenija in druge države (50 let in več), 2011

PRIMAR. IZOBR. ALI MANJ, SAMO SLOVENIJA 4. VAL				SEKUND. IZOBR., SAMO SLOVENIJA 4. VAL				TERC. IZOBR. ALI VEČ, SAMO SLOVENIJA 4. VAL			
Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče				Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče				Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče			
Zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da		zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da		zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da	
Se popolnoma strinjam	33.33% (6)	66.67% (12)	100% (18)	Se popolnoma strinjam	33.78% (25)	66.22% (49)	100% (74)	Se popolnoma strinjam	69.39% (34)	30.61% (15)	100% (49)
Se strinjam	8.11% (3)	91.89% (34)	100% (37)	Se strinjam	15.27% (31)	84.73% (172)	100% (203)	Se strinjam	37.25% (38)	62.75% (64)	100% (102)
Se ne strinjam	0.00% (0)	100.00% (3)	100% (3)	Se ne strinjam	13.64% (3)	86.36% (19)	100% (22)	Se ne strinjam	100.00% (2)	0.00% (0)	100% (2)
Se sploh ne strinjam	0.00% (0)	100.00% (1)	100% (1)	Se sploh ne strinjam	0.00% (0)	100.00% (3)	100% (3)	Se sploh ne strinjam	33.33% (1)	66.67% (2)	100% (3)
	15.25% (9)	84.75% (50)	100% (59)		19.54% (59)	80.46% (243)	100% (302)		48.08% (75)	51.92% (81)	100% (156)
Pearson chi2(3)	=	6.7327	Pr=0.081	Pearson chi2(3)	=	13.1207	Pr=0.0040	Pearson chi2(3)	=	16.1212	Pr=0.0010
Cramér's V	=	0.3378		Cramér's V	=	0.2084		Cramér's V	=	0.3215	
PRIMAR. IZOBR. ALI MANJ, VSE DRŽAVE 4. VAL				SEKUND. IZOBR., VSE DRŽAVE 4. VAL				TERC. IZOBR. ALI VEČ, VSE DRŽAVE 4. VAL			
Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče				Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče				Želel bi se upokojiti takoj, ko bo mogoče			
zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da		zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da		zadovoljen sem s svojim delovnim mestom	Ne	Da	
Se popolnoma strinjam	55.76% (474)	44.24% (376)	100% (850)	Se popolnoma strinjam	66.01% (1,511)	33.99% (778)	100% (2,289)	Se popolnoma strinjam	74.32% (1,285)	25.68% (444)	100% (1,729)
Se strinjam	41.38% (564)	58.62% (799)	100% (1,363)	Se strinjam	50.32% (1,404)	49.68% (1,386)	100% (2,790)	Se strinjam	58.76% (922)	41.24% (647)	100% (1,569)
Se ne strinjam	23.78% (44)	76.22% (141)	100% (185)	Se ne strinjam	29.46% (109)	70.54% (261)	100% (370)	Se ne strinjam	35.71% (55)	64.29% (99)	100% (154)
Se sploh ne strinjam	21.88% (7)	78.13% (25)	100% (32)	Se sploh ne strinjam	22.08% (17)	77.92% (60)	100% (77)	Se sploh ne strinjam	20.59% (7)	79.41% (27)	100% (34)
	44.81% (1,089)	55.19% (1,341)	100% (2,430)		55.03% (3,041)	44.97% (2,485)	100% (5,526)		65.09% (2,269)	34.91% (1,217)	100% (3,486)
Pearson chi2(3)	=	87.6094	Pr=0.0000	Pearson chi2(3)	=	268.0706	Pr=0.0000	Pearson chi2(3)	=	180.5794	Pr=0.0000
Cramér's V	=	0.1899		Cramér's V	=	0.2203		Cramér's V	=	0.2276	

Vir: Börsch-Supan, A. (2013). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w4.500, lasten izračun.

Odnos do možnosti kasnejšega upokojevanja se kaže tudi pri odgovoru na vprašanje, kolikšna je verjetnost za delo s polnim delovnim časom ob starosti 63 let (Slika 3.3).

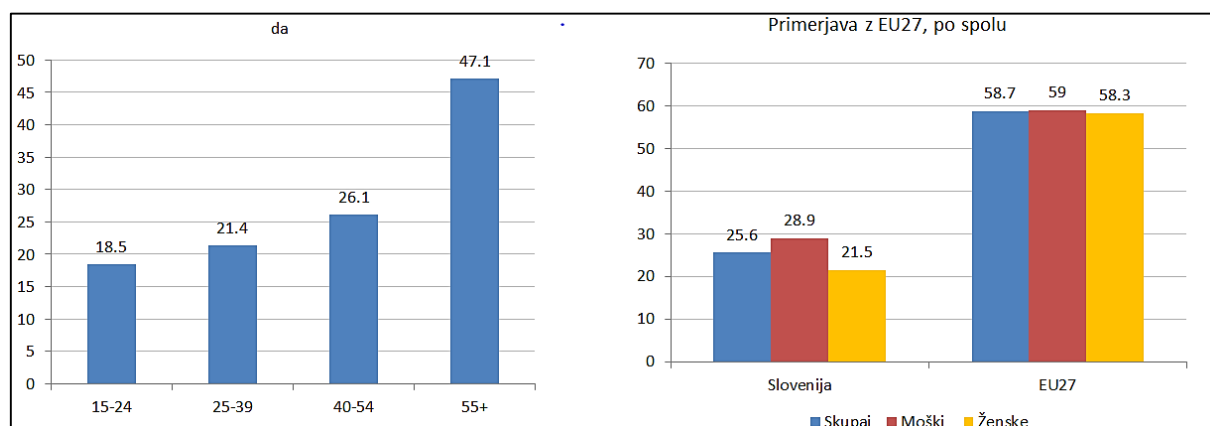
Slika 3.3: Če pomislite na svoje delo na splošno in ne le na vašo sedanjo zaposlitev, kolikšna je verjetnost, da boste delali s polnim delovnim časom po tem, ko dosežete starost 63 let? (50 let in več)

Vir: Börsch-Supan, A. (2013). Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w4.500, lasten izračun.

V Sloveniji je delež vprašanih (starih 50 let in več), ki menijo, da to ne bo mogoče, daleč najvišji, saj skoraj polovica vprašanih delu s polnim delovnim časom ob starosti 63 let ne daje nobene možnosti. Zanimiva je primerjava med Slovenijo in Avstrijo, ki se ravno tako sooča z nizko upokojitveno starostjo, saj je v Sloveniji delež tistih, ki sebe pri 63. letih ne vidijo kot zaposlenega, višji, delež tistih, ki pa se jim zaposlitev zdi verjetna, pa nižji.

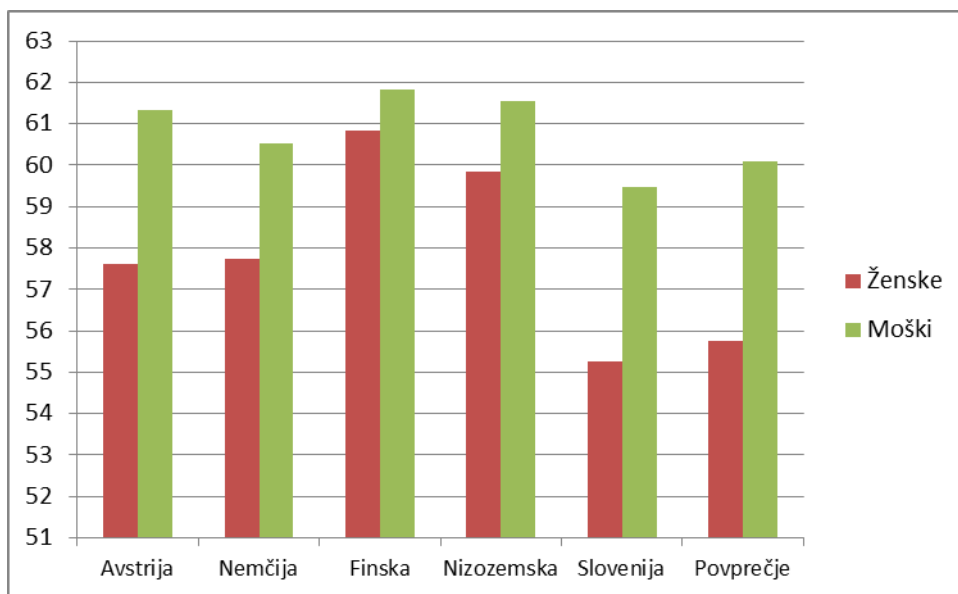
Slika 3.4: Ali menite, da boste sposobni opravljati enako delo, kot ga opravljate sedaj, ko boste stari 60 let?

Vir: Ignjatovič, Mrčela, 2014 (na osnovi podatkov Pete evropske študije o delovnih razmerah za Slovenijo).

Slika 3.4 lepo pokaže, da je delež tistih, ki menijo, da bodo sposobni delati po 60. letu, višji v višjih starostnih razredih, a splošno javno mnenje je v Sloveniji precej slabše kot v povprečju v EU. Podobno rezultati Evropske družboslovne raziskave (»European social survey«) iz leta 2006 v Slika 3.5 kažejo, da je percepcija idealne starosti za upokojitev v Sloveniji nižja kot v drugih državah.

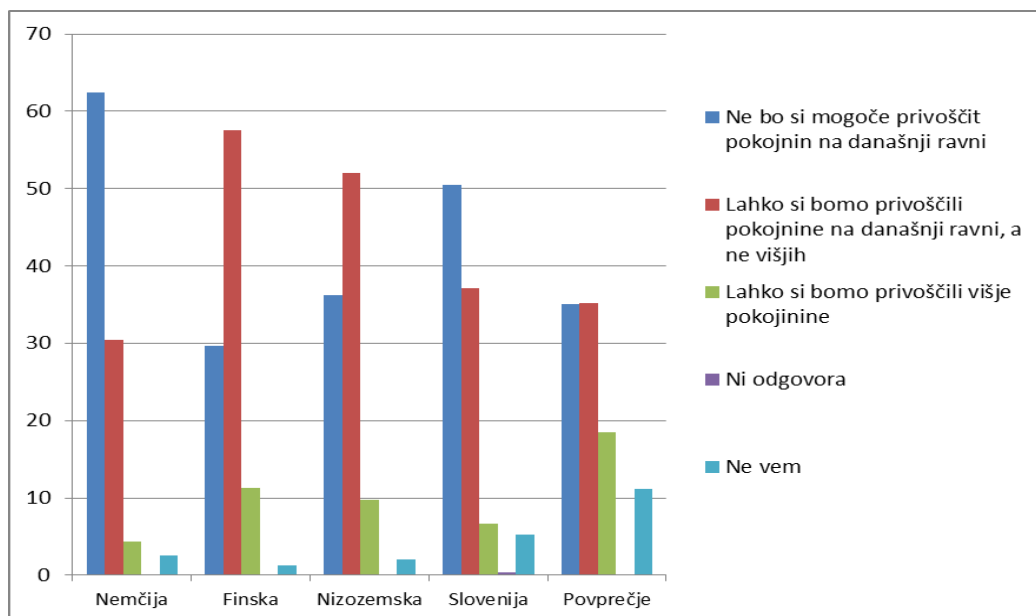
Slika 3.5: Idealna starost za upokojitev v Evropskih državah, 2006

Vir: ESS Round 3: European Social Survey Round 3 Data (2006), lasten izračun.

Glede na splošno javno mnenje, ki ga kažejo rezultati anket, se postavlja vprašanje, če se Slovenci sploh zavedamo demografskih sprememb, ki smo jim priča, in posledicam, ki jih te prinašajo za vzdržnost pokojninskega sistema v prihodnje. V okviru Evropske družboslovne raziskave je bilo leta 2008 zastavljeno vprašanje, če si bodo države lahko čez deset let privoščile stroške pokojnin in kaj se bo zgodilo s pokojninami. Iz odgovorov (Slika 3.6) lahko razberemo, da so se Slovenci že leta 2008 zavedali problema bremena pokojnin v prihodnosti in da je več kot polovica vprašanih odgovorila, da bodo morale biti pokojnine nižje (višji delež teh odgovorov je bil višji le še v Nemčiji in Franciji), ter še skoraj 40 %, da ne bo možnosti za zviševanje pokojnin. V primerjavi z drugimi državami lahko rečemo, da so Slovenci večji realisti, kot so ostali Evropejci.

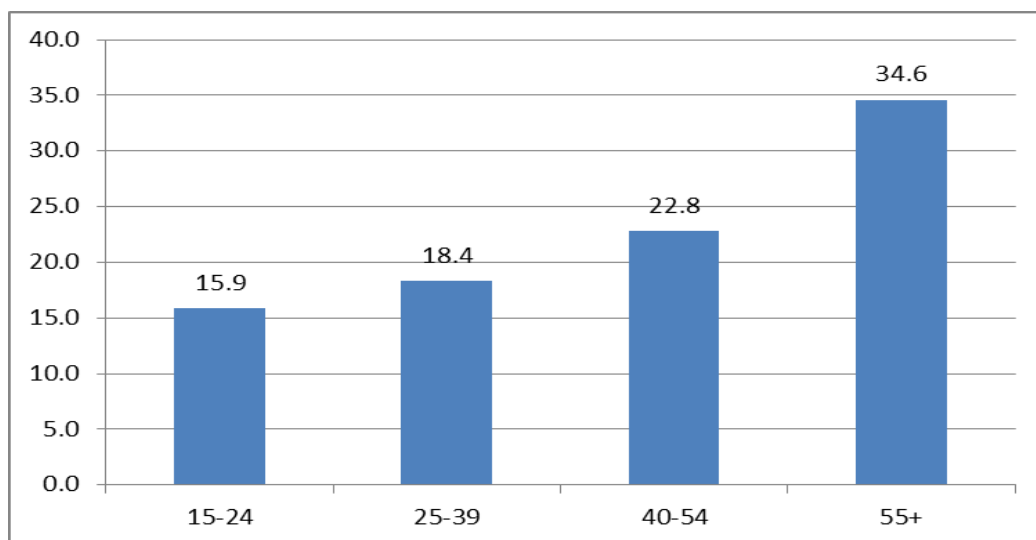
Slika 3.6: Kakšne pokojnine si bo država lahko privoščila čez 10 let, 2008

Vir: ESS Round 4: European Social Survey Round 4 Data (2008), lasten izračun.

Očitno je, da so Slovenci zelo nenaklonjeni delu v kasnejših letih. Na podlagi delavnic, ki smo jih opravili z različnimi deležniki, je bilo večkrat izpostavljeno, da temu botrujejo izčrpanost, pomanjkanje kompetenc oziroma pomanjkanje izobraževanja na delovnem mestu pri višji starosti, neprimerni delovni pogoji za starejše in pa neprimerni odnosi. Na podlagi Pete evropske študije o delovnih razmerah za Slovenijo lahko ugotovimo, da je doživljanje stresa v višjih starostnih skupinah višje (Slika 3.7).

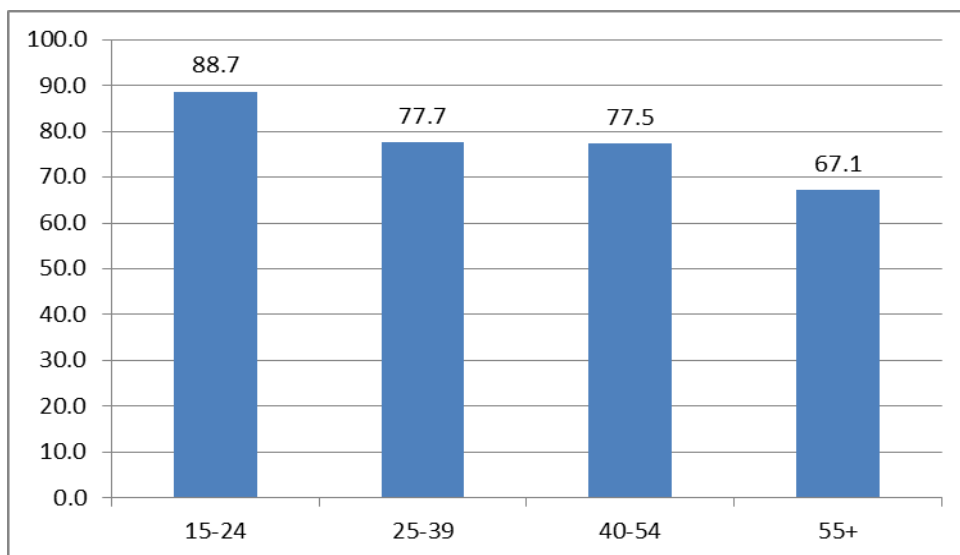
Slika 3.7: Delež zaposlenih oz. samozaposlenih, ki na delovnem mestu vedno ali večino časa doživljajo stres, 2010

Vir: European Working Conditions Survey, 2010, lasten izračun.

Po drugi strani pa je delež zaposlenih oziroma samozaposlenih, ki menijo, da jih njihovi neposredno nadrejeni spoštuje (Slika 3.8), precej manjši za starostno skupino 55+ v primerjavi z mlajšimi anketiranci.

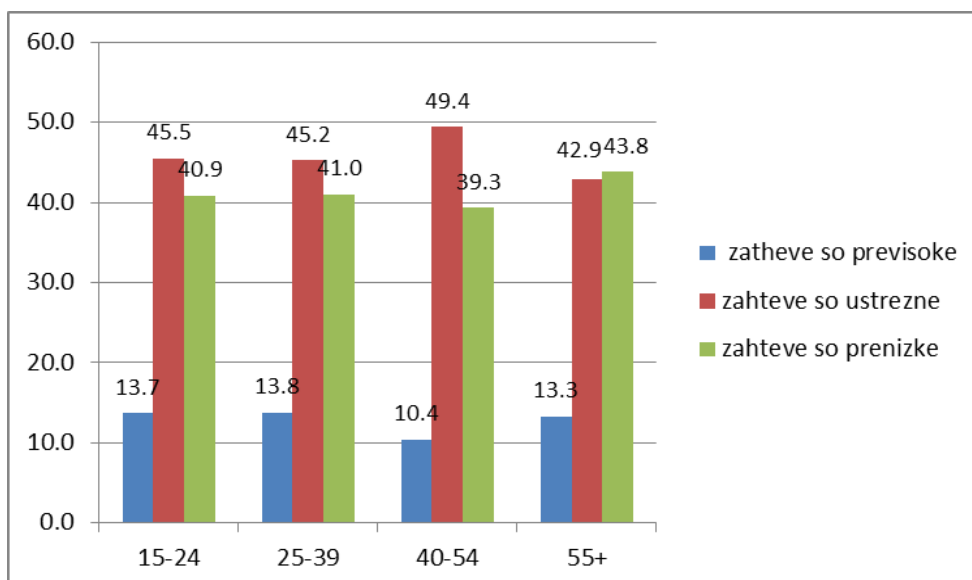
Slika 3.8: Delež zaposlenih oz. samozaposlenih, ki menijo, da jih njihovi neposredni nadrejeni spoštuje

Vir: European Working Conditions Survey, 2010, lasten izračun

Rezultati ankete ne kažejo, da bi k stresu močno pripomogle zahteve na delovnem mestu (Slika 3.9)

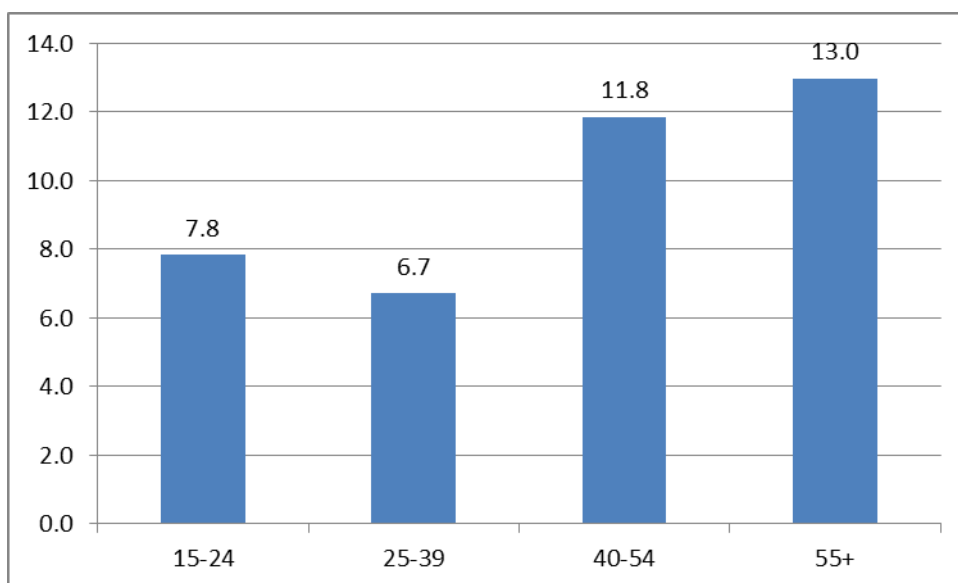
Slika 3.9: Mnenje o zahtevah na delovnem mestu

Vir: European Working Conditions Survey, 2010, lasten izračun.

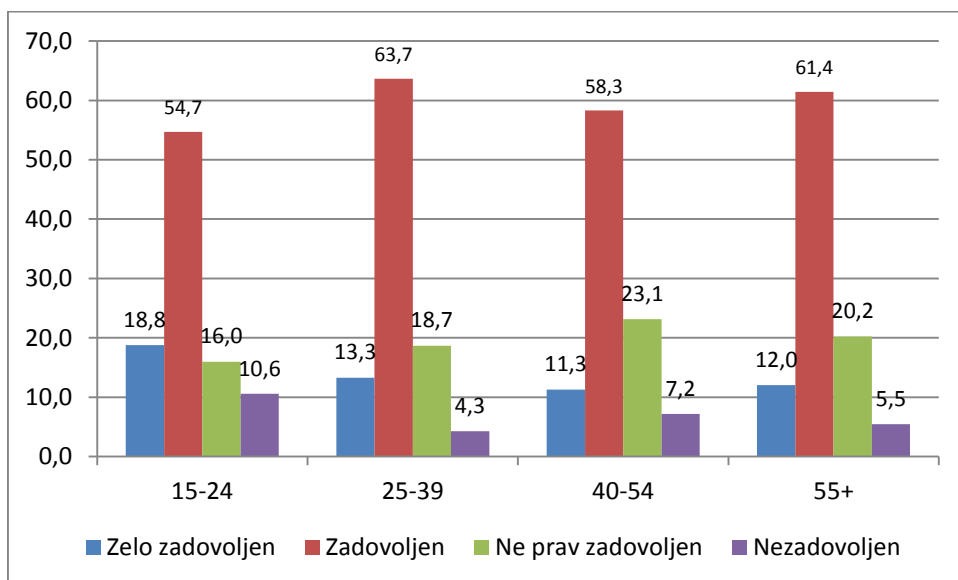
Na podlagi zgornje slike lahko sklepamo, da delež tistih, ki menijo, da so zahteve previsoke, v starostni skupini 55+ ni veliko večji od tega deleža v starostnih skupinah do 40 let. Po drugi strani pa najvišji delež anketirancev prav v starostni skupini 55 let in več meni, da so zahteve prenizke. Slika 3.10 kaže, da z zviševanjem starosti naraste delež zaposlenih, ki nimajo dovolj časa za dokončanje dela na delovnem mestu, čeprav je ta delež relativno nizek.

Slika 3.10: Delež zaposlenih, ki imajo redko oziroma nikoli nimajo dovolj časa za dokončanje dela na delovnem mestu

Vir: European Working Conditions Survey, 2010, lasten izračun.

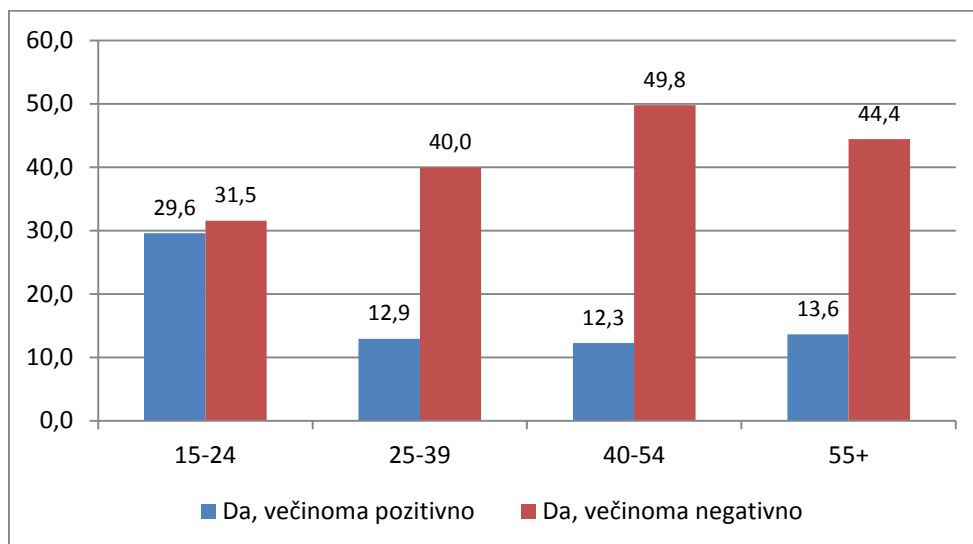
Slika 3.11: Zadovoljstvo z delovnimi pogoji

Vir: European Working Conditions Survey, 2010, lasten izračun.

Odstotek anketirancev, starih 55 let, ki so zadovoljni ali zelo zadovoljni z delovnimi pogoji, je višji od tega deleža v starostni skupini 40-54 let. Prav tako je za starostno skupino 55+ značilen višji delež oseb, ki menijo, da njihovo delo pozitivno vpliva na zdravje, in nižji delež oseb, ki menijo, da njihovo delo na zdravje vpliva negativno (glej Slika 3.12).

Slika 3.12: Ali delo vpliva na vaše zdravje?

Vir: European Working Conditions Survey, 2010, lasten izračun.

Na podlagi obravnavnih raziskav lahko povzamemo, da v Sloveniji prevladuje želja po upokojitvi takoj, ko so zanj izpolnjeni pogoji, tudi če so zaposleni zadovoljni s svojim delovnim mestom. V primerjavi z ostalimi državami se precej manjši delež vprašanih čuti sposobne za delo po 60. oziroma 63. letu starosti. Ne moremo trditi, da je zadovoljstvo z delovnimi pogoji pri starostni skupini 55 let in več manjše v primerjavi z mlajšimi, a s starostjo narašča občutek stresa na delovnem mestu, viša se delež oseb, ki nimajo dovolj časa za opravljanje nalog na delovnem mestu in nižja delež oseb, ki menijo, da jih njihovi neposredni nadrejeni spoštuje. Zanimivo je, da je v starostni skupini 55 let in več v primerjavi s starostno skupino 40-55 let višji delež tistih, ki menijo, da ima delo pozitiven vpliv na njihovo zdravje, in nižji delež tistih, ki menijo, da delo negativno vpliva na njihovo zdravje. Pri interpretiranju rezultatov pa moramo vedno upoštevati tudi dejstvo, da je v starostni skupini 55 let in več veliko oseb že upokojenih in ostanejo aktivni na trgu dela predvsem tisti, ki jim delo nudi večje zadovoljstvo.

4. UPOKOJEVANJE

V Sloveniji smo priča hitremu staranju prebivalstva, ki se bo glede na demografske projekcije še bolj intenzivno nadaljevalo v prihodnje. Dolgoročna vzdržnost sistemov, financiranih na načelu sprotnega kritja, postaja tako vse bolj aktualna, predvsem vzdržnost pokojninskega sistema, zdravstvenega sistema in sistema dolgotrajne oskrbe. Skrb za dolgoročno vzdržnost sistemov je postala ena osrednjih aktivnosti mednarodnih inštitucij. Z vidika naše analize so aktualne predvsem analize in projekcije Evropske unije, konkretno Skupine za staranje (Ageing Working Group, AWG), ki redno spremlja dolgoročno vzdržnost izdatkov za pokojnine, zdravstvo,

dolgotrajno oskrbo, izobraževanje in brezposelnost. Predvsem pa v ukrepanje vedno bolj silijo dejanske razmere, še posebej zaradi ekonomske krize, ki je dodatno zaostрила demografski pritisk na javnofinančni sistem.

Slovenija je z novim zakonom ZPIZ-2 naredila pomemben premik pri spremembi pokojninskega sistema. Zakonsko določena starost ob upokojitvi se bo postopoma višala tudi za ženske in bo leta 2020 dosegla 65 let. Še vedno pa obstaja možnost zgodnejše upokojitve, če ima oseba 40 let delovne dobe (za ženske za delovno dobo obstaja še prehodno obdobje do leta 2018) pri 60. letih za moške in ženske, a ženske bodo to starost postopoma dosegle leta 2019. Slovenski pokojninski sistem še vedno omogoča znižanje starostne meje za pridobitev pravice do starostne pokojnine zaradi skrbi za otroke in služenja obveznega vojaškega roka za dve tretjini njegovega dejanskega trajanja. Vendar novi zakon v primerjavi s predhodnim močno omejuje možnost za znižanje starostne meje, saj je pogoj za uveljavljanje pravice do znižanja starostne meje, da je upravičenec že dosegel 38 oziroma 40 let delovne dobe brez dokupa, hkrati pa je postavljena relativno visoka starostna meja za znižanje. Na ta način je Slovenija učinkovito zaprla možnosti za zgodnje upokojevanje. Ob tem je potrebno še dodati, da padanje števila invalidskih upokojencev kaže na uspešno preprečevanje zgodnjega vstopanja v pokojninski sistem preko invalidske pokojnine.

4.1 Strateški dokumenti

Področje pokojnin na ravni EU in Slovenije urejajo naslednji dokumenti:

- V strategiji Evropa 2020 se je Evropska komisija zavezala, da bo presojala dostojnost in vzdržnost socialnih in pokojninskih sistemov, same države pa naj bi v celoti uporabile sisteme socialne varnosti in pokojninski sistem za zagotavljanje dostojnih prejemkov (European Commission, 2010).
- Evropska komisija (2014b) je v »Annual Growth Survey 2015« navedla, da je v celotni EU potrebno zagotoviti vzdržnost in dostojnost pokojninskih sistemov. Kljub reformam, ki so jih države članice že sprejele, bodo v prihodnje potrebni dodatni ukrepi za povečanje učinkovitosti in finančne vzdržnosti pokojnin. Hkrati je potrebno ohraniti dostojnost pokojnin, ki naj zagotavljajo spodobno raven dohodka po upokojitvi. Glede na trend podaljševanja življenjskega pričakovanja naj države uvedejo dinamičen način določanja upokojitvene starosti, na primer s povezovanjem višanja upokojitvene starosti z višanjem življenjskega pričakovanja.
- Slovenija je leta 2013 od Evropske komisije dobila priporočila na Nacionalni reformni program 2013 in Program stabilnosti 2012-2016 (Council, 2013). Poudarjeno je bilo, da reforma, sprejeta konec leta 2012, dolgoročno ni dovolj in da je pričakovan le njen srednjeročni učinek na javne finance (do leta 2020). Potrebni so nadaljnji koraki k izboljšanju dolgoročne vzdržnosti pokojninskih izdatkov. Zakonsko določena upokojitvena starost naj bi se prilagajala spremembam v življenjskem pričakovanju, hkrati pa naj bi pokojnine ostale dostojno visoke. Možnosti zgodnje upokojitve se morajo krčiti.
- Slovenija si je v Nacionalnem reformnem programu 2014-2015 (2014) kot cilje zastavila tudi: »Omejitev naraščanja izdatkov zaradi staranja prebivalstva z nižanjem prirasta novih upokojencev ob hkratni zagotovitvi dostojnih pokojnin.« V dokumentu se kot ključna naloga pojavlja razprava o pokojninskem sistemu (točkovni sistem, nadaljnji razvoj drugega stebra pokojninskega zavarovanja).

- Leta 2014 je Evropska Komisija (2014a) pri oceni nacionalnega reformnega programa 2014 med glavne izzive za Slovenijo uvrstila dolgoročno vzdržnost, ki jo otežujejo pričakovani stroški staranja prebivalstva. Pričakovano je, da bo trenutni pokojninski sistem vzdržen do leta 2020. Prepoznano je bilo, da je Slovenija dosegla le omejen napredek pri zagotavljanju dostojnih pokojnin. Zamrznjena indeksacija v letu 2014 in 2015 in izjemno majhno število prejemnikov varstvenega dodatka po spremembi socialne zakonodaje leta 2012 so vplivali na višje tveganje revščine upokojencev.
- Pomen pokojninskega sistema za javno finančno vzdržnost se omenja tudi v poročilih Evropske Komisije (2013b, 2014c) o makroekonomskih neravnovesjih.

4.2 Scenariji

Da bi dosegli zastavljen cilj, oceno stopenj aktivnosti starejših generacij, pri katerih bi bil pokojninski sistem tudi dolgoročno vzdržen, smo najprej morali oceniti stanje ob veljavnem pokojninskem sistemu in v naslednjem koraku poiskati nabor ustreznih ukrepov, ki naj bi zagotavljali tudi dolgoročno vzdržnost ob hkrati tudi primernih pokojninah. Pri izdelavi dolgoročnih projekcij pokojninskih izdatkov in oceni primanjkljaja v obveznem pokojninskem sistemu smo tako izhajali iz veljavnega pokojninskega zakona in najnovejših demografskih projekcij EUROPOP2013 ter projekcij makroekonomskih agregatov Evropske komisije. Tej bazni rešitvi smo dodali še nekaj scenarijev, ki so odražali spremenjene predpostavke glede gibanja demografskih projekcij, obveznih socialnih prispevkov delodajalcev in stopenj aktivnosti:

- a) SCENARIJ-BAZNI (SCbazni): upoštevani pogoji novega pokojninskega zakona (ZPIZ-2), ki je začel veljati s 1. 1. 2013, srednja varianta demografskih projekcij EUROPOP2013 in bazne vrednosti makroekonomskih agregatov Evropske komisije. Do leta 2013 smo upoštevali dejanske vrednosti rasti produktivnosti dela in interventni zakon na področju indeksacije pokojnin, za obdobje 2014-2018 pa projekcije produktivnosti dela UMAR (Pomladanska napoved, 2014) in predpostavke MF in ZPIZ glede indeksacije pokojnin, ki so bile upoštevane pri pripravi Konvergenčnega programa v letu 2014. Gibanje zaposlenosti smo še posebej popravljali glede na dejansko gibanje zaposlenosti v obdobju krize in predpostavili, da se bo zaposlenost v naslednjih enajstih letih postopno približala stanju pred gospodarsko krizo. Ob upoštevanju vseh naštetih predpostavk model reproducira višino BDP v letu 2018, vendar pa hkrati ocenjuje za 0,23 odstotne točke nižji delež pokojnin v BDP glede na projekcijo MF in ZPIZ-a.
- b) SCENARIJ-VZDRŽNI (SCvzdržni): Predpostavljali smo, da je delež pokojnin v BDP iz leta 2010 v takšni višini, ki še zagotavlja vzdržnost pokojninskega sistema. Zato smo ga z ustreznimi ukrepi poskušali zadržati na približno enaki ravni v teku celotnega obravnavanega obdobja. Ob upoštevanih predpostavkah baznega scenarija (SCbazni) smo tako predpostavljali zvišanje starosti ob upokojitvi, ustrezne ukrepe na področju izračunavanja pokojninske osnove (dvig števila let s sedanjih najboljših 24 let na 34 let) kot tudi indeksiranja pokojnin (ohranjanje realne višine pokojnin tudi v letih po upokojitvi).
- c) SCENARIJ-BAZNI-DEM (SCbazni dem): v baznem scenariju smo nadomestili srednjo varianto demografskih projekcij, ki jo določa Evropska komisija, z dodatnimi variantami, ki jih je tudi pripravila Evropska komisija (variante: z višjim življenjskim pričakovanjem, z nižjo rodnostjo, brez migracij, z nižjimi migracijami) in jim dodali še svoje variante s ciljem zagotovitve možnega razpona ocen (variante: z nižjim življenjskim pričakovanjem, z višjo

rodnostjo, z višjimi migracijami). Skupaj smo torej izdelali še sedem variant baznega scenarija, ki so temeljile na spremenjenih predpostavkah demografskih projekcij.

- d) **SCENARIJ-VZDRŽNI-DEM (SCvzdržni dem):** V scenariju SCvzdržni smo nadomestili srednjo varianto demografskih projekcij, ki jo določa Evropska komisija, z dodatnimi variantami, ki jih je tudi pripravila Evropska komisija oziroma še z dodanimi lastnimi variantami (glej točko c). Zadrževanje deleža pokojnin na ravni iz leta 2010 v celotnem obravnavanem obdobju smo poskušali doseči z ustreznim prilagajanjem dejanske povprečne starosti ob upokojitvi.

Skupaj smo tako izdelali štirinajst scenarijev glede na različne uporabljene predpostavke veljavnosti pokojninskega zakona, zagotavljanja njegove vzdržnosti oziroma gibanja demografskih projekcij.

4.2.1 Rezultati

V tem poglavju predstavljamo rezultate posameznih scenarijev. Izračuni so bili narejeni za vsako posamezno leto obdobja 2013-2060. V poročilu zaradi preglednosti prikazujemo rezultate za osnovno leto 2013, za katero imamo dostopne uradne podatke, nato pa na vsakih pet let. Rezultati so prikazani kot delež v BDP (%), dodatna obveznost proračuna na podlagi 162. člena ZPIZ-2 pa je še posebej prikazana v mio EUR, preračunana na BDP iz leta 2013.

4.2.1.1 Scenarij-bazni (SCbazni)

S tem osnovnim scenarijem, ki predpostavlja, da bo sedaj veljaven pokojninski zakon (ZPIZ-2) veljal do konca obravnavanega obdobja 2060, želimo ugotoviti njegovo dolgoročno vzdržnost. Glede na ocenjen dvig odhodkov za pokojnine, vključno s prispevkom za zdravstveno zavarovanje upokojencev, je povsem nerealno pričakovati, da se bo takšen scenarij dogodil tudi v praksi, kljub vsemu pa nam lahko služi za prikaz resnosti vprašanja dolgoročne vzdržnosti obstoječega pokojninskega sistema, če država ne bi izpeljala nove pokojninske reforme. Pravočasno reševanje prihajajočih težav bo omogočilo dovolj dolga prehodna obdobja za potrebne in usklajene spremembe obstoječega pokojninskega sistema in s tem zmanjšalo nujno prehitrih prilagoditev.

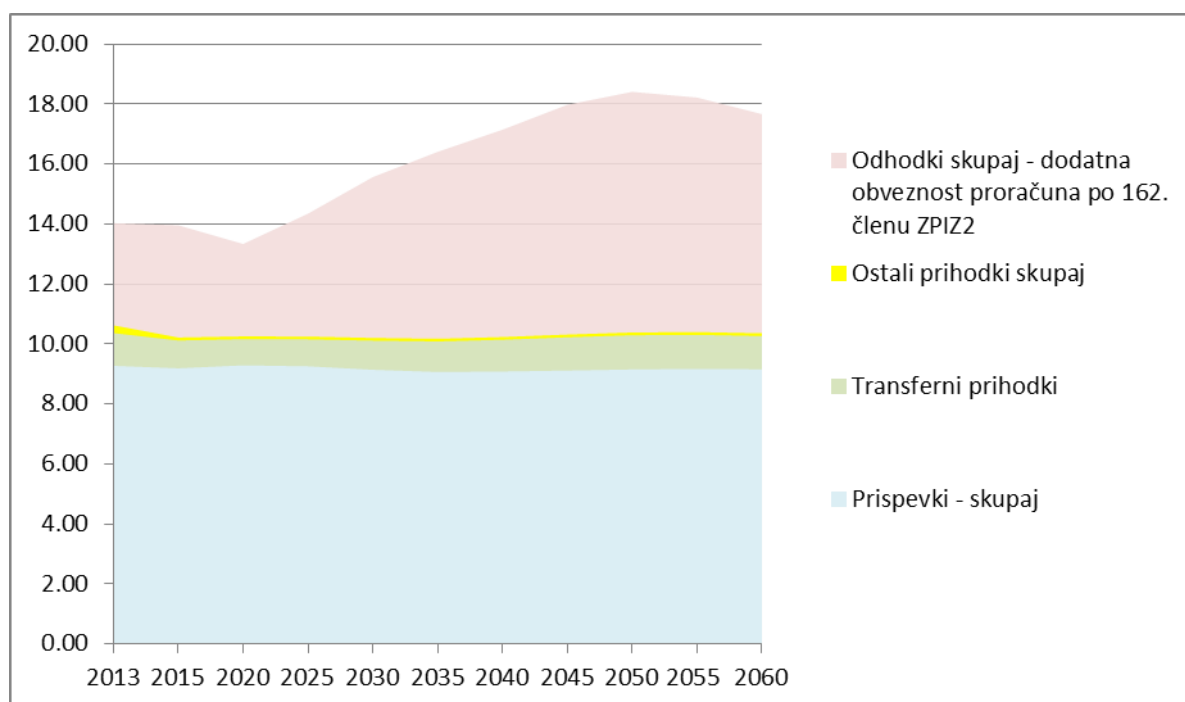
Rezultate podajamo v Tabela 4.1 in na Slika 4.1, ki prikazujeta začetno stanje prihodkov in odhodkov ZPIZ-a v letu 2013 ter projekcije kot delež v BDP. Gibanje prispevkov je pričakovano dokaj stabilno v celotnem obravnavanem obdobju – do manjših sprememb v deležu BDP prihaja zaradi spreminjanja strukture zaposlenih v času. Sredstva, ki jih Slovenija zagotavlja iz državnega proračuna za pokrivanje obveznosti obveznega zavarovanja, ki nastanejo zaradi priznavanja ali odmere pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja pod posebnimi pogoji oziroma zaradi izpada prispevkov (161. člen ZPIZ-2), se v začetnem obdobju zmanjšujejo zaradi predpostavljenega postopnega zmanjšanja obveznosti in v nadaljevanju kot delež BDP ponovno narastejo zaradi gibanja, skladno z rastjo mase pokojnin.

Tabela 4.1: Prihodki in odhodki ZPIZ v obdobju 2013-2060 (v % BDP, SCbazni)

PRIHODKI	Vrednost v 1000 EUR	2013	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Prispevki - skupaj	3,271	9.27	9.19	9.29	9.26	9.14	9.07	9.08	9.11	9.15	9.17	9.16
Transferni prihodki:	1,586	4.50	4.67	3.95	5.00	6.33	7.25	7.97	8.77	9.16	8.95	8.41
prejeta sredstva iz državnega proračuna	330	0.94	0.74	0.72	0.75	0.82	0.87	0.91	0.96	0.99	0.98	0.95
prispevki delodajalcev*	54	0.15	0.18	0.15	0.15	0.15	0.15	0.15	0.15	0.15	0.15	0.15
obveznost državnega proračuna	1,202	3.41	3.74	3.08	4.10	5.36	6.23	6.91	7.66	8.02	7.82	7.31
Ostali prihodki skupaj	92	0.26	0.10	0.10	0.10	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09	0.09
Prihodki skupaj brez obveznosti iz dr. proračuna	3,747	10.62	10.22	10.26	10.25	10.20	10.18	10.23	10.31	10.38	10.40	10.36
SKUPAJ	4,949.00	14.03	13.96	13.34	14.35	15.57	16.41	17.15	17.98	18.41	18.22	17.66
ODHODKI	Vrednost v 1000 EUR	2013	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Pokojnine - skupaj	4,254	12.06	12.03	11.49	12.42	13.53	14.30	14.98	15.74	16.13	15.96	15.45
Transferji za zagotavljanje socialne varnosti	114	0.32	0.31	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28	0.28
Prispevek za zdravstveno zavar. Upokojencev	378	1.07	1.08	1.09	1.18	1.28	1.36	1.42	1.49	1.53	1.51	1.46
Nadomestila plač	161	0.46	0.42	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36
Drugi odhodki - skupaj	42	0.12	0.12	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11
SKUPAJ	4,949	14.03	13.96	13.33	14.35	15.57	16.41	17.15	17.98	18.41	18.22	17.66
OBVEZNOST DRŽAVNEGA PRORAČUNA (v % BDP)		3.41	3.74	3.08	4.10	5.36	6.23	6.91	7.66	8.02	7.82	7.31
OBVEZNOST DRŽAVNEGA PRORAČUNA (v mio. EUR, glede na BDP v letu 2013)		1202	1320	1086	1446	1892	2198	2439	2703	2831	2758	2578

Vir: Letna poročila ZPIZ, projekcije Ministrstva za finance in ZPIZ-a za pripravo Programa stabilnosti, interno gradivo, april 2014, lastni izračuni z mikrosimulacijskim pokojninskim modelom.

Slika 4.1: Prihodki in odhodki ZPIZ-a (dodatna obveznost proračuna po 162. členu ZPIZ-2)

Vir: Letna poročila ZPIZ, projekcije Ministrstva za finance in ZPIZ-a za pripravo Programa stabilnosti, interno gradivo, april 2014, lastni izračuni z mikrosimulacijskim pokojninskim modelom.

Dodatna obveznost proračuna po 162. členu ZPIZ-2 zagotavlja sredstva za pokrivanje razlike med prihodki ZPIZ iz prispevkov in drugih virov ter odhodki zavoda. V letu 2013 je ta obveznost dosegala 1.202 mio EUR (oziroma 3,4% BDP). Z oživljanjem gospodarske rasti po letu 2014 naj bi se počasi zniževala, po letu 2020 pa začela ponovno naraščati in do konca obravnavanega obdobja dosegla 7,3 % kot delež BDP. Preračunano na BDP iz leta 2013 naj bi se torej dodatna obveznost državnega proračuna, ob predpostavki veljavnosti pokojninskega zakona (ZPIZ-2) v celotnem obravnavanem obdobju, zvišala od 1.202 mio EUR na 2.578 mio EUR.

Osnovna krivca za takšen porast razlike med prihodki in odhodki ZPIZ-a sta ocenjeni porast pokojnin in porast prispevka za zdravstveno zavarovanje upokojencev. V letu 2013 je visok delež izdatkov za pokojnine v BDP odraz reakcije posameznikov na prihajajoči novi pokojninski zakon, pa tudi gospodarske krize ter posledično znižanja BDP, zato izražamo dolgoročne spremembe glede na leto 2020, ko predpostavljamo, da naj bi bila kriza v glavnem mimo.

Rezultati kažejo, da naj bi se pokojnine povečale za nekaj manj kot 4 odstotne točke. K temu je treba prišteti še 0,4 odstotne točke prirasta prispevka za zdravstveno zavarovanje upokojencev. V praksi si takšnega razvoja dogodkov ne moremo privoščiti in pričakujemo lahko, da bo nova pokojninska reforma nujna ter bo odpravila ali vsaj pomembneje omilila pričakovano poslabšanje stanja pokojninske blagajne.

Kot omenjeno zgoraj v demografskem delu besedila, je z uporabo novih demografskih projekcij EUROPOP2013 delež izdatkov za pokojnine, izražen glede na bruto domači proizvod (BDP), zaradi spremenjenih demografskih projekcij v letu 2060 sedaj bistveno nižji – kar za okrog 1,5 odstotne točke. Kljub temu bo staranje prebivalstva v prihodnje še vedno zelo močno in brez nadaljnjih sprememb v pokojninskem sistemu bi izdatki za pokojnine v BDP močno narasli.

Vidimo lahko, da so v začetnem desetletju javnofinančni izdatki za pokojnine glede na BDP dokaj stabilni, kljub temu, da se bo prebivalstvo v tem obdobju hitro staralo. Do določene mere je to rezultat učinkov pokojninskega zakona ZPIZ-2, ki bo do okrog leta 2020 nekoliko poviševal upokojitveno starost, v veliki meri pa je tudi posledica kriznih ukrepov. V skladu z opisanimi predpostavkami naj bi bila rast BDP v letih do 2018 manjša od 2,5 %. Če bi bilo temu tako, uskladitve rasti pokojnin z rastjo plač do leta 2018 predvidoma ne bi bilo. V tem primeru v modelu pokojnine ustrezno zaostajajo za rastjo plač.

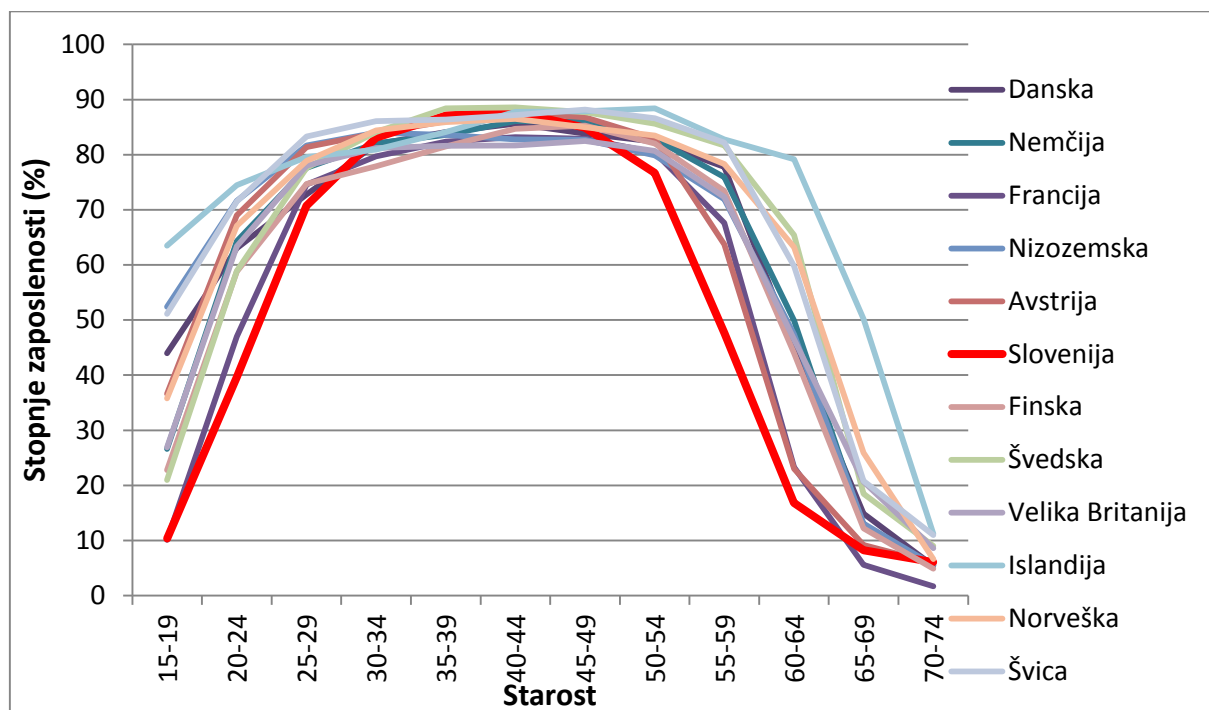
Kot prikazano, bi brez nadaljnjih sprememb pokojninske zakonodaje začel tekom 2020-ih let delež javnofinančnih izdatkov za pokojnine, izraženih v odstotku BDP, hitro naraščati, medtem ko bi bili prihodki pokojninske blagajne približno konstantni. Možni ukrepi za zamejitev razkoraka med izdatki in prihodki so:

- podaljševanje števila let v zaposlenosti. Tu imamo v mislih predvsem poviševanje starosti ob upokojitvi, pa tudi daljše ostajanje v zaposlenosti (brez vmesne brezposelnosti, še posebej med delodajalci in zaposlenim dogovorjenim »čakanjem« na upokojitev na Zavodu za zaposlovanje). Hkrati se v Sloveniji tudi pozno vstopa na trg dela, v veliki meri zaradi navideznega vpisovanja v študij in odlašanjem z zaključkom študija z namenom pridobitve in ohranjanja študentskega statusa;
- poviševanje virov za financiranje, predvsem prispevkov za pokojninsko blagajno;
- zniževanje višine pokojnin.

Seveda je možna tudi kombinacija zgornjih ukrepov. Izmed navedenih možnosti je aktualno predvsem povečevanje števila let v zaposlenosti, ostala dva ukrepa pa manj. Obremenitev s prispevki oz. obdavčitev dela nasploh je v Sloveniji namreč med najvišjimi v EU oziroma svetu, nadaljnje poviševanje davčnih obremenitev dela pa bi negativno vplivalo na mednarodno konkurenčnost Slovenije. Zniževanje pokojnin bi povečevalo padec dohodkov, s katerim so posamezniki soočeni ob upokojitvi in bi nasploh zniževalo življenjsko raven upokojencev – razen če bi bil ta ukrep kombiniran s shemami dodatnega (npr. naložbenega) pokojninskega varčevanja, ki bi bil dodaten vir dohodka po upokojitvi.

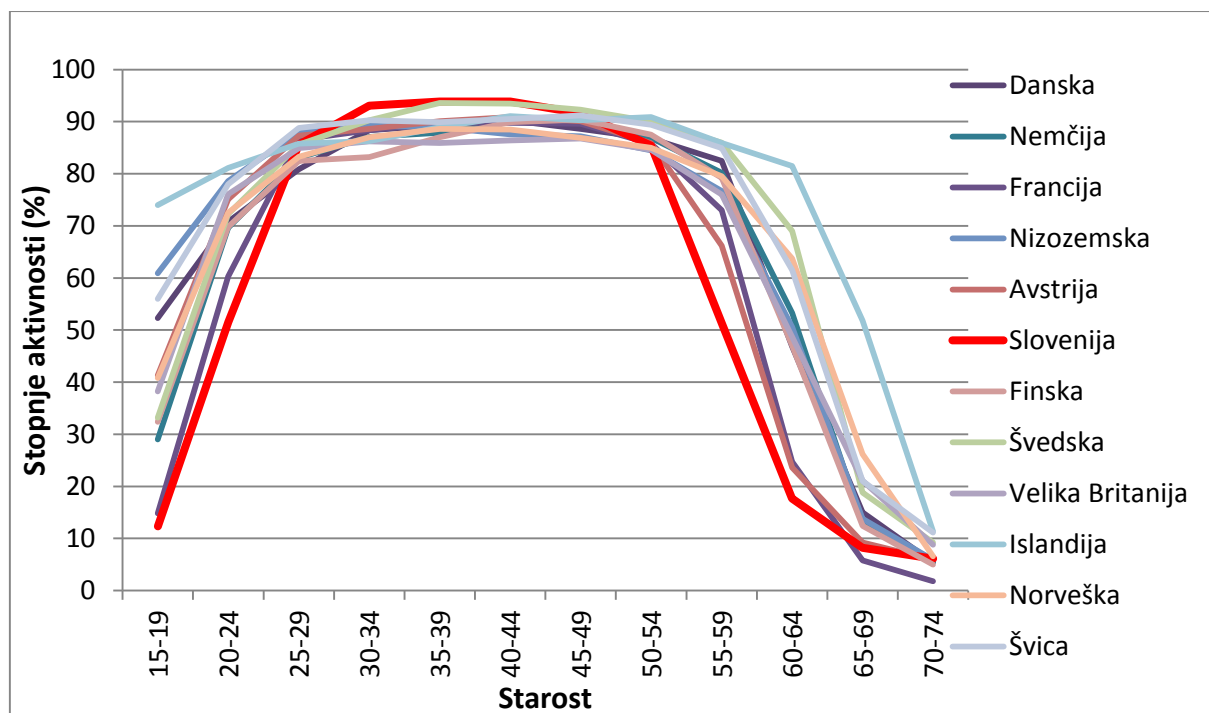
Da je izmed zgoraj navedenih treh ukrepov aktualen predvsem ukrep podaljševanja števila let v zaposlitvi, kaže tudi primerjava stopenj zaposlenosti (angl. employment rates; SURS jih imenuje »stopnje delovne aktivnosti«) z drugimi državami. V Slika 4.2 prikazujemo stopnje delovne aktivnosti za nabor razvitih EU držav, s katerimi se Slovenijo pogosto primerja; dodani so tudi podatki za Islandijo. Vidimo lahko, da v Sloveniji pozno vstopamo na trg dela in se iz njega hitro umaknemo. Še posebej izrazita je razlika med Slovenijo in Islandijo, kjer se zelo zgodaj zaposlujejo in ostajajo v zaposlitvi do bistveno višje starosti kot v drugih državah. Ker je lahko nizka zaposlitev tudi posledica trenutno visoke brezposelnosti zaradi krize, ki je različna po državah, prikazujemo v Slika 4.3 še stopnje aktivnosti. Stopnje aktivnosti namreč vključujejo tako zaposlene kot tudi brezposelne osebe. Vendar pa lahko ugotovimo, da tudi stopnje aktivnosti kažejo zelo podobno sliko, kot so jo stopnje delovne aktivnosti (zaposlenosti). V nadaljevanju se bomo tako v prikazih osredotočili samo na stopnje delovne aktivnosti.

Slika 4.2: Primerjava stopenj delovne aktivnosti v Sloveniji z izbranimi državami EU in Islandijo; leto 2013

Vir: Eurostat, 2014.

Slika 4.3: Primerjava stopenj aktivnosti v Sloveniji z izbranimi državami EU in Islandijo; leto 2013

Vir: Eurostat, 2014.

4.2.1.2 Scenarij-vzdržni (SCvzdržni)

V predhodnem poglavju smo ugotovili, da sedanji pokojninski sistem ne zagotavlja dolgoročne vzdržnosti pokojninske blagajne. Posledično bi se dodatne obveznosti proračuna ustrezno povišale. Potrebno bo ustrezno prilagajanje pokojninskega sistema in s tem tudi ustrezno prilagajanje stopenj delovne aktivnosti zaposlenih v višjih starostnih skupinah. Glede na izvedene delavnice z različnimi deležniki, dejanske razmere kot tudi na priporočila Evropske komisije, smo poskušali v nadaljevanju izdelati scenarij, ki bi upošteval potrebne ukrepe za zagotavljanje dolgoročno vzdržnega pokojninskega sistema. Kot eden od pomembnih možnih ukrepov se je pokazal dvig starosti ob upokojitvi v kombinaciji s spremembami na področju izračunavanja in indeksiranja pokojnin.

Pri tem je nujno treba poudariti, da namen tega projekta nikakor ni izdelati končni predlog bodoče pokojninske reforme, ki mora biti končni rezultat konsenza med vlado in socialnimi partnerji, doseženega v široki razpravi na podlagi skrbno pripravljenih različnih možnih scenarijev in ocenah njihovih posledic za državni proračun in slovensko družbo. V tem poglavju poskušamo predvsem pokazati na velikost potrebnih sprememb v zaposlovanju starejših in s tem opozoriti na pomembnost zavedanja problema kot tudi na pravočasno pripravo ustreznih ukrepov tako na strani zaposlenih, delodajalcev in države, ki bodo tudi v praksi omogočili realizacijo potrebne reforme.

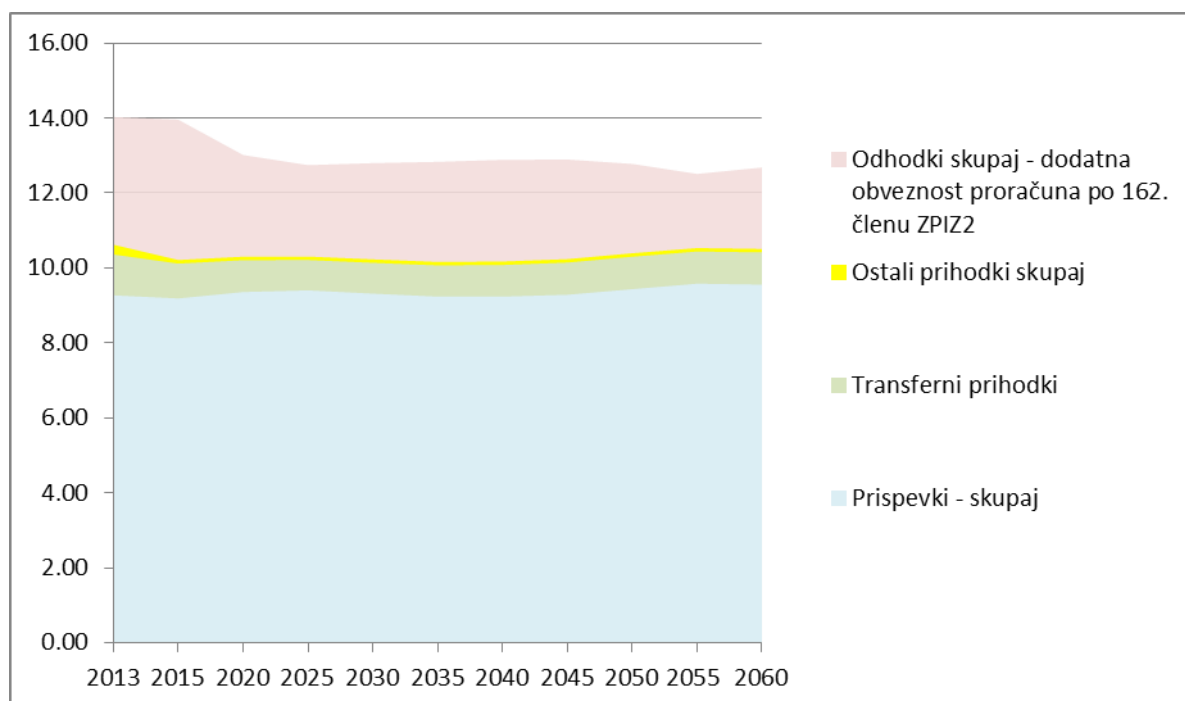
Pri tem scenariju smo tako predpostavljali, da je delež pokojnin v BDP iz leta 2010 takšen, da še zagotavlja vzdržnost pokojninskega sistema. Zato smo ga poskušali z ustreznimi ukrepi zadržati na enaki ravni tekom celotnega obravnavanega obdobja. Ob že upoštevanih predpostavkah baznega scenarija (SCbazni) smo tako predpostavljali ustrezen dvig starosti ob upokojitvi s hkratnimi ukrepi na področju izračunavanja pokojninske osnove kot tudi indeksiranja pokojnin:

- število najugodnejših let za izračun pokojninske osnove se bo povišalo na 34 let. S pokojninsko reformo iz leta 2012, ki je začela veljati s 1. 1. 2013, se število let postopoma podaljšuje za eno leto na leto, to je z 18 let v letu 2012, 19 let v letu 2013 itd. do 24 let v letu 2018. V izračunih torej predpostavljamo, da bi se podaljševanje nadaljevalo po eno leto vsako leto in bi v letu 2028 doseglo 34 let. Želeli bi sicer predpostavljati še nadaljnje podaljševanje na vsa leta dela, vendar nam razpoložljivi mikro podatki omogočajo simulacije samo do 34 let. Nadaljnje podaljševanje števila let od v ZPIZ-2 predvidenih 24 let na 34 let (in naprej na vsa leta) bi nadalje zniževalo možnost preračunljivosti oziroma zlorab. Ko oseba doseže ugoden nabor 24 zaporednih let, namreč lahko išče načine za obliko zaposlitve, kjer plačuje minimalne prispevke, saj ji ti praviloma zagotavljajo enako ali zelo podobno pokojnino (in tudi zdravstveno oskrbo), kot če bi plačevala visoke prispevke. Tudi v številnih drugih državah bodisi že upoštevajo pri izračunu pokojnine vsa leta dela bodisi se s prehodnimi obdobji temu približujejo;
- po upokojitvi pokojnine upokojemcem rastejo z rastjo cen življenjskih potrebščin, torej inflacijo. Na ta način se upokojemcem še vedno zagotavlja enak življenjski standard, kot so ga imeli ob upokojitvi, niso pa pokojnine več vezane na rast plač. Po trenutno veljavni zakonodaji je predvidena 60 % indeksacija, torej znaša realna rast pokojnin 60 % realne rasti plač. V primerjavi z drugimi državami je to velikodušno in v številnih državah EU so ob pritiskih staranja prebivalstva že prešli na usklajevanje z inflacijo, torej življenjskimi stroški, kar bomo, kot omenjeno, predpostavljali v naših izračunih;
- daljše ostajanje v zaposlitvi (in povezano poznejše upokojevanje). Pri tem bomo predpostavljali, da se daljše ostajanje v zaposlitvi avtomatično prilagaja – in sicer tako, da preprečuje naraščanje izdatkov za pokojnine nad zastavljeno raven. Daljše ostajanje v zaposlitvi je tudi ukrep, ki ga mednarodne institucije in stroka najbolj zagovarjajo in omogoča

vzdržni pokojninski sistem brez ogrožanja »primernih pokojnin« (t.j. primerno višino pokojnin). Hkrati je ta ukrep tudi najbolj neposreden odgovor na hitro podaljševanje življenjskega pričakovanja in naraščanje zdravih let življenja, ki smo mu priča.

Rezultate simulacij podajamo na Slika 4.4, ki prikazujeta začetno stanje prihodkov in odhodkov ZPIZ-a v letu 2013 ter projekcije kot delež v BDP. Gibanje prispevkov je pričakovano dokaj stabilno v celotnem obravnavanem obdobju – do manjših sprememb v deležu BDP prihaja zaradi spreminjanja strukture zaposlenih v času. Sredstva, ki jih Slovenija zagotavlja iz državnega proračuna za pokrivanje obveznosti obveznega zavarovanja, ki nastanejo zaradi priznavanja ali odmere pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja pod posebnimi pogoji oziroma zaradi izpada prispevkov (161. člen ZPIZ-2), se v začetnem obdobju zmanjšujejo zaradi predpostavljenega postopnega zmanjšanja obveznosti in se v nadaljevanju še dodatno zmanjšajo kot delež BDP, zaradi gibanja skladno z rastjo mase pokojnin.

Slika 4.4: Prihodki in odhodki ZPIZ-a (dodatna obveznost proračuna po 162. členu ZPIZ-2)

Vir: Letna poročila ZPIZ, projekcije Ministrstva za finance in ZPIZ-a za pripravo Programa stabilnosti, interno gradivo, april 2014, lastni izračuni z mikrosimulacijskim pokojninskim modelom.

Dodatna obveznost proračuna po 162. členu ZPIZ-2 zagotavlja sredstva za pokrivanje razlike med prihodki zavoda iz prispevkov in iz drugih virov ter odhodki zavoda. V letu 2013 je ta obveznost dosegala 1.202 mio EUR (oziroma 3,4 % BDP) in naj bi se počasi zniževala in na koncu obravnavanega obdobja dosegla 2,2 % BDP. Preračunano na BDP iz leta 2013 naj bi se torej dodatna obveznost državnega proračuna znižala od 1.202 mio EUR na 766 mio EUR.

Takšno gibanje primanjkljaja bi bilo možno z ohranjanjem deleža pokojnin na približno enaki ravni kot v letu 2010, kar bi stabiliziralo tudi prispevek za zdravstveno zavarovanje upokojencev. To bi lahko dosegli z občutnim povečanjem stopenj delovne aktivnosti v višjih starostnih razredih preko ustreznega dviga dejanske starosti ob upokojitvi – v povprečju za dodatnih 5 let v primerjavi z dvigom, ki se bo realiziral zaradi polne uveljavitve sedaj veljavnega pokojninskega zakona ZPIZ-2,

povečanja števila zaporednih najboljših let za izračuna pokojninske osnove na 34 let in ob indeksaciji pokojnin z rastjo cen življenjskih potrebščin.

V nadaljevanju smo testirali še občutljivost rezultatov na različne variante demografskih projekcij – dodatne scenarije smo testirali na bazni rešitvi ob predpostavki ohranjanja sedaj veljavnega pokojninskega zakona (ZPIZ-2) skozi celotno obravnavano obdobje, in na vzdržnem scenariju, ki naj bi ohranjal delež pokojnin v BDP približno na ravni iz leta 2010.

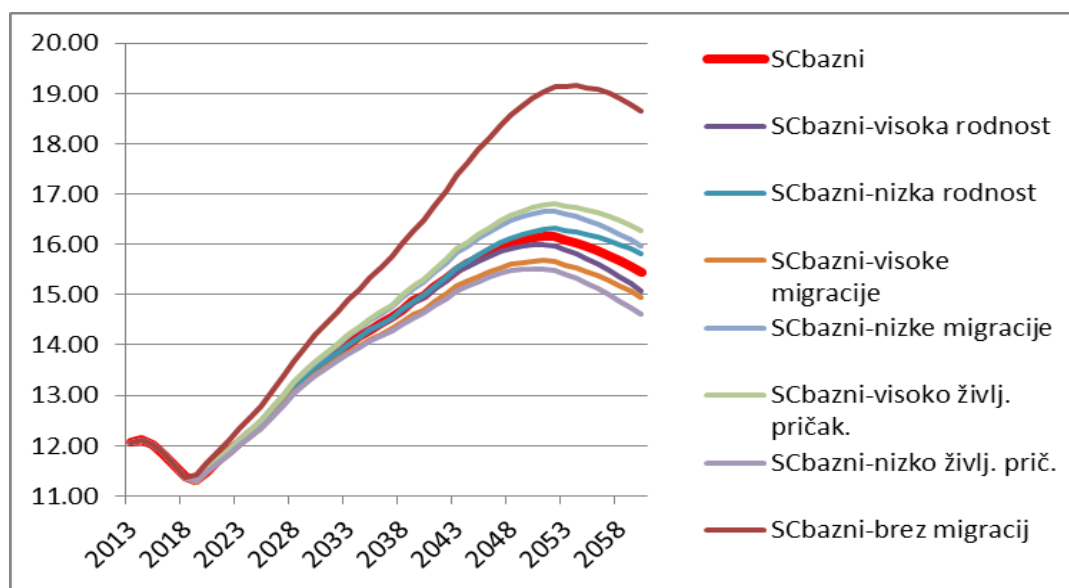
4.2.1.3 Scenarij-bazni-dem (SCbazni_dem)

Pri izračunih uporabljamo zgoraj predstavljeni bazni scenarij izračunov, v katerem nadomeščamo srednjo varianto demografskih projekcij s posamezno izmed variant, ki smo jih predstavili v poglavju 2, kjer so prikazane demografske projekcije.

Vpliv posameznih demografskih variant na delež pokojnin v BDP in primanjkljaj v pokojninski blagajni prikazujemo na Slika 4.5 in Slika 4.6. Za primerjavo smo dodali tudi rezultate baznega scenarija.

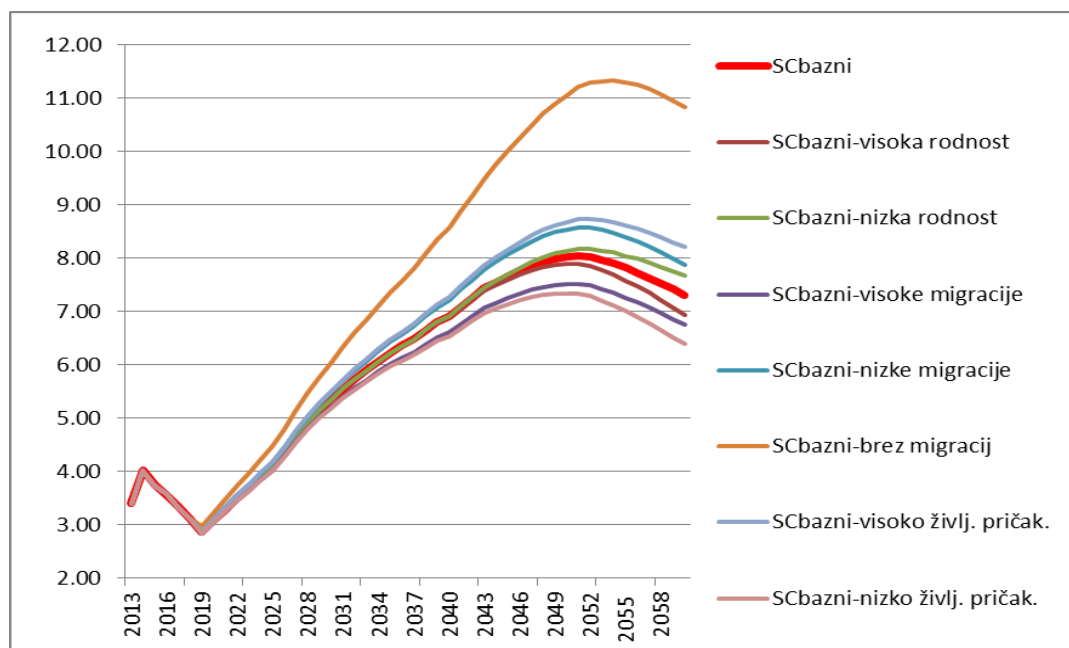
Izračuni deleža pokojnin v BDP kažejo, da ima nihanje predpostavke o rodnosti najmanjši vpliv (+/- 0,4 odstotne točke), sledijo migracije (+/- 0,5 odstotne točke) in življenjsko pričakovanje (+/- 0,8 odstotne točke). Pri tem je treba poudariti, da do večjih razlik prihaja šele proti koncu obravnavanega obdobja. Daleč največji, in to negativen, vpliv ima predpostavka brez migracij, ki naj bi povzročila dvig deleža pokojnin v BDP za 3,2 odstotne točke (s 15,5 % na 18,7 % BDP, Slika 4.6). Glede na trenutno gibanje neto migracij, ki je daleč od že popravljenih projekcij Eurostat-a in v zadnjem kvartalu celo negativno, je verjetno nerealno pričakovati, da se bodo letne ravni neto migracij gibale na ravni 4000 oseb in se celo povečevale na 6000. To pa pomeni, da bi lahko bil primanjkljaj pokojninske blagajne v realnosti precej višji, oziroma, da bo treba za doseganje vzdržnega pokojninskega sistema poseči po še močnejših ukrepih od sedaj predpostavljenih.

Slika 4.5: Gibanje deleža pokojnin v BDP v obdobju 2013-2060 (v %, različni scenariji)

Vir: EUROPOP2013 in lastni izračuni.

Slika 4.6: Gibanje deleža primanjkljaja v pokojninski blagajni v BDP v obdobju 2013-2060 (v %, različni scenariji)

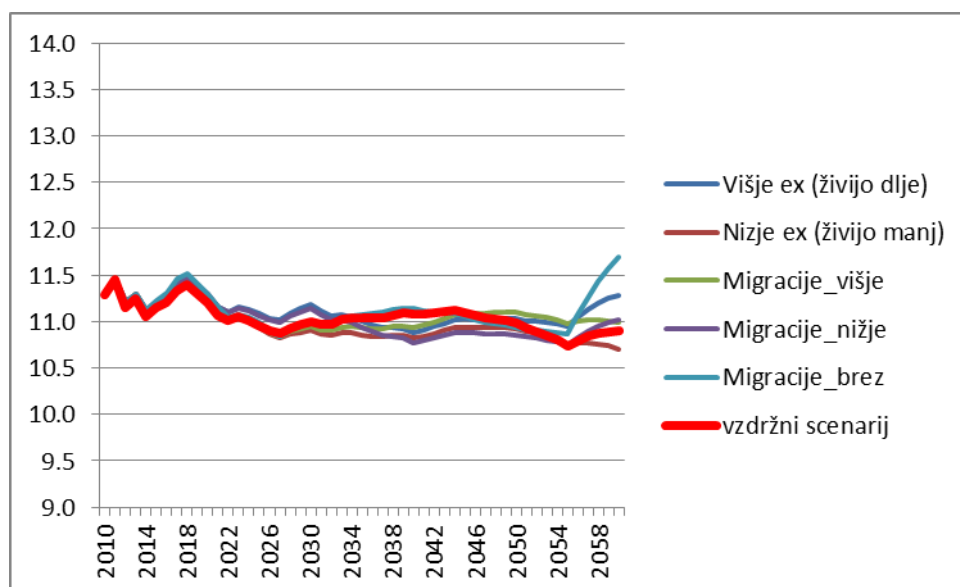

Vir: EUROPOP2013 in lastni izračuni.

4.2.1.4 Scenarij-vzdržni-dem (SCvzdržni_dem)

V scenariju SCvzdržni smo podobno kot v predhodnem poglavju nadomestili srednjo varianto demografskih projekcij z dodatnimi variantami demografskih projekcij (z izjemo rodnosti, ki nima bistvenega vpliva). Skupaj smo torej v tem primeru izdelali še pet variant vzdržnega scenarija, ki so temeljile na spremenjenih predpostavkah demografskih projekcij v primerjavi s srednjo varianto.

Slika 4.7: Gibanje deleža pokojnin v BDP v obdobju 2013-2060 (v %, različni scenariji)

Vir: Lastni izračuni.

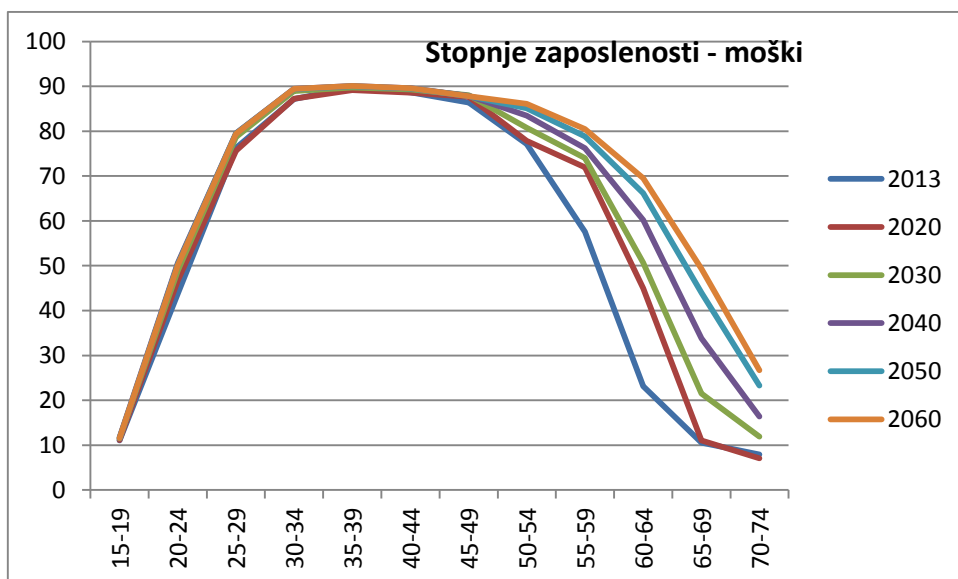
Zadrževanje deleža pokojnin na ravni iz leta 2010 v celotnem obravnavanem obdobju smo poskušali doseči z ustreznim prilagajanjem dviga dejanske povprečne starosti ob upokojitvi. Ponovno močno izstopa varianta brez migracij, ki terja dodatno povišanje povprečne dejanske starosti ob upokojitvi za 10 let. Zaradi predpostavljenega cilja zadrževanja deleža pokojnin v BDP na približno enaki ravni iz leta 2010 tudi te vrednosti približno sledijo cilju v obravnavanem obdobju (Slika 4.7). Do razlik prihaja zaradi trenutno postavljenega mehanizma treh možnih prehodnih obdobj in možnih le letnih sprememb dejanske starosti ob upokojitvi.

4.2.1.5 Stopnje delovne aktivnosti

V tem poglavju podajamo posledice zagotavljanja dolgoročne vzdržnosti pokojninskega sistema na spremembe stopenj in števila zaposlenih glede na stanje v baznem letu 2013.

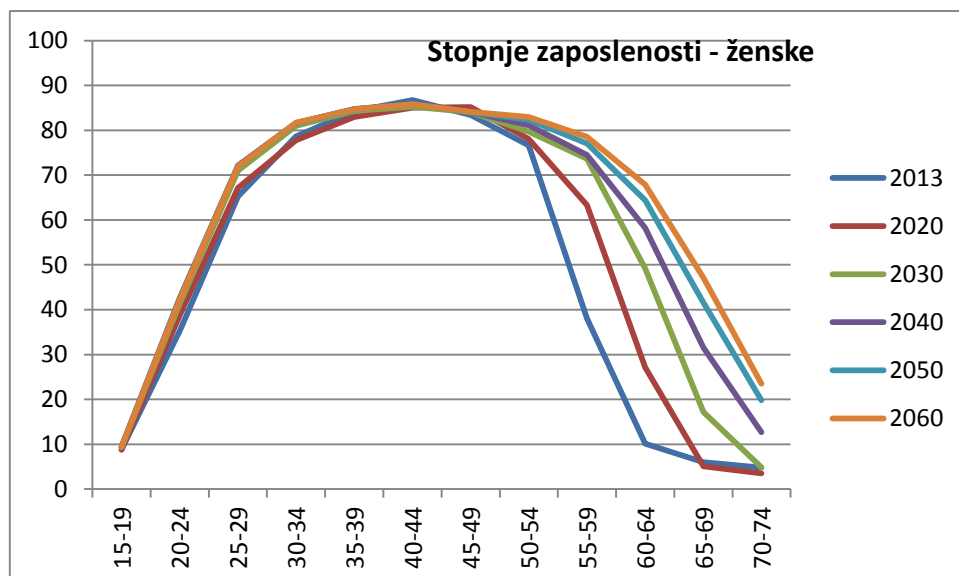
V slikah 4.8 do 4.10 so prikazane dejanske stopnje delovne aktivnosti iz leta 2013. Do leta 2030 naj bi se povišale, in sicer gre za povišanje, kot ga predpostavlja Evropska komisija. Po predpostavkah Evropske komisije naj bi se stopnje delovne aktivnosti v letu 2030 ustalile in ostale za oba spola približno enake vse do leta 2060. Če bi torej v slike vrisali samo povišanje, ki ga predpostavlja Evropska komisija, bi imele krivulje za leta od 2030 do 2060 isto obliko. Vendar pa v slikah od 4.8 do 4.10 stopnje delovne aktivnosti (zaposlenosti) naraščajo še naprej, saj na osnovi naše analize predpostavljamo nadaljnje poviševanje stopenj delovne aktivnosti za 2 leti v obdobju 2031-2040 in za nadaljnja 3 leta v obdobju 2041-2055. Gre torej za naraščanje za po 1 leto na vsakih 5 let oz. za 2 do 3 mesece vsako leto. Po naših izračunih naj bi namreč bilo potrebno toliko dlje ostajati v zaposlenosti, da bi ob staranju prebivalstva zajezi naraščanje javnofinančnih izdatkov za pokojnine, izraženo v % BDP.

Slika 4.8: Gibanje stopenj delovne aktivnosti v Sloveniji v obdobju 2013-2030 (predpostavke Evropske komisije) in 2040-2060 (nadaljnje poviševanje stopenj na osnovi lastnih simulacij s kriterijem omejevanja naraščanja pokojninskih izdatkov kot % BDP); MOŠKI

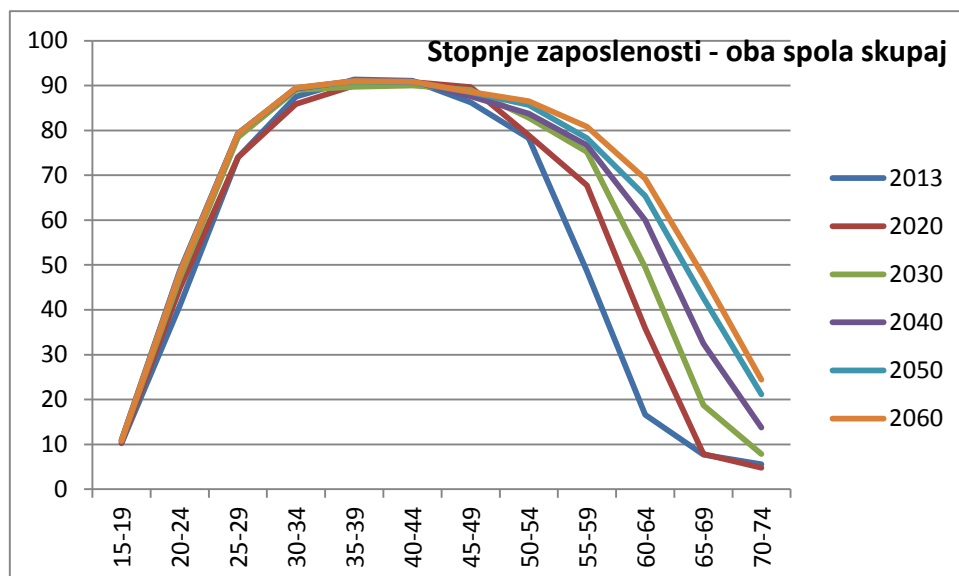
Vir: Evropska komisija, 2014; lastne simulacije.

Slika 4.9: Gibanje stopenj delovne aktivnosti v Sloveniji v obdobju 2013-2030 (predpostavke Evropske komisije) in 2040-2060 (nadaljnje poviševanje stopenj na osnovi lastnih simulacij s kriterijem omejevanja naraščanja pokojninskih izdatkov kot % BDP); ŽENSKE

Vir: Evropska komisija, 2014; lastne simulacije.

Slika 4.10: Gibanje stopenj delovne aktivnosti v Sloveniji v obdobju 2013-2030 (predpostavke Evropske komisije) in 2040-2060 (nadaljnje poviševanje stopenj na osnovi lastnih simulacij s kriterijem omejevanja naraščanja pokojninskih izdatkov kot % BDP); OBA SPOLA SKUPAJ

Vir: Evropska komisija, 2014; lastne simulacije.

Razberemo lahko, da se po predpostavkah Evropske komisije krivulja stopenj delovne aktivnosti (zaposlenosti) zamakne v višji starostni razred za okrog 5 let. Za omejevanje naraščajočih izdatkov za pokojnine pa na osnovi lastnih simulacij krivuljo postopno zamikamo v obdobju 2031-2055 za nadaljnjih 5 let. Poleg grafičnega prikaza v Slikah 4.8 do 4.10 predstavljamo stopnje delovne aktivnosti v starostnih razredih od starosti 50 navzgor tudi v Tabela 4.3.

Tabela 4.2: Gibanje stopenj delovne aktivnosti (v %) v višjih starostnih razredih ob zagotavljanju stabilnega deleža izdatkov za pokojnine kot % BDP

Moški										
	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
50-54	78,4	77,8	81,3	80,7	82,2	83,4	84,2	85,1	86,1	86,1
55-59	63,3	72,0	72,3	74,0	74,9	76,2	77,4	78,8	80,4	80,5
60-64	25,9	45,0	51,4	50,7	56,3	60,2	63,1	66,2	69,4	69,5
65-69	10,8	11,0	19,1	21,5	27,6	33,8	38,9	44,0	49,3	49,3
70-74	6,0	7,1	7,2	11,9	14,7	16,4	20,0	23,3	26,7	26,7
Ženske										
	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
50-54	77,2	78,1	81,6	79,7	80,3	81,1	81,8	82,3	82,9	83,0
55-59	45,3	63,4	71,6	73,6	73,4	74,5	75,7	77,1	78,5	78,6
60-64	11,3	27,2	44,6	49,2	55,0	58,2	61,1	64,4	67,8	67,9
65-69	7,0	5,1	10,6	17,2	25,3	31,5	36,4	41,6	47,0	47,1
70-74	2,7	3,5	2,2	4,9	10,0	12,7	16,4	19,8	23,5	23,5

Vir: Evropska komisija, 2014; lastni izračuni.

Hkrati s prikazanim spreminjanjem stopenj delovne aktivnosti po posameznih starostnih razredih se bo spreminjalo tudi število prebivalstva v teh starostnih razredih. Če pomnožimo stopnje delovne aktivnosti s številom prebivalstva, dobimo gibanje absolutnega števila zaposlenih, kar prikazujemo v Tabeli 4.3.

Tabela 4.3: Gibanje števila zaposlenih v višjih starostnih razredih v primeru zagotavljanja stabilnega deleža izdatkov za pokojnine kot % BDP

Moški										
	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
50-54	61057	58665	60864	64102	61368	55976	48045	46462	46931	54252
55-59	47944	54004	52695	53732	57861	55458	50733	43989	42984	43035
60-64	18673	32300	36726	35349	39325	44873	44444	42084	37672	36225
65-69	5733	7390	12791	14456	18152	22429	27651	29690	30104	25787
70-74	2375	3348	4319	7254	9081	9950	12361	15521	16925	15428
SKUPAJ	135783	155707	167395	174893	185786	188687	183234	177747	174617	174727
Ženske										
	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
50-54	58672	57404	57804	59457	56940	52502	45550	42980	43238	49960
55-59	33564	47442	51969	51518	54146	52298	48592	42648	40711	40696
60-64	8139	19681	32701	35004	37837	42315	42284	40821	37076	34839
65-69	4032	3536	7434	12238	17547	21197	25906	28253	29310	25356
70-74	1303	1929	1448	3291	6833	8469	10678	13692	15506	14291
SKUPAJ	105710	129992	151356	161508	173303	176781	173010	168395	165840	165142

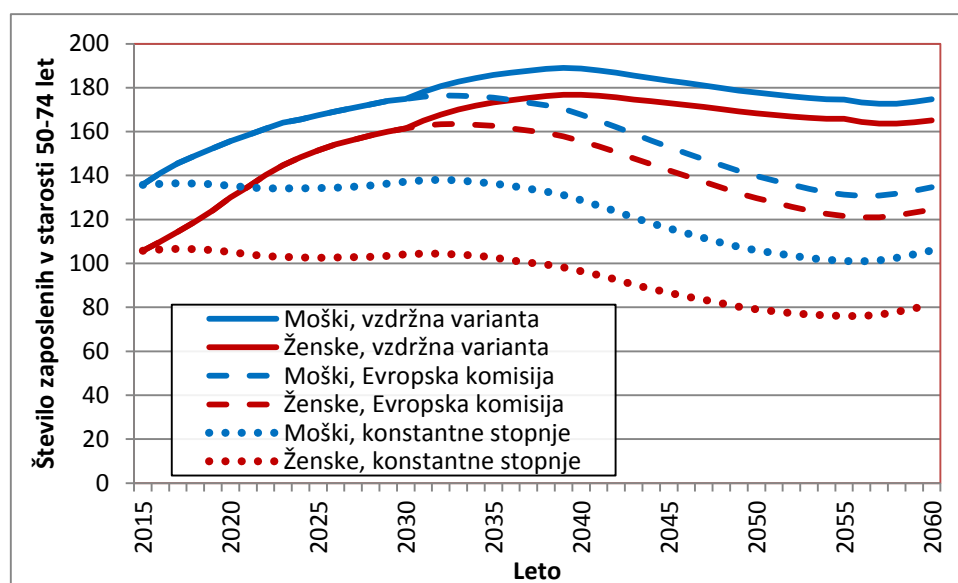
Vir: Evropska komisija, 2014; Eurostat, 2014; lastni izračuni.

Gibanje skupnega števila zaposlenih v starostnem razredu 50-74 let prikazujemo tudi v Sliki 4.11, in sicer v treh variantah. Najprej prikazujemo primer, če bi bile stopnje delovne aktivnosti po posameznih starostnih razredih ves čas na ravni iz leta 2013. V tem primeru bi število zaposlenih v starostnem razredu 50-74 let do leta 2035 približno stagniralo na sedanji ravni, to je z nekaj manj kot 140 tisoč moških in nekaj nad 100 tisoč žensk, nato pa bi se začelo zmanjševati kot posledica upadanja števila prebivalcev v teh starostnih razredih.

Kot drugo varianto v isti sliki prikazujemo gibanje števila zaposlenih v starostnem razredu 50-74 let, če uporabimo vse do leta 2060 predpostavke Evropske komisije, kar pomeni, da bi do leta 2030 stopnje delovne aktivnosti naraščale, po letu 2030 pa se ne bi več spreminjale. V tem primeru bi število zaposlenih do leta 2030 hitro naraščalo – na okrog 180 tisoč zaposlenih moških in 160 tisoč zaposlenih žensk – nato pa bi začelo število zaposlenih upadati kot posledica upadanja števila prebivalcev v teh starostnih razredih.

V tretji, »vzdržni varianti«, je gibanje stopenj delovne aktivnosti do leta 2030 kot v varianti Evropske komisije, nato pa v obdobju 2031-2055 nadalje podaljšamo ostajanje v zaposlitvi za 5 let. Na ta način se število zaposlenih v starosti 50-74 do leta 2040 poviša na okrog 190 tisoč moških in nekaj manj kot 180 tisoč žensk. V obdobju od 2040 do 2060 sledi rahel upad, vendar pa se v primerjavi s prejšnjo varianto (od Evropske komisije) večina tega upada izniči z naraščajočimi stopnjami delovne aktivnosti.

Slika 4.11: Število zaposlenih v starostnem razredu 50-74 let ob a) stopnjah delovne aktivnosti iz leta 2013, b) predpostavkah Evropske komisije in c) »vzdržni varianti«

Vir: Evropska komisija, 2014; Eurostat, 2014; lastni izračuni.

Dobljeni rezultati kažejo na pomemben nujen dvig stopenj delovne aktivnosti v starostnih razredih 55-74 let, ki je še dodatno bolj izrazit za ženske. Nedvomno to prinaša pomembne izzive na ravni posameznika, podjetij in celotne družbe, da bi skupaj lahko dosegli zastavljene cilje podaljšanega zaposlovanja in odloženega upokojevanja. Tako se morajo posamezniki zavedati, da zagotavljanje večje zaposljivosti tudi v višji starosti terja vključevanje v proces vseživljenjskega učenja in zdrav način življenja. V podjetjih se morajo delodajalci zavedati dejstva staranja zaposlenih in pomena uvažanja t.i. »age managementa« (sodelovanje mladih in starejših zaposlenih, prilagajanje delovnih pogojev,

...). Po drugi strani pa mora država skrbeti za ustrezno informiranje posameznikov in podjetij, da se lahko pravilno odločajo (transparentnost pokojninskega sistema, posledice podaljševanja zaposlenosti), spodbujati starejše k čim daljši delovni aktivnosti, spodbujati zaposlovanje starejših kot tudi njihovo vključevanje v izobraževanje in usposabljanje.

4.2.2 Sklepne misli

V okviru tega poglavja smo poskušali oceniti, kakšno bi lahko bilo pričakovano povišanje stopenj zaposlenosti ob predpostavki uveljavitve dolgoročno vzdržnega pokojninskega sistema. Pri tem je treba nujno poudariti, da namen tega projekta nikakor ni izdelati končni predlog bodoče pokojninske reforme, ki mora biti končni rezultat konsenza med vlado in socialnimi partnerji, doseženega v široki razpravi na podlagi skrbno pripravljenih različnih možnih scenarijev in ocenah njihovih posledic za državni proračun in slovensko družbo. V tem poglavju smo torej poskušali predvsem pokazati na velikost potrebnih sprememb v zaposlovanju starejših in s tem opozoriti na pomembnost zavedanja problema kot tudi na pravočasno pripravo ustreznih ukrepov tako na strani zaposlenih, delodajalcev in države, ki bodo tudi v praksi omogočili realizacijo potrebne reforme.

Projekcije prihodkov in odhodkov ZPIZ-a so bile izdelane z ustrezno prilagojeno različico dinamičnega pokojninskega modela v obliki scenarijev ob različnih predpostavkah demografskih parametrov, pogojev upokojevanja in makroekonomskih spremenljivk, ki v največji mogoči meri temeljijo na priporočilih Evropske komisije. Rezultati oz. projekcije zajemajo obdobje do leta 2060 in so izraženi v odstotku bruto domačega proizvoda posameznega leta iz tega obdobja.

Analiza dobljenih rezultatov je pokazala, da obstoječi pokojninski sistem dolgoročno ni javnofinančno vzdržen – potrebna bo nova pokojninska reforma. Hkrati pa se moramo zavedati dejstva, da predstavlja primanjkljaj pokojninske blagajne že danes problem, ki se bo samo še povečeval brez ustreznih nujnih ukrepov na področju pokojninskega sistema. Ob tem se torej postavlja vprašanje, kaj predstavlja vzdržen pokojninski sistem, kako ga zagotoviti in hkrati dosežati cilj primernih pokojnin.

In ne nazadnje, analiza občutljivosti rezultatov na različne možne vrednosti nekaterih demografskih parametrov je pokazala na njihovo veliko občutljivost na scenarij brez migracij. Glede na gibanje neto migracij v zadnjih nekaj letih se tudi močno znižane projekcije Eurostat-a (glede na prejšnje projekcije iz leta 2011) kažejo kot nerealne, kar nakazuje na možnost, da bi lahko bil primanjkljaj pokojninske blagajne še dodatno višji, oziroma da bodo lahko potrebni ukrepi za zagotavljanje vzdržnega pokojninskega sistema še ostrejši.

5. TRG DELA

5.1 Uvod

Prebivalstvo celotne Evropske unije se stara. Razvite države, vključno s Slovenijo, se srečujejo z izzivi staranja prebivalstva, ki se med ostalim odraža v zmanjševanju števila delovno aktivnih prebivalcev, saj neugodni demografski trendi (nižanje števila rojstev in daljša življenjska doba) zvišujejo delež starejšega prebivalstva.

Prebivalci, ki so danes stari nad 64 let, predstavljajo več kot šestino vsega prebivalstva Slovenije, v prihodnjih petih desetletjih pa se bo ta delež povečal na tretjino (SURS, 2013). To povzroča zmanjševanje števila delovno aktivnih prebivalcev, še posebej v starosti 55-64 let, in pritiske na pokojninsko blagajno (razmerje med delovno aktivnim prebivalstvom in upokojenci je leta 2013 znašalo 1,38 : 1). Stopnja delovne aktivnosti med prebivalci v starosti 55-64 let je bila leta 2013 v Sloveniji najnižja med vsemi članicami EU. V letu 2014 je imela nižjo stopnjo le Grčija.

Slovenci nismo naklonjeni podaljšanemu zaposlovanju, kar je pokazala zavrnitev referendumskega vprašanja o pokojninski reformi leta 2011, ki je med drugim vsebovala tudi dvig pokojninske starosti. Pri tem vprašanje zaposlovanja ni vezano le na starejše, temveč razmere na trgu dela, za katere je značilna nizka delovna aktivnost mladih in porast prekarnih oblik zaposlitve, zahtevajo celovito obravnavo. To je posledica gospodarske krize, neustreznih študijskih programov, nestimulativnega delovnega okolja in tudi neustreznega spodbujanja konkurenčnosti podjetij in države kot celote. Tako se problematika trga dela prepleta s problematiko pokojninskega sistema.

5.2 Analitični pregled stanja trga dela v EU in Sloveniji

5.2.1 Trg dela v EU

Stopnja delovne aktivnosti v EU-28 za osebe, stare od 15 do 64 let, je bila po anketi o delovni sili v EU leta 2013 64,1 %. Stopnja delovne aktivnosti v EU-28 je bila najvišja leta 2008 (65,7 %) in se je nato v naslednjih letih znižala na 64,0 % leta 2010 ter je kasneje začela rasti do 64,1 % leta 2013 in 64,9 % leta 2014. Torej smo v zadnjih letih priča skromnemu pozitivnemu trendu na trgu dela. Med državami članicami EU je bila leta 2014 stopnja delovne aktivnosti najvišja na Danskem, v Nemčiji, na Nizozemskem in na Švedskem (od 72,8 do 74,9 %) ter najnižja na Hrvaškem (54,6) in v Grčiji (49,4 %), kar je razvidno iz Tabele 5.1.

Od začetka finančne in gospodarske krize do leta 2014 so bile velike razlike v delovanju trgov dela v posameznih članicah EU. Medtem ko se je splošna stopnja delovne aktivnosti v EU-28 v primerjavi z letom 2008 znižala za 0,8 odstotne točke, je le-ta v desetih državah članicah EU zrasla. Največjo rast sta izkazali Malta (6,8 odstotne točke), Madžarska (5,1 odstotne točke) in Nemčija (3,7 odstotne točke), Luksemburg, Češka republika in Poljska pa so poročali o povečanju za več kot dve odstotni točki. Nasprotno se je v obdobju 2008-2013 stopnja delovne aktivnosti v Grčiji znižala več kot za 12 odstotnih točk (z 61,9 % iz leta 2008 na 49,4 % leta 2014). V istem obdobju so se pomembno znižale (za najmanj 5 odstotnih točk) tudi stopnje delovne aktivnosti v Španiji, na Cipru, Portugalskem, Irskem in na Danskem.

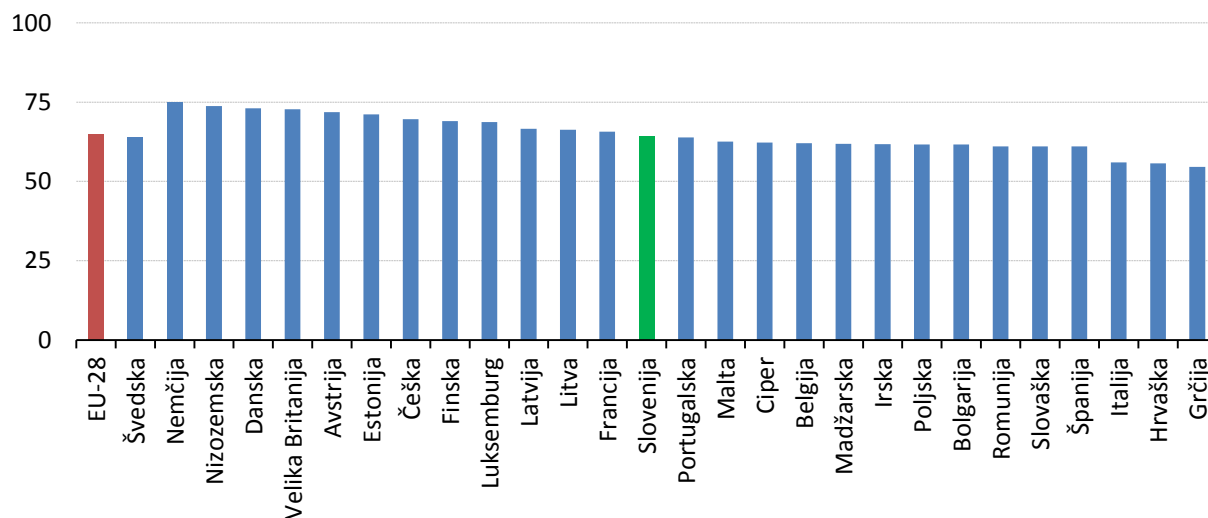
Tabela 5.1: Stopnje delovne aktivnosti v državah EU-28 v obdobju 2003-2014

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
EU-28	62,5	62,9	63,4	64,3	65,3	65,7	64,5	64,0	64,2	64,1	64,1	64,9
Belgija	59,6	60,3	61,1	61,0	62,0	62,4	61,6	62,0	61,9	61,8	61,8	61,9
Bolgarija	52,5	54,2	55,8	58,6	61,7	64,0	62,6	59,7	58,4	58,8	59,5	61,0
Češka	64,7	64,2	64,8	65,3	66,1	66,6	65,4	65,0	65,7	66,5	67,7	69,0
Danska	75,1	75,7	75,9	77,4	77,0	77,9	75,3	73,3	73,1	72,6	72,5	72,8
Nemčija	65,0	65,0	65,5	67,2	69,0	70,1	70,3	71,1	72,5	72,8	73,3	73,8
Estonija	63,0	63,1	64,8	68,4	69,8	70,1	63,8	61,2	65,3	67,1	68,5	69,6
Irska	65,5	66,3	67,6	68,7	69,2	67,6	61,9	59,6	58,9	58,8	60,5	61,7
Grčija	58,7	59,4	60,1	61,0	61,4	61,9	61,2	59,6	55,6	51,3	49,3	49,4
Španija	59,8	61,1	63,3	65,0	65,8	64,5	60,0	58,8	58,0	55,8	54,8	56,0
Francija	63,9	63,7	63,7	63,6	64,3	64,8	64,0	63,9	63,8	63,9	64,1	64,3
Hrvaška	53,4	54,7	55,0	55,6	57,1	57,8	56,6	54,0	52,4	50,7	49,2	54,6
Italija	56,1	57,6	57,6	58,4	58,7	58,7	57,5	56,9	56,9	56,8	55,6	55,7
Ciper	69,2	68,9	68,5	69,6	71,0	70,9	69,0	68,9	67,6	64,6	61,7	62,1
Latvija	61,8	62,3	63,3	66,3	68,1	68,2	60,3	58,5	60,8	63,0	65,0	66,3
Litva	61,1	61,6	62,9	63,6	65,0	64,4	59,9	57,6	60,2	62,0	63,7	65,7
Luksemburg	62,2	62,5	63,6	63,6	64,2	63,4	65,2	65,2	64,6	65,8	65,7	66,6
Madžarska	57,0	56,8	56,9	57,3	57,3	56,7	55,4	55,4	55,8	57,2	58,4	61,8
Malta	54,2	54,0	53,6	53,9	55,0	55,5	55,3	56,2	57,9	59,1	60,8	62,3
Nizozemska	73,6	73,1	73,2	74,3	76,0	77,2	77,0	74,7	74,9	75,1	74,3	73,1
Avstrija	68,9	67,8	68,6	70,2	71,4	72,1	71,6	71,7	72,1	72,5	72,3	71,1
Poljska	51,2	51,7	52,8	54,5	57,0	59,2	59,3	58,9	59,3	59,7	60,0	61,7
Portugalska	68,1	67,8	67,5	67,9	67,8	68,2	66,3	65,6	64,2	61,8	61,1	62,6
Romunija	57,6	57,7	57,6	58,8	58,8	59,0	58,6	58,8	58,5	59,5	59,7	61,0
Slovenija	62,6	65,3	66,0	66,6	67,8	68,6	67,5	66,2	64,4	64,1	63,3	63,9
Slovaška	57,7	57,0	57,7	59,4	60,7	62,3	60,2	58,8	59,3	59,7	59,9	61,0
Finska	67,7	67,6	68,4	69,3	70,3	71,1	68,7	68,1	69,0	69,4	68,9	68,7
Švedska	72,9	72,1	72,5	73,1	74,2	74,3	72,2	72,1	73,6	73,8	74,4	74,9
Velika Britanija	71,5	71,7	71,7	71,6	71,5	71,5	69,9	69,5	69,5	70,1	70,8	71,9
Japonska	68,4	68,7	69,3	70,0	70,7	70,7	70,0	70,1	70,3	70,6	71,7	72,7
ZDA	71,2	71,2	71,5	72,0	71,8	70,9	67,6	66,7	66,6	67,1	67,4	68,1

Vir: Eurostat.

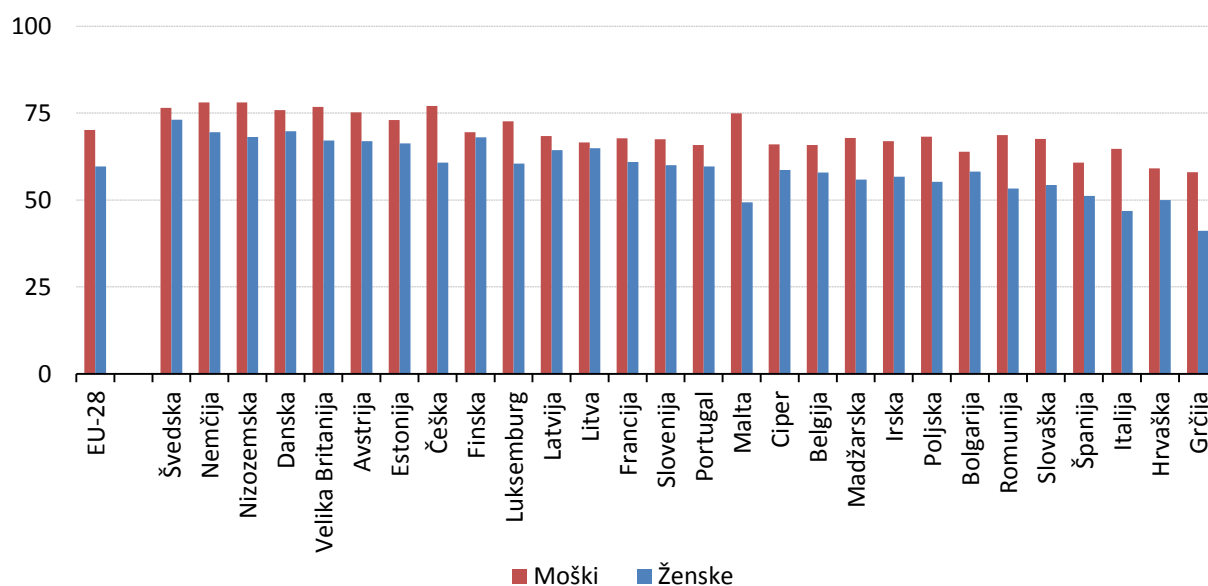
Na splošno so stopnje delovne aktivnosti nižje za ženske in starejše delavce. Leta 2014 je stopnja delovne aktivnosti za moške v EU-28 dosegla 70,1 %, za ženske pa 59,6 %. Iz dolgoročne primerjave je razvidno, da je bila stopnja delovne aktivnosti za moške leta 2013 nižja od stopnje izpred desetih let (70,3 % leta 2003), precej pa se je povečal delež zaposlenih žensk (za 4 odstotne točke glede na 54,8-odstotni delež leta 2003), glej Sliko 5.3 in Tabelo 5.2.

Slika 5.1: Stopnje delovne aktivnosti v EU-28 leta 2014

Vir: Eurostat.

Slika 5.2: Stopnje delovne aktivnosti v EU-28 leta 2014 po spolu

Vir: Eurostat.

Razlike v stopnji delovne aktivnosti moških in žensk so med državami članicami velike, in sicer je leta največja na Malti (25,6 odstotne točke), v Grčiji, Italiji in na Češkem (nekaj manj kot 20 odstotnih točk). Stopnja delovne aktivnosti pri ženskah je bila leta 2014 najnižja v Grčiji (41,1 %), pod 50 % je bila tudi v Italiji in na Malti. Najmanjša razlika v stopnji delovne aktivnosti moških in žensk je bila zabeležena na Finskem (stopnja delovne aktivnosti pri ženskah je bila za 1,5 odstotne točke nižja kot pri moških) in v Litvi (1,6 odstotne točke), kar je razvidno iz Tabele 5.2.

V obdobju 2009-2014 so se poslabšale predvsem zaposlitvene možnosti moških, kar je v veliki meri povezano z zmanjšanjem obsega v dejavnostih, ki pretežno zaposlujejo moške z nižjo izobrazbo (npr. gradbeništvo) (Kajzer, 2013, str. 5).

Tabela 5.2: Stopnje delovne aktivnosti v državah EU-28 po spolu in starostnih skupinah v izbranih letih

	Moški, starostna skupina 15–64			Ženske, starostna skupina 15–64			Starejši delavci, starostna skupina 55–64		
	2004	2009	2014	2004	2009	2014	2004	2009	2014
EU-28	70,3	70,6	70,1	55,5	58,3	59,6	40,6	45,9	51,8
Belgija	67,9	67,2	65,8	52,6	56,0	57,9	30,0	35,3	42,7
Bolgarija	57,9	66,9	63,9	50,6	58,3	58,2	32,5	46,1	50,0
Češka	72,3	73,8	77,0	56,0	56,7	60,7	42,7	46,8	54,0
Danska	79,7	78,0	75,8	71,6	72,7	69,8	60,3	58,2	63,2
Nemčija	70,8	75,4	78,1	59,2	65,2	69,5	41,8	56,1	65,6
Estonija	65,7	64,3	73,0	60,7	63,2	66,3	53,0	60,3	64,0
Irska	75,9	66,5	66,9	56,5	57,4	56,7	49,5	51,3	53,0
Grčija	73,0	73,0	58,0	45,2	48,9	41,1	39,9	42,4	34,0
Španija	73,6	66,5	60,7	48,8	53,3	51,2	41,2	44,0	44,3
Francija	69,4	68,3	67,7	58,2	59,8	60,9	37,8	39,0	47,0
Hrvaška	61,8	65,2	59,1	47,8	53,7	50,0	30,1	39,4	36,2
Italija	70,2	68,5	64,7	45,5	46,4	46,8	30,5	35,6	46,2
Ciper	79,8	76,3	66,0	58,7	62,3	58,6	49,9	55,7	46,9
Latvija	65,3	60,3	68,4	57,2	60,4	64,3	46,6	52,5	56,4
Litva	65,2	59,3	66,5	58,3	60,4	64,9	47,3	51,2	56,2
Luksemburg	72,8	73,2	72,6	51,9	57,0	60,5	30,4	38,2	42,5
Madžarska	63,1	60,7	67,8	50,7	49,6	55,9	31,1	31,9	41,7
Malta	75,1	71,9	74,9	32,7	38,0	49,3	31,5	29,1	37,7
Nizozemska	80,2	82,4	78,1	65,8	71,5	68,1	45,2	55,1	59,9
Avstrija	73,3	75,5	75,2	59,7	65,2	66,9	27,1	39,4	45,1
Poljska	57,2	66,1	68,2	46,2	52,8	55,2	26,2	32,3	42,5
Portugalska	74,0	70,8	65,8	61,5	61,5	59,6	50,2	49,7	47,8
Romunija	63,4	65,2	68,7	52,1	52,0	53,3	36,9	42,6	43,1
Slovenija	70,0	71,0	67,5	60,5	63,8	60,0	29,0	35,6	35,4
Slovaška	63,2	67,6	67,6	50,9	52,8	54,3	26,8	39,5	44,8
Finska	69,7	69,5	69,5	65,6	67,9	68,0	50,9	55,5	59,1
Švedska	73,6	74,2	76,5	70,5	70,2	73,1	69,1	70,0	74,0
Velika Britanija	77,9	74,9	76,8	65,6	64,9	67,1	56,2	57,5	61,0

Vir: Eurostat.

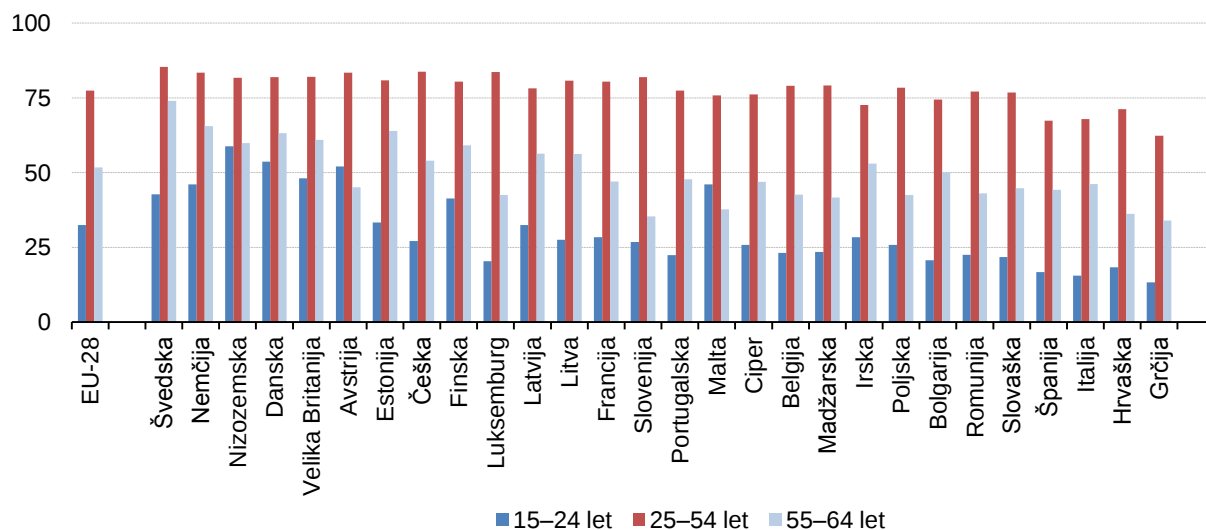
Stopnja delovne aktivnosti pri starejših delavcih (starih od 55 do 64 let) se je kljub finančni in gospodarski krizi zelo hitro višala (podobno kot pri ženskah). Ta stopnja je v EU-28 leta 2014 dosegla 51,8 %, pri čemer se je višala vsako leto od leta 2002 (začetek časovne vrste za EU-28). Podrobnejša analiza stopenj delovne aktivnosti glede na starostno skupino je predstavljena v Tabeli 5.3 in Sliki 5.4. Iz tabel in slike je razvidno, da je stopnja delovne aktivnosti starejših delavcev (55-64) v Sloveniji med najnižjimi med vsemi članicami EU, kar zahteva podrobnejšo analizo, ki bo sledila v nadaljevanju.

Tabela 5.3: Stopnje delovne aktivnosti v državah EU-28 leta 2014 glede na starostno skupino

	15–24 let	25–54 let	55–64 let	15–64 let
EU-28	32,5	77,5	51,8	64,9
Švedska	42,8	85,4	74,0	74,9
Nemčija	46,1	83,5	65,6	73,8
Nizozemska	58,8	81,7	59,9	73,1
Danska	53,7	82,0	63,2	72,8
Velika Britanija	48,1	82,1	61,0	71,9
Avstrija	52,1	83,4	45,1	71,1
Estonija	33,3	80,9	64,0	69,6
Češka	27,1	83,8	54,0	69,0
Finska	41,4	80,5	59,1	68,7
Luksemburg	20,4	83,7	42,5	66,6
Latvija	32,5	78,2	56,4	66,3
Litva	27,6	80,8	56,2	65,7
Francija	28,4	80,4	47,0	64,3
Slovenija	26,8	81,9	35,4	63,9
Portugalska	22,4	77,4	47,8	62,6
Malta	46,1	75,8	37,7	62,3
Ciper	25,8	76,2	46,9	62,1
Belgija	23,2	79,1	42,7	61,9
Madžarska	23,5	79,2	41,7	61,8
Irska	28,4	72,6	53,0	61,7
Poljska	25,8	78,4	42,5	61,7
Bolgarija	20,7	74,5	50,0	61,0
Romunija	22,5	77,1	43,1	61,0
Slovaška	21,8	76,8	44,8	61,0
Španija	16,7	67,4	44,3	56,0
Italija	15,6	67,9	46,2	55,7
Hrvaška	18,3	71,2	36,2	54,6
Grčija	13,3	62,4	34,0	49,4

Vir: Eurostat.

Slika 5.3: Stopnje delovne aktivnosti v državah EU-28 leta 2014 glede na starostno skupino

Vir: Eurostat.

Stopnje delovne aktivnosti se pomembno razlikujejo tudi glede na raven dosežene izobrazbe. Za tovrstno statistiko stopnje delovne aktivnosti temeljijo na starostni skupini od 25 do 64 let, in ne od 15 do 64 let. Stopnja delovne aktivnosti pri tistih, ki so končali terciarno izobraževanje (kratko terciarno, dodiplomsko ali enakovredno izobraževanje, pridobili magisterij ali enakovreden naziv oziroma doktorat ali enakovreden naziv), je bila leta 2013 po vsej EU-28 83,7 % (glej Tabelo 5.4), torej veliko višja kot stopnja pri tistih, ki so končali največ primarno ali nižjo sekundarno izobrazbo (52,6 %). Stopnja delovne aktivnosti pri osebah z največ višjo sekundarno ali posekundarno predterciarno izobrazbo je bila v EU-28 73,4 %. Stopnja delovne aktivnosti se je od začetka finančne in gospodarske krize (primerjava med letoma 2008 in 2014) najbolj znižala pri osebah z največ primarno oziroma nižjo sekundarno izobrazbo, najmanj pa pri osebah s terciarno izobrazbo.

Tabela 5.4: Stopnje delovne aktivnosti v državah EU-28 leta 2014 glede na stopnjo pridobljene izobrazbe

	Osnovno izobraževanje (ISCED 0-2)	Sekundarno izobraževanje (ISCED 3-4)	Terciarno izobraževanje (ISCED 5-6)
EU-28	52,6	73,4	83,7
Belgija	47,5	72,8	84,7
Bolgarija	40,0	71,1	82,7
Češka	43,0	77,6	84,5
Danska	61,4	79,1	86,0
Nemčija	58,0	79,7	88,1
Estonija	60,9	74,3	83,9
Irska	46,6	67,9	81,1
Grčija	46,9	54,5	68,5
Španija	49,4	65,9	77,2
Francija	53,3	72,5	83,8
Hrvaška	38,8	62,6	80,5
Italija	49,6	69,8	77,8
Ciper	54,5	69,6	79,7
Latvija	51,3	70,9	84,2
Litva	43,2	69,4	89,4
Luksemburg	60,9	72,1	84,6
Madžarska	45,3	71,8	81,8
Malta	52,5	81,7	88,3
Nizozemska	58,8	77,9	87,7
Avstrija	53,0	75,9	85,3
Poljska	39,3	66,1	86,3
Portugalska	63,0	77,6	82,7
Romunija	55,5	70,4	86,0
Slovenija	48,5	69,5	83,2
Slovaška	32,7	71,0	80,0
Finska	53,5	73,2	83,5
Švedska	63,6	84,5	89,0
Velika Britanija	59,6	78,8	85,3

Vir: Eurostat.

Kriza ni vplivala samo na stopnje delovne aktivnosti, temveč tudi na stopnje brezposelnosti. Razlike v stopnji brezposelnosti med članicami so se precej povečale in odražajo različno odzivanje trga dela na

krizo in razlike v odpornosti trgov dela na zmanjšanje gospodarske aktivnosti. Povprečno število opravljenih delovnih ur na teden v celotnem obdobju v večini držav EU se je zmanjšalo (sheme za spodbujanje skrajševanja delovnega časa), kar je vplivalo na povečanje deleža zaposlitve s krajšim delovnim časom (delne zaposlitve) (Kajzer, 2013, str. 4). Negativen trend v EU-28 se je nadaljeval tudi v letu 2013 (Tabela 5.5), medtem ko je prišlo v letu 2014 do znižanja stopenj brezposelnosti, in sicer na 10,2 %³.

Tabela 5.5: Stopnje brezposelnosti v državah EU-28 v obdobju 2003-2013

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU-28	9,1	9,3	9,0	8,2	7,2	7,0	9,0	9,6	9,6	10,4	10,8
Belgija	8,2	8,4	8,5	8,3	7,5	7,0	7,9	8,3	7,2	7,6	8,4
Bolgarija	13,7	12,1	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,3	13,0
Češka	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0
Danska	5,4	5,5	4,8	3,9	3,8	3,5	6,0	7,5	7,6	7,5	7,0
Nemčija	9,8	10,5	11,3	10,3	8,7	7,5	7,8	7,1	5,9	5,5	5,3
Estonija	10,3	10,1	8,0	5,9	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6
Irska	4,6	4,5	4,4	4,5	4,7	6,4	12,0	13,9	14,7	14,7	13,1
Grčija	9,7	10,5	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6	17,7	24,3	27,3
Španija	11,5	11,0	9,2	8,5	8,2	11,3	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1
Francija	8,6	8,9	8,9	8,9	8,0	7,5	9,1	9,3	9,2	9,8	10,3
Hrvaška	14,1	13,8	12,8	11,4	9,6	8,4	9,1	11,8	13,5	15,9	17,2
Italija	8,4	8,0	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4	10,7	12,2
Ciper	4,1	4,6	5,3	4,6	3,9	3,7	5,4	6,3	7,9	11,9	15,9
Latvija	11,6	11,7	10,0	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9
Litva	12,6	11,6	8,5	5,8	4,3	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8
Luksemburg	3,8	5,0	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,6	4,8	5,1	5,8
Madžarska	5,8	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9	10,9	10,2
Malta	7,7	7,2	6,9	6,9	6,5	6,0	6,9	6,9	6,5	6,4	6,5
Nizozemska	4,2	5,1	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4	5,3	6,7
Avstrija	4,3	4,9	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2	4,3	4,9
Poljska	19,8	19,1	17,9	13,9	9,6	7,1	8,1	9,7	9,7	10,1	10,3
Portugalska	7,1	7,5	8,6	8,6	8,9	8,5	10,6	12,0	12,9	15,9	16,5
Romunija	6,8	8,0	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4	7,0	7,3
Slovenija	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3	8,2	8,9	10,1
Slovaška	17,7	18,4	16,4	13,5	11,2	9,6	12,1	14,5	13,7	14,0	14,2
Finska	9,0	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7	8,2
Švedska	6,6	7,4	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,6	7,8	8,0	8,0
Velika Britanija	5,0	4,7	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8	8,0	7,9	7,5

Vir: Eurostat.

Tako je iz Tabele 5.6. razvidno, da so se stopnje brezposelnosti zvišale tako za moške, kot za ženske. Med državami so velike razlike. Tako je bila stopnja brezposelnosti leta 2013 najvišja v Španiji in Grčiji, najnižja pa v Avstriji, Nemčiji in Luksemburgu. Podobno je bilo stanje tudi pri stopnji brezposelnosti žensk. V Sloveniji je bila leta 2013 stopnja brezposelnosti moških (9,5 %) pod povprečjem EU-28 (10,8 %), medtem ko je bila stopnja brezposelnosti žensk na povprečju EU-28 (10,9 %). Dvig je bil v Sloveniji v obdobju 2008-2013 v primerjavi s povprečjem EU-28 nadpovprečen, kar kaže na zelo negativen vpliv krize na stopnjo brezposelnosti v Sloveniji.

³ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics.

Tabela 5.6: Stopnje brezposelnosti v državah EU-28 leta 2013 glede po spolu in starostnih skupinah

	Moški		Ženske		< 25 let	25–74 let
	2008	2013	2008	2013	2013	2013
EU-28	6,6	10,8	7,5	10,9	23,4	9,5
Belgija	6,5	8,7	7,6	8,2	23,7	7,1
Bolgarija	5,5	13,9	5,8	11,8	28,4	11,8
Češka	3,5	5,9	5,6	8,3	18,9	6,1
Danska	3,2	6,7	3,7	7,3	13,0	5,9
Nemčija	7,4	5,6	7,7	5,0	7,9	5,0
Estonija	5,8	9,1	5,1	8,2	18,7	7,6
Irska	7,6	15,0	4,9	10,7	26,8	11,6
Grčija	5,1	24,5	11,5	31,4	58,3	25,3
Španija	10,1	25,6	12,8	26,7	55,5	23,8
Francija	7,1	10,3	7,9	10,2	24,8	8,8
Hrvaška	7,0	17,7	10,1	16,8	49,7	14,1
Italija	5,5	11,5	8,5	13,1	40,0	10,3
Ciper	3,2	16,6	4,3	15,2	38,9	13,6
Latvija	8,4	12,6	7,1	11,1	23,2	10,7
Litva	6,0	13,1	5,6	10,5	21,9	10,9
Luksemburg	4,1	5,6	5,9	6,3	17,4	5,0
Madžarska	7,6	10,2	8,1	10,2	27,2	8,9
Malta	5,6	6,5	6,8	6,3	13,5	5,2
Nizozemska	2,8	7,1	3,4	6,3	11,0	5,9
Avstrija	3,6	4,9	4,1	4,9	9,2	4,3
Poljska	6,4	9,7	7,9	11,1	27,3	8,8
Portugalska	7,8	16,3	9,1	16,6	37,7	14,8
Romunija	6,7	7,9	4,7	6,6	23,6	5,9
Slovenija	4,0	9,5	4,8	10,9	21,6	9,2
Slovaška	8,4	14,0	11,0	14,5	33,7	12,5
Finska	6,1	8,8	6,7	7,5	19,9	6,5
Švedska	5,9	8,2	6,6	7,9	23,4	5,7
Velika Britanija	6,1	8,0	5,1	7,0	20,5	5,4

Vir: Eurostat.

Na stopnjo brezposelnosti ima vpliv tudi dosežena stopnje izobrazbe, kar kaže Tabela 5.7. Med državami so velike razlike, vendar je iz tabele razvidno, da je najvišja stopnja brezposelnosti med aktivnim prebivalstvom z najnižjo doseženo stopnjo izobrazbe. V času krize so predvsem manj izobraženi izgubili zaposlitev in tudi prihodnost za manj izobražene je negotova, saj naj bi roboti zasedli predvsem delovna mesta, kjer imajo zaposleni osnovno ali sekundarno izobrazbo.

Tabela 5.7: Stopnje brezposelnosti v državah EU-28 leta 2013 glede na stopnjo pridobljene izobrazbe

	Osnovno izobraževanje (ISCED 0-2)	Sekundarno izobraževanje (ISCED 3-4)	Terciarno izobraževanje (ISCED 5-6)
EU-28	17,9	8,6	5,9
Belgija	13,5	6,8	4,3
Bolgarija	28,5	11,2	6,1
Češka	23,4	6,1	2,5
Danska	9,2	5,6	4,6
Nemčija	12,5	5,1	2,4

Estonija	13,7	8,9	5,4
Irska	20,3	14,0	6,7
Grčija	28,6	28,0	19,3
Španija	32,9	23,5	15,1
Francija	14,0	8,5	5,3
Hrvaška	19,6	15,2	9,3
Italija	14,3	8,9	7,0
Ciper	18,0	14,8	10,9
Latvija	22,6	12,5	5,5
Litva	32,9	13,9	4,4
Luksemburg	8,6	5,5	3,7
Madžarska	21,8	8,7	3,6
Malta	8,2	3,4	1,9
Nizozemska	8,6	6,4	3,7
Avstrija	8,7	3,9	3,1
Poljska	19,3	9,7	5,0
Portugalska	17,1	14,4	11,7
Romunija	6,7	6,5	4,6
Slovenija	17,8	9,8	5,8
Slovaška	40,0	12,3	6,5
Finska	12,2	7,5	4,5
Švedska	13,4	5,2	4,0
Velika Britanija	10,7	5,8	3,2

Vir: Eurostat.

Na slabšanje razmer na trgu dela so se države odzvale z okrepitevijo aktivnih posegov na trgu dela in reformami trga dela. Leta 2009 so vse države povečale izdatke za aktivne posege na trgu dela, v letu 2010 in 2011 pa so jih nekatere pod vplivom fiskalne konsolidacije kljub nadaljnjemu slabšanju razmer na trgu dela že zmanjšale. Večina držav je v krizi okrepila programe izobraževanja in usposabljanja, na začetku krize pa so številne države povečevale dostopnost do nadomestil za brezposelnost. Ker je s krizo sposobnost prilagajanja trga dela, na katero pomembno vplivajo inštitucije trga dela, postala zelo pomembna, so številne države začele izvajati tudi reforme trga dela. V obdobju krize so bile najbolj pogoste reforme aktivne politike zaposlovanja, močno pa se je povečalo tudi število reform na področju varovanja zaposlitve in zavarovanja za primer brezposelnosti (Kajzer, 2013, str. 1).

Vse ciljne skupine niso v enakem položaju. V prihodnosti bo potrebno dvigniti stopnjo delovne aktivnosti žensk, starejših, mladih in migrantov.

Pri starejših je še posebej nizka stopnja delovne aktivnosti v starosti 60-64, kjer je splošna stopnja delovne aktivnosti v EU-28 leta 2013 znašala manj kot 35 %. Dvig delovne aktivnosti zahteva javno intervencijo, tako pri delojemalcih kot pri delojemalcih, saj ni pričakovati, da bo trg rešil problem nizke stopnje delovne aktivnosti starejših. Dejavniki, ki vplivajo na delovno aktivnost v tem starostnem obdobju, so zelo različni in niso samo finančni. Velik vpliv imajo značilnosti samih posameznikov in njihovih partnerjev, kot so izobrazba, zdravje, delovna aktivnost partnerja, kakor tudi značilnosti pokojninskega sistema in sistemska ureditev dela upokojencev (Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, 2014, str. 39).

V krizi se je močno povečala tudi stopnja brezposelnosti mladih, še posebej v Grčiji in v Španiji, kjer je stopnja delovne aktivnosti mladih zelo nizka. Problem zaposlovanja mladih je praviloma večji pri manj izobraženih, vendar tudi zmanjševanje stopnje delovne aktivnosti mladih z zaključeno najmanj srednjo izobrazbo kaže na vse večje težave pri prehodu iz obdobja izobraževanja v obdobje zaposlitve (Kajzer, 2013, str. 5).

5.2.2 Trg dela v Sloveniji

Kriza in problemi slovenskega gospodarstva so se v zadnjih letih odrazili v slabšanju stanja na trgu dela. Izguba in pomanjkanje novih delovnih mest ter s tem zniževanje zaposlenosti je povzročilo močan porast brezposelnosti. Povečal se je delež brezposelnih mladih, iskalcev prve zaposlitve in dolgotrajno brezposelnih. Starejši in manj izobraženi so na trgu dela vse manj konkurenčni. V nadaljevanju kratko predstavljamo stanje na trgu dela v Sloveniji, saj so bile v zadnjih letih narejene nekatere podrobne študije, predvsem Domadenik et al., 2013.

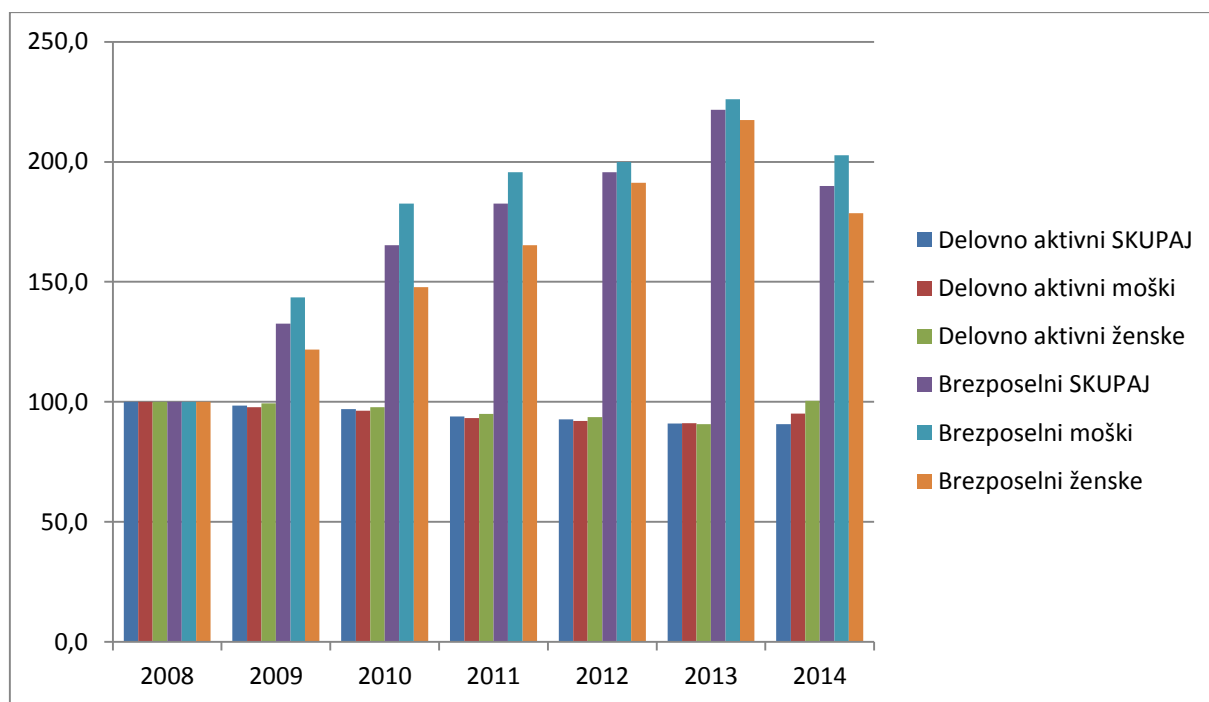
Tabela 5.8: Delovno sposobno, delovno aktivno, brezposelno ter neaktivno prebivalstvo v Sloveniji, 2008-2014, v 1000, podatki povzeti po anketi o delovni sili

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
DELOVNO SPOSOBNI	SKUPAJ	1751	1753	1760	1760	1761	1760	1760
	Moški	862	861	866	865	865	866	866
	Ženske	889	891	894	895	896	895	894
Delovno aktivni	SKUPAJ	996	981	966	936	924	906	917
	Moški	543	531	523	506	500	495	499
	Ženske	453	450	443	430	424	411	417
Zaposleni - SKUPAJ	SKUPAJ	855	822	799	779	774	753	746
	Moški	453	430	419	406	404	398	396
	Ženske	402	392	381	372	370	355	351
Samozaposleni	SKUPAJ	99	105	119	118	113	109	116
	Moški	72	78	85	83	80	78	83
	Ženske	27	27	35	35	32	31	33
Pomagajoči družinski člani	SKUPAJ	42	54	47	40	37	43	54
	Moški	18	23	20	17	15	19	20
	Ženske	25	31	27	23	22	25	33
Brezposelni - SKUPAJ	SKUPAJ	46	61	76	84	90	102	99
	Moški	23	33	42	45	46	52	49
	Ženske	23	28	34	38	44	50	49
Neaktivni	SKUPAJ	709	711	718	740	747	752	744
	Moški	296	297	301	314	320	319	317
	Ženske	413	413	418	426	428	433	427
PREBIVALCI, STARI MANJ KOT 15 LET	SKUPAJ	282	285	288	292	295	299	302
	Moški	145	146	148	150	152	154	155
	Ženske	137	138	140	141	143	145	147

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; lastni preračuni.

Iz Tabele 5.8 je razvidno, da se je število delovno aktivnega prebivalstva⁴ v zadnjih letih zniževalo, ravno obratno velja za število brezposelnih in pomagajoče družinske člane. Medtem ko je bilo leta 2008 delovno aktivnih 996.000 oseb, je to število leta 2013 znašalo le še 906.000 in leta 2014 že 917.000. Število brezposelnih je naraslo od 46.000 leta 2008 na 99.000 leta 2014. Iz Tabele 5.8. je torej razvidno, da se je položaj na trgu dela z nastankom gospodarske krize leta 2008 stalno slabšal, medtem ko smo v letu 2014 beležili rahlo izboljšanje razmer. Če primerjamo med spoloma, vidimo, da se je brezposelnost moških povečala bolj kot brezposelnost žensk, kar je razvidno iz Slike 5.4.

Slika 5.4: Delovno aktivni in prebivalstvo v Sloveniji, 2008-2014, 2008=100, podatki povzeti po anketi o delovni sili

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; lastni preračuni.

Zaradi drugačne metodologije je število registriranih brezposelnih višje kot število anketnih brezposelnih⁵. Tako je bilo konec leta 2014 registrirano brezposelnih 119.458 oseb, medtem ko je bilo v istem obdobju 97.000 oseb anketno brezposelnih.

⁴ Delovno aktivno prebivalstvo sestavljajo zaposlene in samozaposlene osebe ter pomagajoči družinski člani, ki delajo na območju Slovenije.

⁵ Stopnjo brezposelnosti namreč merimo na dva načina: kot stopnjo registrirane brezposelnosti in kot stopnjo anketne brezposelnosti. Registrirana brezposelnost meri število prijavljenih na Zavodu RS za zaposlovanje; ker je nacionalna zakonodaja osnova za prijavo na Zavod za zaposlovanje, ti podatki niso mednarodno primerljivi. Anketna brezposelnost pa temelji na definiciji Mednarodne organizacije dela (ILO); po tej definiciji štejemo med brezposelne vse osebe, ki v opazovanem tednu niso delale, ki aktivno iščejo delo in ki so pripravljene takoj sprejeti delo.

Tabela 5.9: Stopnja registrirane brezposelnosti v Sloveniji v obdobju 2005-2014

Leto/obdobje	Registrirana brezposelnost		Indeks na predhodno obdobje		Stopnja registrirane brezposelnosti, povprečje (v %)
	Konec obdobja	Povprečje obdobja	Konec obdobja	Povprečje obdobja	
2005	92.575	91.889	102,0	99,0	10,2
2006	78.303	85.836	84,6	93,4	9,4
2007	68.411	71.336	87,4	83,1	7,7
2008	66.239	63.216	96,8	88,6	6,7
2009	96.672	86.354	145,9	136,6	9,1
2010	110.021	100.504	113,8	116,4	10,7
2011	112.754	110.692	102,5	110,1	11,8
2012	118.061	110.183	104,7	99,5	12,0
2013	124.015	119.827	105,0	108,8	13,1
2014	119.458	120.109	96,3	100,2	13,1

Vir: Smernice za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2016–2020, MDDSZ, 2015.

Razmere na trgu dela se torej izboljšujejo, vendar počasneje, kot se krepi gospodarska rast. Brezposelnost se zmanjšuje, na mesečni ravni se je število registriranih brezposelnih oseb začelo ponovno zniževati februarja 2015, na letni ravni pa je brezposelnost nižja od julija 2014. Postopno se povečuje število delovno aktivnega prebivalstva, so pa delodajalci pri zaposlovanju še vedno previdni; poleg tega je v letošnjem letu manj možnosti za vključevanje brezposelnih oseb v programe subvencioniranega zaposlovanja, saj se v letu 2015 zaključuje črpanje sredstev iz večletnega finančnega okvira EU 2007-2013, medtem ko se črpanje sredstev iz novega večletnega finančnega okvira EU v tem trenutku še ni začelo (MDDSZ, 2015, str. 5). Pomembna je starostna struktura brezposelnih (Tabela 5.10).

Tabela 5.11: Delež registrirano brezposelnih po posameznih starostnih skupinah v Sloveniji, 2005-2013, v %

Starostni razred ⁶	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
do 17 let	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
18 do 24 let	20,2	17,5	13,4	11,5	12,4	10,9	9,2	8,4	8,9
25 do 29 let	16,9	16,9	15,9	14,7	15,7	15,6	14,7	14,1	15,0
30 do 39 let	19,0	19,1	18,5	18,3	20,5	21,4	21,3	22,5	23,4
40 do 49 let	20,9	20,9	20,9	20,6	21,0	20,7	19,5	20,2	20,0
50 do 59 let	21,6	24,1	29,2	32,2	28,2	28,9	32,4	31,7	29,5
60 let ali več	1,2	1,2	1,9	2,5	2,2	2,3	2,8	3,0	3,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
50 plus	22,7	25,4	31,1	34,7	30,3	31,2	35,2	34,7	32,5

Vir: Zavod RS za zaposlovanje.

⁶ Od leta 2014 so starostni razredi spremenjeni.

Iz zgornje tabele je razvidno, da se je delež starejših nad 50 let med vsemi brezposelnimi vsa leta predvsem zviševal, le leta 2013 se je delež znižal. V letu 2014 se je trend nadaljeval. Tako je bil povprečen delež brezposelnih starostnega razreda 50 plus znašal 31,1 %.

Medtem ko je delež brezposelnih, starejših od 55 let, leta 2014 znašal 18 %, je leta 2015 znašal že 19,4 %, kar kaže na dvig deleža starejših od 55 let med vsemi registrirano brezposelnimi.

Tabela 5.12: Delež registrirano brezposelnih po posameznih starostnih skupinah v Sloveniji, 2014-2015, v %

Starostni razred	2014	2015
15 do 24 let	9,4	8,8
25 do 29 let	16,0	14,9
30 do 39 let	23,8	24,0
40 do 49 let	19,8	19,7
50 do 54 let	13,1	13,2
55 let ali več	18,0	19,4
Skupaj	100,0	100,0

Vir: Zavod RS za zaposlovanje.

Analiza kaže, da se trajanje brezposelnosti podaljšuje s starostjo brezposelnih (Domadenik et al., 2013, str. 15), kar pomeni, da je potrebna ustrezna podpora starejšim zaposlenim, da ne izgubijo službe.

Sicer pa imajo najpogostejše težave na trgu dela osebe, ki vstopajo na trg dela. To so večinoma mladi, pogosto iskalci prve zaposlitve oz. mladi, ki se »vrtijo« v krogu prekarnih zaposlitev. Težave imajo tudi starejši, ki ob izgubi zaposlitve težko najdejo novo zaposlitev, saj njihove možnosti za uspešen nastop na trgu dela omejujejo tudi nekatere druge značilnosti (zdravstvene težave, nižja izobrazba idr.) ter predsodki, ki obstajajo med delodajalci ter tudi v družbi (starejši se težko prilagajajo, niso se pripravljani učiti idr.) (ZRSZ, 2014, str. 26).

Poleg nizke stopnje delovne aktivnosti starejših je potrebno opozoriti na hitro naraščajočo brezposelnost mladih. Ta je v Sloveniji še vedno nižja, kot znaša povprečje držav članic EU, vendar je problematika v povezavi s prekarnimi oblikami zaposlitve zelo kritična. Na splošno lahko rečemo, da so mladi tista skupina prebivalstva, ki je bila v času recesije na trgu dela (predvsem v EU) najbolj prizadeta. Relativno ugodne stopnje brezposelnosti mladih, ki so kljub negativnemu trendu nižje od povprečja držav EU, so v Sloveniji povezane z naraščajočo vključenostjo generacij v terciarno izobraževanje, ki se praktično od osamosvojitve povečuje, zato se povečuje tudi število diplomantov (Domadenik et al., 2013, str. 1). V času krize so se zaposlitvene možnosti terciarno izobraženih poslabšale zlasti zato, ker število primernih delovnih mest upada in ker profili diplomantov velikokrat ne ustrezajo povpraševanju na trgu dela. Tako diplomanti ne dobijo zaposlitve, kar povzroča dvig števila brezposelnih, migracijo v tujino (predvsem najbolj usposobljenih) in medgeneracijski konflikt.

Položaj je različen tudi z vidika regionalne porazdelitve. Delovna mesta so zgoščena predvsem v Osrednjeslovenski regiji, kjer prevladujejo delovna mesta na področju storitvenih dejavnosti. Gibanje števila zaposlenih po regijah ni enakomerno. Pomanjkanje delovnih mest v posameznih regijah povzroča večjo dnevno migracijo zaposlenih in višjo stopnjo regionalne brezposelnosti. Največje pomanjkanje delovnih mest glede na tam živeče aktivno prebivalstvo je v Zasavski regiji, kar povzroča več dnevni migracij zaposlenih, na kar kaže tudi najnižji indeks delovne migracije (nižji indeks pomeni manj delovnih mest za tam živeče delovno aktivno prebivalstvo). Leta 2013 je imela najvišji indeks delovne migracije in s tem največji presežek delovnih mest nad tam bivajočim formalnim delovno aktivnim prebivalstvom Osrednjeslovenska regija, ki je presegala slovensko povprečje za več kot 25 odstotnih točk. Še najbolj se je izravnani bilanci približala Obalno-kraška regija, sledijo pa ji Savinjska, Podravska in Goriška regija. Najnižji indeks delovne migracije je imela Zasavska regija, kjer je bilo več kot za četrtno manj delovnih mest kot tamkaj živečega delovno aktivnega prebivalstva. Iz spodnje tabele je tudi razvidno, da so razmerja med regijami relativno stabilna.

Tabela 5.13: Indeks delovne migracije

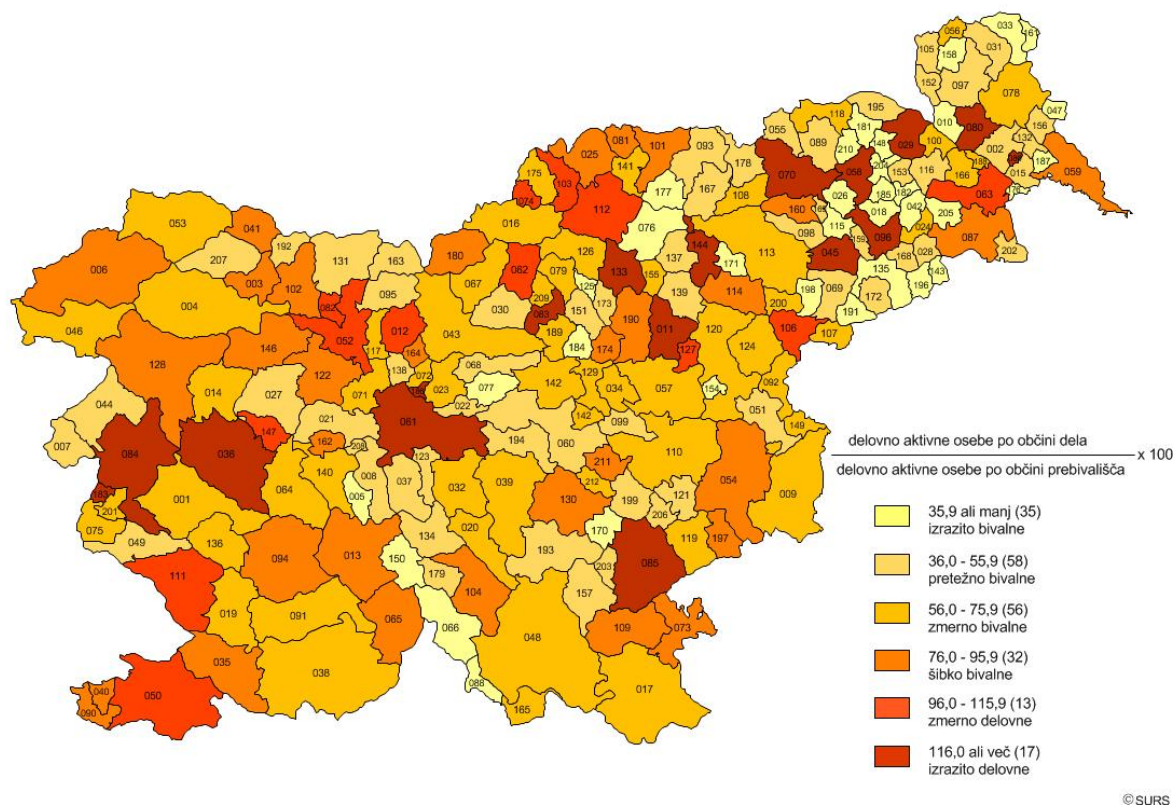
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
SLOVENIJA	100	100	100	100	100	100
Pomurska	89,8	89,4	89,9	90,4	90,2	89,9
Podravska	97,3	98,1	97,1	96,4	96,1	96,3
Koroška	87,6	85,8	86,3	87,4	87,0	87,3
Savinjska	98,7	97,7	96,6	96,4	96,5	96,3
Zasavska	71,3	70,8	71,3	69,6	69,4	67,8
Spodnjeposavska	82,6	81,8	80,8	79,9	79,6	79,1
Jugovzhodna Slovenija	89,8	88,8	87,9	88,6	88,7	87,6
Osrednjeslovenska	123,6	124,2	125,9	126,1	126,0	126,3
Gorenjska	84,7	84,9	84,2	83,6	83,9	83,9
Notranjsko-kraška	79,5	78,3	73,6	75,4	74,9	75,2
Goriška	97	96,6	96,7	96	96,3	96,2
Obalno-kraška	100,5	101,3	99,5	97,3	97,4	97,5

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Po podatkih SURS več kot polovica delovno aktivnih oseb odhaja na delo v drugo občino (v občino, ki ni enaka občini njihovega prebivališča). Takšnih oseb, ki so odhajale na delo v drugo občino, je bilo v letu 2014 skoraj 392.000, kar je 50,9 % delovno aktivnega prebivalstva, pri čemer kmetje niso upoštevani. Glede na leto 2013 se je število medobčinskih delovnih migrantov povečalo (za skoraj 8.700). Tudi sicer se delež delovnih migrantov iz leta v leto rahlo povečuje. Prometna infrastruktura omogoča, da se osebe pogosteje odločajo za zaposlitev, ki je nekoliko bolj oddaljena od kraja bivališča. Če delodajalec preseli del obrata na drugo lokacijo, pa so v to celo primorani, v kolikor ne najdejo druge zaposlitve. Število delovno aktivnih oseb, ki imajo delovno mesto v občini prebivališča, je iz leta v leto manjše. Ob koncu leta 2014 jih je bilo skoraj 378.000 ali 49,1 % delovno aktivnih oseb. V primerjavi z letom 2013 se je ta delež zmanjšal za 0,3 odstotne točke. Ob koncu leta 2014 je na območju svoje občine imelo tudi delovno mesto največ, kar 84 % Ljubljancev. To pomeni, da je imelo 84 % (ali okoli 91.800) Ljubljancev tudi delovno mesto v Ljubljani, preostalih 16 % (ali skoraj 17.100) pa je odhajalo na delo v druge občine. Po drugi strani pa je iz drugih občin prihajalo na delo v

Ljubljano skoraj 112.000 oseb. Najmanj, le 10,5 %, delovno aktivnih oseb je prebivalo in delalo v občini Sveti Tomaž, skoraj 600 delovno aktivnih prebivalcev te občine pa je odhajalo na delo v druge občine⁷.

Slika 5.5: Indeks delovne migracije, občine, Slovenija, 31. 12. 2014

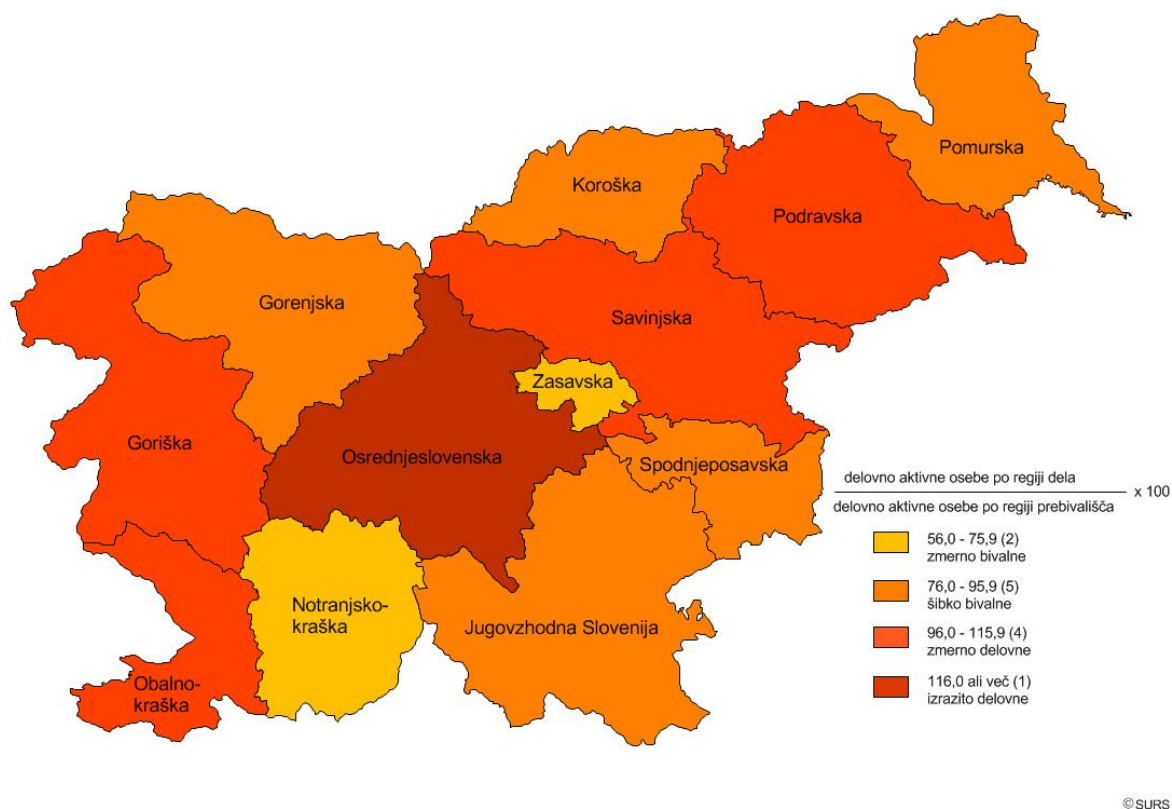
Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Izrazito delovne občine so tiste, ki imajo število delovnih mest vsaj za 16 % večje od števila delovno aktivnih prebivalcev. Ob koncu leta 2014 je bilo 17 takšnih občin: Trzin, Šempeter – Vrtojba, Nazarje, Ljubljana, Murska Sobota, Kidričevo, Zreče, Gornja Radgona, Celje, Novo mesto, Maribor, Lenart, Ptuj, Velenje, Odranci, Nova Gorica in Idrija. Glede na prejšnje leto se je med izrazito delovne občine na novo uvrstila le občina Odranci.

Delovne migracije med posameznimi statističnimi regijami niso tako pogoste kot na ravni občin, saj zavzemajo regije večjo teritorialno območje. Ob koncu leta 2014 je bilo okoli 135.000 medregijskih delovnih migrantov ali 17,5 % delovno aktivnega prebivalstva. V isti statistični regiji, kot imajo prebivališče pa je našlo tudi delo dobrih 82 % delovno aktivnega prebivalstva. Tudi v letu 2014 je bila Osrednjeslovenska statistična regija edina, ki je imela več delovnih mest kot delovno aktivnih prebivalcev, in sicer za dobrih 26 %.

⁷ <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5160&idp=3&headerbar=2>.

Slika 5.6: Indeks delovne migracije, statistične regije, Slovenija, 31. 12. 2014

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

V Sloveniji so regionalne razlike prisotne tudi na področju brezposelnosti, kjer se najbolj zvišujejo v regijah, v katerih stopnja brezposelnosti že dalj časa presega državno povprečje (Pomurska, Podravska, Koroška in Zasavska regija). Na stopnjo brezposelnosti v posamezni regiji in posledično tudi na indeks dnevne migracije pomembno vpliva tudi izobrazbena in kvalifikacijska struktura delovno sposobnega prebivalstva v regiji in predvsem struktura gospodarstva v regiji, še posebej če gre za regijo z nekaj velikimi zaposlovalci.

Tabela 5.14: Stopnja registrirane brezposelnosti po regijah

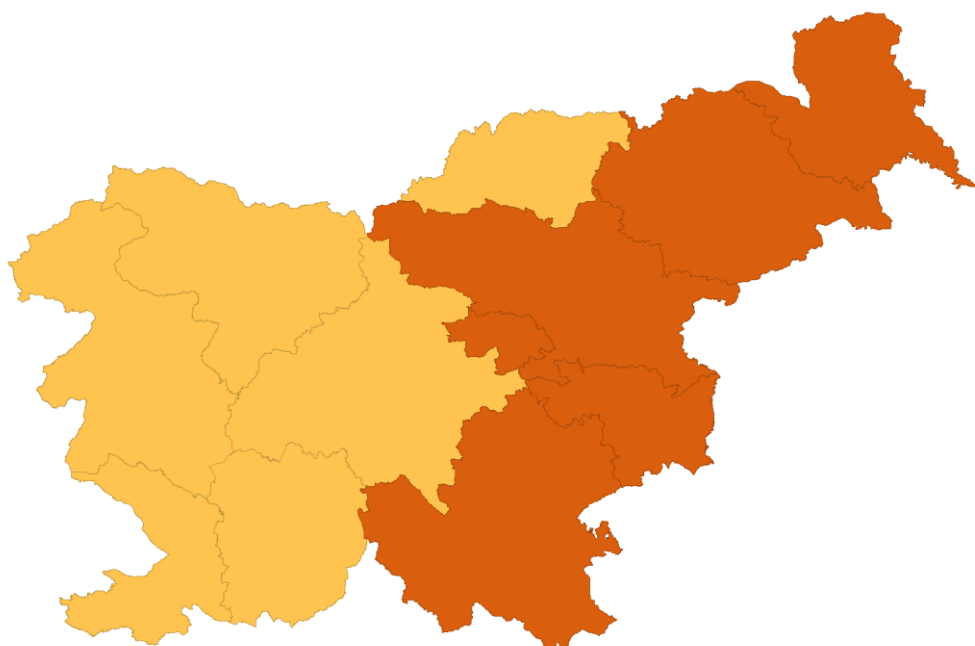
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Slovenija	11,8	10,2	9,4	7,7	6,7	9,1	10,7	11,8	12,0	13,1	13,1
Zahodna Slovenija	8,6	7,4	6,9	9,5	4,8	6,9	8,3	9,6	9,9	11,2	11,2
Obalno-kraška	8,8	7,5	7,2	6,3	5,2	6,9	7,9	9,6	10,2	11,7	12,1
Goriška	5,9	6,5	6,2	4,9	4,3	7,1	8,6	10,0	10,3	11,7	11,2
Gorenjska	9,7	7,3	6,4	4,9	4,4	6,9	8,1	8,8	8,9	9,8	9,5
Osrednjeslovenska	8,8	7,6	7,2	5,9	5,0	6,8	8,5	9,9	10,1	11,5	11,7
Vzhodna Slovenija	14,4	12,5	11,6	5,6	8,3	11,1	12,8	13,6	13,6	14,7	14,7
Notranjsko-kraška	10,4	7,9	7,0	5,4	4,9	7,1	8,5	10,0	10,4	12,3	11,9
Jugovzhodna Slovenija	10,4	8,8	8,6	7,0	6,3	8,9	10,0	11,6	12,8	14,1	13,9
Spodnjeposavska	13,4	11,5	10,5	8,9	7,7	10,2	12,2	13,4	13,9	14,8	14,7
Zasavska	14,9	13,8	12,0	9,7	8,2	11,0	11,9	13,3	14,7	16,6	17,7

Savinjska	13,1	12,7	11,6	9,4	8,0	10,3	11,8	12,7	12,7	13,9	13,9
Koroška	9,9	10,6	10,1	8,1	7,3	10,9	13,1	13,3	12,2	13,9	13,0
Podravska	18,1	13,5	12,7	10,4	9,1	11,9	13,5	14,5	14,1	14,7	14,4
Pomurska	16,7	17,1	15,7	13,4	12,2	15,9	19,0	18,0	17,3	17,8	18,1

Vir: Poročilo o razvoju 2014; Zavod RS za zaposlovanje.

Iz spodnje slike je razvidno, da je pri registrirani stopnji brezposelnosti zelo jasna razlika med vzhodom države, kjer je stopnja registrirane stopnje brezposelnosti visoka in stopnja delovne aktivnosti nizka, in zahodom, kjer je stopnja registrirane brezposelnosti nižja. To kaže tudi na pomanjkanje delovnih mest na vzhodu države.

Slika 5.7: Stopnja registrirane brezposelnosti po regijah (2 razreda)

Vir: Poročilo o razvoju 2014; Zavod RS za zaposlovanje; lastni preračuni.

Zanimiva je tudi starostna struktura delovno aktivnega prebivalstva po statističnih regijah. V spodnji tabeli so prikazani podatki za starostno skupino 55 plus (vključuje kmete). Iz spodnje tabele je razvidno, da se je delež delovno aktivnih, ki so starejši od 55 let, v zadnjih letih zelo povišal. Pri tem je po pričakovanju delež te starostne skupine med samozaposlenimi višji kot med zaposlenimi. Med regijami izstopajo Obalno-kraška, Pomurska in Podravska regija. V zadnjih dveh regijah je stopnja registrirane brezposelnosti nadpovprečna, zato je potrebno pri pripravi ukrepov upoštevati tudi regionalno dimenzijo, vsaj na ravni obeh kohezijskih regij.

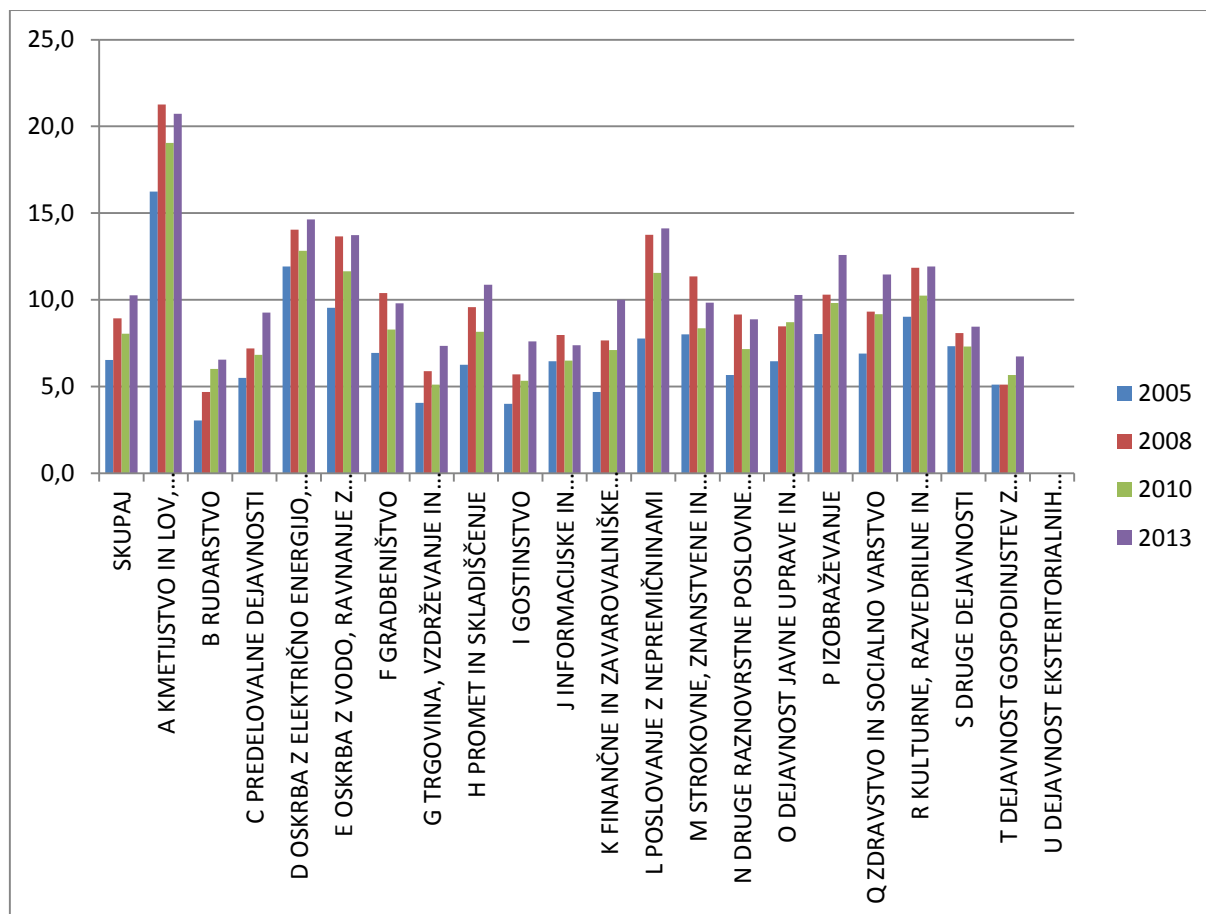
Tabela 5.15: Delež delovno aktivnega prebivalstva v starostni skupini 55 plus med celotnim delovno aktivnim prebivalstvom (vključuje kmete)

		2005	2008	2010	2013	2014
SLOVENIJA	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	6,5	8,2	8,0	10,3	11,4
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	5,8	7,4	7,3	9,5	10,6
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	13,2	16,0	14,0	15,6	16,7
Pomurska	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	7,7	9,9	9,5	11,9	12,9
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	5,3	6,9	6,8	9,6	10,6
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	19,7	24,6	21,6	22,7	22,5
Podravska	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	7,0	8,9	8,7	11,3	12,5
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	5,9	7,7	7,8	10,1	11,5
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	15,0	18,0	15,6	18,4	19,6
Koroška	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	4,9	6,7	7,5	10,4	11,5
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	4,2	5,9	6,7	9,5	10,5
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	10,9	13,2	13,1	15,1	17,0
Savinjska	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	5,6	7,3	7,1	9,6	10,9
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	4,8	6,1	6,1	8,7	10,0
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	12,6	16,1	14,2	15,5	16,8
Zasavska	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	5,5	7,4	7,8	11,0	12,7
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	5,2	6,8	7,2	10,6	12,4
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	8,3	13,2	13,2	13,8	14,3
Spodnjeposavska	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	6,2	8,4	7,6	10,8	11,8
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	4,7	6,3	5,9	9,1	10,1
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	14,1	19,7	16,3	18,2	19,7
Jugovzhodna Slovenija	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	5,3	7,2	7,0	9,3	10,2
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	4,4	6,0	6,0	8,1	9,2
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	13,4	16,6	14,8	16,8	17,5
Osrednjeslovenska	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	7,1	8,5	8,3	9,9	10,7
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	6,7	8,1	8,0	9,5	10,4
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	12,4	13,6	11,5	13,3	13,9
Gorenjska	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	5,8	7,5	6,8	9,3	10,4
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	5,3	7,1	6,4	8,9	10,1
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	10,6	11,3	10,0	11,6	12,7
Notranjsko-kraška	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	6,3	8,0	8,0	10,9	12,2
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	5,8	7,1	7,1	9,7	10,7
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	10,6	15,1	14,5	17,2	19,2
Goriška	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	6,2	8,3	8,1	10,6	12,1
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	5,7	7,5	7,5	10,2	11,7
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	10,2	14,1	12,5	12,7	14,6
Obalno-kraška	1 Delovno aktivno prebivalstvo - SKUPAJ	7,3	9,3	9,4	12,1	13,2
	11 Zaposlene osebe - SKUPAJ	6,7	8,7	8,8	11,4	12,3
	12 Samozaposlene osebe - SKUPAJ	11,8	14,5	14,1	16,4	17,1

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; lastni preračuni.

Zanimiva je tudi starostna struktura zaposlenih po dejavnostih (SKD 2008). Tako iz spodnje slike vidimo, da delež starejših med vsemi zaposlenimi v posameznih oddelkih predelovalne dejavnosti narašča.

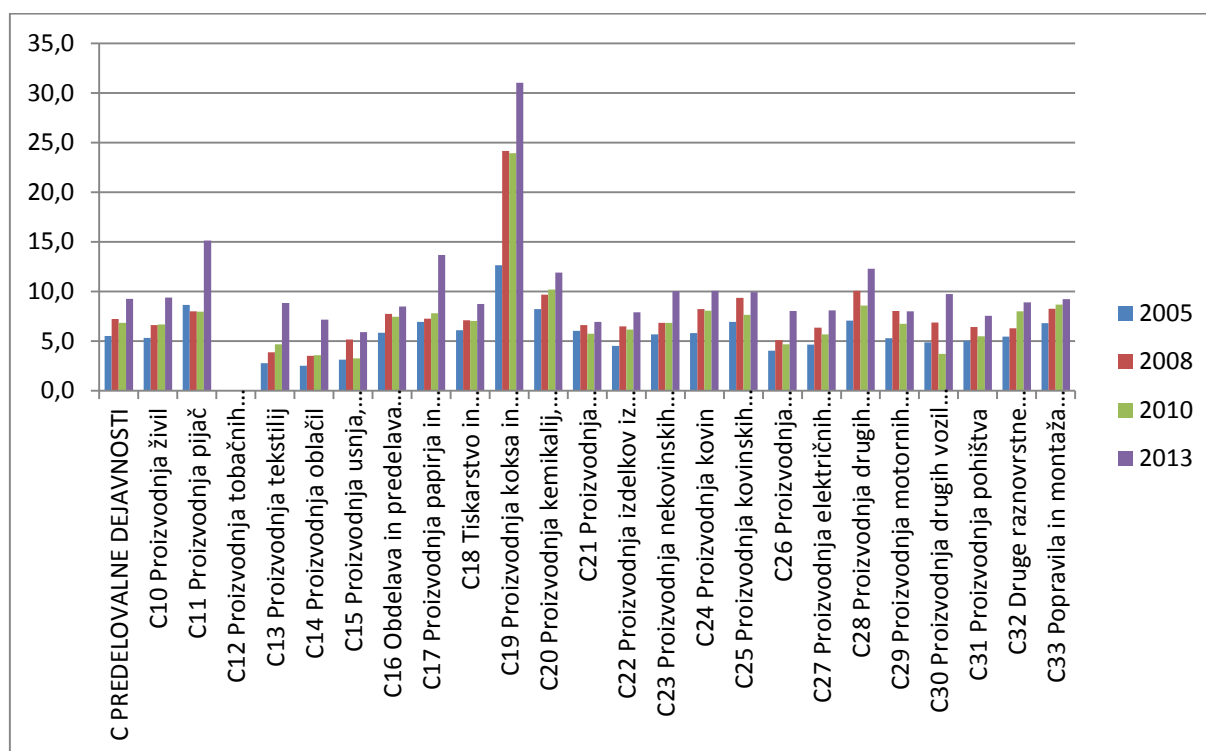
Slika 5.8: Delež zaposlenih starejših od 55 let po dejavnostih

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; lastni preračuni.

Če podrobneje analiziramo delež zaposlenih, starejših od 55 let, vidimo, da so med panogami velike razlike, tako z vidika deleža kot z vidika trenda. Tako je delež zelo visok v C11 (Proizvodnja pijač) in tudi v C17 (Proizvodnja papirja).

Slika 5.9: Delež zaposlenih, starejših od 55 let, v predelovalni dejavnosti, v izbranih letih

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; lastni preračuni.

5.2.3 Sklepne misli

Slovenija sodi v skupino držav, ki so bile najbolj prizadete z ekonomsko in finančno krizo v obdobju 2008-2013. Stopnja delovne aktivnosti v EU-28 za osebe, stare od 15 do 64 let, je bila po anketi o delovni sili v EU leta 2014 64,9 %. Medtem ko je bila le-ta v Sloveniji v še leta 2011 nad povprečjem EU-28, pa je leta 2014 znašala 63,9 %, kar je za eno odstotno točko pod povprečjem EU-28. V tem obdobju so se v EU-28 poslabšale predvsem zaposlitvene možnosti moških, kar je v veliki meri povezano z zmanjšanjem obsega v dejavnostih, ki pretežno zaposlujejo moške z nižjo izobrazbo (npr. gradbeništvo). Podobne trende beležimo tudi v Sloveniji. Tako se je povečal delež brezposelnih moških, brezposelnih mladih, iskalcev prve zaposlitve in dolgotrajno brezposelnih, kjer se trajanje brezposelnosti podaljšuje s starostjo brezposelnih. Starejši in manj izobraženi so na trgu dela vse manj konkurenčni. Za Slovenijo je v primerjavi z ostalimi članicami EU značilen zelo pozen vstop na trg dela (dolgo izobraževanje, visok delež generacije v terciarnem izobraževanju, nezadostna usklajenost izobraževalnega in gospodarskega sistema, pomanjkanje delovnih mest) in hiter izstop s trga dela (nizka povprečna upokojitvena starost v primerjavi z drugimi državami, povprečna doba prejemanja pokojnine se podaljšuje, razmerje med zavarovanci in upokojenci je izjemno nizko in se še nadalje znižuje, znižuje se razmerje med starostnimi pokojninami in plačami).

Stopnja delovne aktivnosti pri starejših (starih od 55 do 64 let) se je kljub finančni in gospodarski krizi zelo hitro višala (podobno kot pri ženskah). Ta stopnja je v EU-28 leta 2014 dosegla 51,8 %, pri čemer se je višala vsako leto od leta 2002 (začetek časovne vrste za EU-28).

Leta 2014 je bila stopnja delovne aktivnosti pri starejših v dvanajstih državah članicah EU-28 višja od 50 %, daleč najvišja je bila na Švedskem (74,0 %), medtem ko je bila v Sloveniji 35,4 %, kar je druga najnižja med vsemi članicami EU⁸ in zahteva ustrezno ukrepanje.

Stopnja delovne aktivnosti med prebivalci Slovenije v starosti 55–64 let se razlikuje po:

- Sektorjih: visok delež zaposlenih starejših od 55 let v dejavnostih »Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo«, »Oskrba z električno energijo, plinom in paro, oskrba z vodo«, »Ravnanje z odpadki in odpadki, saniranje okolja« in »Poslovanje z nepremičninami«. Narašča tudi delež starejših v predelovalnih dejavnostih, predvsem v C11 (Proizvodnja pijač) in tudi v C17 (Proizvodnja papirja).
- Obliki zaposlitve: višji delež starejših od 55 let med samozaposlenimi kot med zaposlenimi.
- Regijah: obstojijo tudi precejšnje razlike med regijami, kjer po visokem deležu starejših od 55 let med delovno aktivnim prebivalstvom izstopajo Obalno-kraška, Pomurska in Podravska regija.

Staranje prebivalstva ob upoštevanju drugih družbenih sprememb (npr. klimatske spremembe, disruptivne tehnologije) zahteva dvig stopnje delovne aktivnosti pri starejših delavcih (starih od 55 do 64 let, oziroma celo v skupini 55-74 let), kar zahteva aktivnosti na področjih:

- podaljšanega zaposlovanja ter
- odloženega upokojevanja.

LITERATURA

1. Börsch-Supan A., M. Brandt , H. Litwin and G. Weber (Eds). 2013. Active ageing and solidarity between generations in Europe: First results from SHARE after the economic crisis. Berlin: De Gruyter.
2. Börsch-Supan, A., Brandt, M., Hunkler, C., Kneip, T., Korbmacher, J., Malter, F., Schaan, B., Stuck, S., Zuber, S. 2013. Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). International Journal of Epidemiology DOI: 10.1093/ije/dyt088.
3. Council. 2013. Council recommendation of 9 July 2013 on the National Reform Programme 2013 for Slovenia and delivering a Council opinion on the Stability Programme of Slovenia, 2012-2016. *Official Journal of the European Union*, C 217/75, 30 July 2013. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2013/slovenia/csr2013_council_slovenia_en.pdf (10. oktober 2014).
4. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. 2014. Employment and Social Developments in Europe 2014. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. Domadenik, P. et al., 2013. TRG DELA V SLOVENIJI: Pregled stanja in analiza izbranih tem. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
6. European Commission. 2014a. *Assessment of the 2014 National Reform Programme and Stability Programme for Slovenia*. Brussels: European Commission, 2 June 2014. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/swd2014_slovenia_en.pdf (28. oktober 2014).

⁸ Leta 2013 je bila stopnja delovne aktivnosti starejših v Sloveniji najnižja, v letu 2014 je imela nižjo le Grčija.

7. European Commission. 2014b. *Annual Growth Survey 2015*. Brussels: European Commission, 28 November 2014. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2015/ags2015_en.pdf (2. december 2014).
8. European Commission. 2014c. *European Economy: Macroeconomic Imbalances Slovenia 2014. Occasional Papers 187*. Brussels: European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs.
9. European Commission. 2013. *Third Alert Mechanism Report on macroeconomic imbalances in EU Member States*. Dostopno prek: [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-13-970_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-970_en.htm) (5. december 2014).
10. European Commission. 2010. *EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF> (15. april 2014).
11. Ignjatović, M. in Kanjuo Mrčela, A. 2014. Podatkovne zbirke in kazalniki za Indeks aktivnega in zdravega staranja (AAI). Ljubljana, Inštitut za ekonomska raziskovanja, 7. 11. 2014.
12. Kajzer, A. 2013. *Ekonomski izzivi 2013: Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize* http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics.
13. Projekcije prihodkov ter odhodkov ZPIZ-a, za potrebe priprave Programa stabilnosti, interno gradivo, Ministrstvo za finance in ZPIZ, april, 2014.
14. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2). *Uradni list RS*, št. 96/12, 39/13, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ-206, 85/14 – ZUJF-B in 95/14 – ZUJF-C.
15. Malter, F., Börsch-Supan, A.(Eds.) 2013. *SHARE Wave 4: Innovations & Methodology*. Munich: MEA, Max Planck Institute for Social Law and Social Policy.MDDSZ. 2015. *Smernice za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2016-2020*. Ljubljana: MDDSZEM.
16. UMAR. 2015. *Poročilo o razvoju 2014*. Ljubljana: UMAR.
17. Vlada RS. 2014. *Nacionalni reformni program 2014-2015*.
18. ZRSZ. 2014. *Strokovna izhodišča za leto 2015*. Ljubljana: ZRSZ.

Podatkovne zbirke

- Börsch-Supan, A. 2013. *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 4*. Release version: 5.0.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w4.500
- Budgetary projections: assumptions, Baseline scenario, Slovenia, 23/05/14 10:07, European Commission, 2014.
- EUROPOP2010 - Convergence scenario, national level, Eurostat, 2011.
- EUROPOP2013 - Population projections at national level (proj_13n), Eurostat, 2014.
- Eurostat: Unemployment statistics. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics
- Databaseess Round 3: *European Social Survey Round 3 Data (2006)*. Data file edition 3.5. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.
- ESS Round 4: *European Social Survey Round 4 Data (2008)*. Data file edition 4.3. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *European Working Conditions Survey, 2010* [computer file]. Colchester, Essex: UK Data Archive [distributor], February 2012. SN: 6971. Dostopno prek: <http://dx.doi.org/10.5255/UKDA-SN-6971-1> (24. marec 2015).